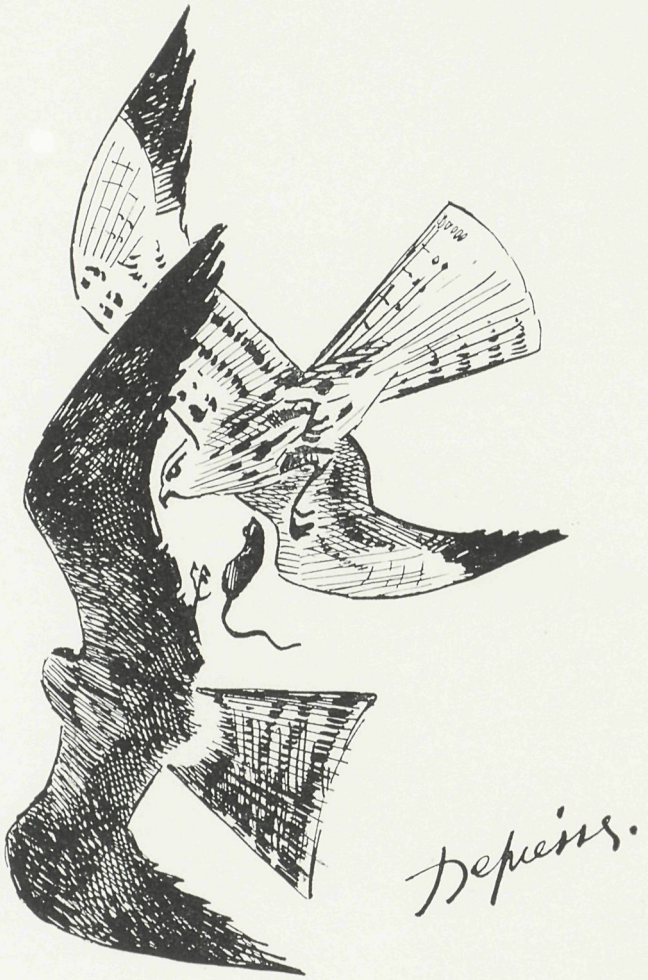

BULLETIN 1968

De Belgische Natuur- en Vogelreservaten

Omslag:

Een boomkruipertje (Certhia familiaris) *brengt voedsel aan voor zijn jongen*

(Foto J.C. Maes)

Bovenaan:

Een koppel grauwe kiekendieven (Circus pygargus) *bij de prooiovergave*

(Tekening Depiesse)

Geacht Medelid,

Wij stellen met vreugde vast dat U ons streven ten bate van het natuurbehoud en de bescherming der vogels met belangstelling volgt, en het verheugt ons daarom U het Bulletin 1968 te doen geworden dat U ongetwijfeld met ongeduld verwacht. Wij zijn er van overtuigd dat deze publicatie eens te meer uw welwillende aandacht zal vestigen.

Aangezien onze verdere aktiviteiten en de doelmatigheid van onze aktie grotendeels afhangen van uw steun en medewerking, stellen wij er prijs op dat U dit jaarverslag ter inzage aan vrienden en kennissen zou voorleggen, in de hoop dat ook zij onze beweging komen vervoegen.

Tevens veroorloven wij ons aan te dringen opdat diegenen die hun lidgeld voor 1969 nog niet betaalden, dit ten spoedigste zouden doen door storting op postrekening No 834.31 van „De Belgische Natuur- en Vogelreservaten", Vautierstraat 31, Brussel 4. U bespaart ons hierdoor hoge inningskosten en een overbelasting van het secretariaat.

Wij danken U zeer oprecht voor uw daadwerkelijke belangstelling en geven U de verzekering dat wij met geestdrift en volharding onze taak zullen voortzetten. Wij verzoeken U derhalve ons vanaf 1 januari a.s. uw lidmaatschap voor 1970 over te maken. Hartelijk dank!

PROGRAMMA VAN DE GELEIDE WINTERBEZOEKEN 1969-1970

Zondag, 21 december 1969: GENK. Trefpunt: Café „Slagmolen" - Slagmolenweg te Genk, - Ingang van het reservaat - te 10 u.
Leiding: Mr Kerkhofs.

Zondag, 4 januari 1970: RESERVAAT VAN MEVROUW DE PRINSES de MERODE te Marcinelle-Bruyères. Trefpunt: Gemeenteplaats van Nalinnes-Haies te Nalinnes te 9.30 u. (½ dag).
Leiding: Mr Tordoir.

Zondag, 18 januari 1970: RESERVATEN VAN NOORD-LIMBURG. Trefpunt: Kerk van Hamont te 10 u. (½ dag).
Leiding: Mr Hubert Lehaen.

Zondag, 18 januari 1970: RONDE PUT te Postel. Trefpunt: Brug 2 te Postel te 9.30 u. (½ dag).
Leiding: Mr R. Verhoeven.

Zondag, 25 januari 1970: GENK. Trefpunt: Café „Slagmolen" - Slagmolenweg te Genk Ingang van het reservaat - te 10 u.
Leiding: Mr Kerkhofs.

Zondag, 1 februari 1970: DAMME. Trefpunt: Gemeenteplaats te Damme te 10 u. (½ dag).
Leiding: Mr Eckhart Kuyken.

Zondag, 8 februari 1970: RONDE PUT te Postel. Trefpunt: Brug 2 te Postel te 9.30 u. (½ dag).
Leiding: Mr R. Verhoeven.

Zondag, 8 februari 1970: DE MAAT te Mol. Trefpunt: Aan de brug over het Maas-Scheldekanaal langs de weg Balen-Postel te 14 u. (½ dag).
Leiding: Mr J. Henderickx.

Zondag, 5 april 1970: HAGEVEN. Trefpunt: Kerk van Neerpelt te 10 u.
Leiding: Mr Hubert Lehaen.

Zondag, 26 april 1970: HAGEVEN. Trefpunt: Kerk van Neerpelt te 10 u.
Leiding: Mr Hubert Lehaen.

RESERVAAT „HET ZWIN": Elke zondagmorgen hebben te 10 u. geleide bezoeken plaats onder leiding van de conservator, de Hr Thierry Robyns de Schneidauer Trefpunt: Hoofdingang van het reservaat.

Het is aanbevolen laarzen en een warme uitrusting te voorzien, die toelaat regen, koude en eventueel sneeuw te trotseren; een verrekijker is onontbeerlijk. De leden mogen vergezeld zijn van hun familie en kennissen.

Wij maken tevens van de gelegenheid gebruik om een werkprogramma voor HULPVERLENING AAN DE VOGELS te voorzien bij gure weersomstandigheden en aanhoudende koude.

Wij verzoeken derhalve de eigenaars of huurders van terreinen die als vrij reservaat werden opgericht, in hun eigendom één of meerdere voederplaatsen aan te leggen. Deze zullen bij voorkeur in het hart van het domein gelegen zijn, op een open plek zonder begroeiing, opdat de vogels er veilig en rustig zouden zijn, gevrijwaard van roofdieren (dwalende katten).

Vervolgens richten wij dezelfde aanbevelingen tot al onze leden, opdat zij gelijkaardige maatregelen zouden trachten te treffen in eigendommen die hen bekend zijn, want het is onontbeerlijk dat de domeinen waar de vogels efficiënt kunnen beschermd worden over het gehele land verspreid zijn.

Als uitgelezen voedsel vermelden wij: alle keukenafval, margarine, ossevet en in het algemeen alle oliezaden (zonnebloempitten, niet geroosterde aardnootjes, kokosnoot), geraspt brood en koekjesafval. Indien mogelijk raden wij aan ossevet te smelten en er hennep- en papaverzaad aan toe te voegen. Deze mengeling kan warm tegen een boomstam of een gelijkaardige massa uitgestort worden, of kan ook in een vorm worden gegoten en na afkoeling aan een boomtak worden opgehangen.

Voor de insektenetende vogels bevelen wij dit voedsel sterk aan (mezen en roodborstjes). Voor de graanetende vogels is het ook zeer geschikt, maar wij raden graan aan (rijst, geperelde gerst en vooral havervlokken). Voor de grotere soorten zoals merels en lijsters, gaat onze voorkeur naar appels en peren, zelfs indien overrijp, die men geheel moet laten, zowel als brood.

Indien U er ook voor zorgt een beetje zand te strooien in de nabijheid van de voederplaats en indien mogelijk lauw water ter beschikking van de vogels te zetten (liefst in een plastieken drinkbak) zult U zeer zeker het uwe hebben bijgedragen voor het behoud van de vogels uit uw streek.

Geef het goede voorbeeld en verspreid in uw omgeving de vogelbeschermingsgedachte, die U en ons zo nauw aan het hart ligt.

Wij danken U bij voorbaat voor uw medewerking en verblijven inmiddels met de meeste hoogachting,

De Voorzitter,
Edgard Kesteloot

hen ertoe te brengen de door de wet opgelegde technische normen te eerbiedigen. **Een ploeg « Ark van Noach - S.O.S. Natuur »** kan ook doeltreffend bijdragen tot de strijd tegen het lawaai door in haar sector abnormale oorzaken van lawaai op te sporen (onnodig getoeter, enz.) en door de auteur ervan beleefd attent te maken op het feit dat hij anderen hindert.

14° Strijd tegen de luchtverontreiniging.
Ook hier evenals voor de strijd tegen het lawaai : de oorzaak van het kwaad opsporen en trachten de auteur(s) ervan vriendelijk ertoe over te halen, de lucht die ook de gemeenschap toebehoort, niet meer te vergiftigen. Eventueel een verzoekschrift indienen.

15° Strijd tegen de verkwisting van natuurlijke hulpbronnen.

16° Reinigen van stranden, van oevers, van waterwegen.
Dit betreft niet alleen de stookolie van de stranden, maar eveneens alle soorten afval, enz. Stromen en rivieren zijn ook belangrijke elementen in het leven van de natuur. Ze bezoedelen betekent : het bezoedelen van de zee waarin ze ten slotte uitmonden. Door hun oevers te reinigen maken **de ploegen « Ark van Noach - S.O.S. Natuur »** ze weer geschikt voor de plantengroei. Door de oorzaken van de bezoedeling op te sporen en door bij de auteurs ervan stappen te ondernemen om de stopzetting van die daden te bewerkstelligen, stellen zij het leven (vissen, schaaldieren, enz.) in staat weer bezit te nemen van de waterwegen of er zich opnieuw in te ontwikkelen.

17° Deelnemen aan de campagnes voor natuurbescherming van gespecialiseerde verenigingen of groeperingen (World Wildlife Fund enz.).

18° Onderzoekingen naar de natuur in stedelijke milieus.
Opsporing van de oorzaken van natuurvernieling (verontreiniging enz.) en van de afwezigheid van elementen die de ontwikkeling en het ontluiken van de natuur bevorderen (voorbeeld : een park of openbare tuin zonder water zal geen geregeld bezoek krijgen van de vogels omdat ze er niet kunnen drinken). Door stappen te ondernemen bij de bevoegde autoriteiten zal de toestand zeker verbeterd kunnen worden.

19° Voorlichting = zeer belangrijke actie.
De voorlichting is ook een van de meest doeltreffende elementen van deze campagne. **De ploegen « Operatie Ark van Noach - S.O.S. Natuur »** kunnen ook een propaganda-actie ten gunste van de natuur op touw zetten. Er bestaan talrijke middelen die aan de « bewerkte » sector aangepast kunnen worden : lezingen, tentoonstellingen, verspreiding van vlugschriften, stencils, affiches, projectie van diapositieven, diverse contacten, organisatie van een « Natuurdag - Operatie Ark van Noach », stand « Operatie Ark van Noach », op een jaarmarkt, een feest enz. De enige beperking : die van de vindingrijkheid !

20° Oprichten van « Natuurbibliotheken » en van « Documentatiecentra voor de Natuur ».

21, 22, 23 ... enz. : de lijst zal door de actie zelf aangevuld worden. Er is zoveel te doen : strijd tegen het onverantwoordelijk verzamelen van planten, insekten, zeldzame mineralen; strijd tegen het misbruik van insektendodende middelen, enz.

Vraag inlichtingen, analyseer uw strijdsector, treed in contact met hen die u met hun raad kunnen helpen (regionale specialisten in natuurbescherming, onderwijzers, leraren in natuurwetenschappen, dierenartsen, enz.). Vergeet niet : **een goede kennis van zaken is reeds het begin van het welslagen.**

Let op : voorzichtigheid is geboden in alle stadiums : bij de keuze van het doel (dat « redelijk » moet zijn) evenals bij de uitvoering van het programma (alle nodige voorzorgen nemen om ongevallen te vermijden, bij voorbeeld bij het plaatsen van nestkastjes).
Voor verdere inlichtingen : Secretariaat « Operatie Ark van Noach », Het Rijk der Vrouw - de Henninstraat 65 - 1050 Brussel.

ER VROUW
alle agentschappen van
r- en Lijfrentekas.

Operatie Ark van Noach

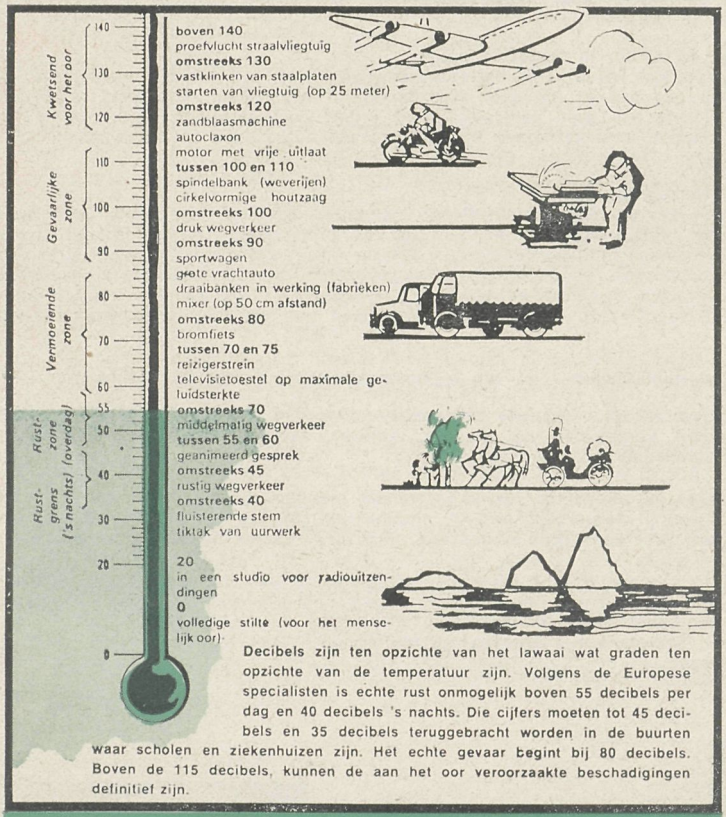
1970 : Europees Jaar voor de Bescherming van de Natuur

De Europese jeugd kiest de strijd voor het vrijwaren van de toekomst door deel te nemen aan de operatie

DOCUMENT "ARK VAN NOACH"

1970: EUROPEES JAAR VOOR DE BESCHERMING VAN DE NATUUR

de «LAWAAI-THERMOMETER»

Decibels zijn ten opzichte van het lawaai wat graden ten opzichte van de temperatuur zijn. Volgens de Europese specialisten is echte rust onmogelijk boven 55 decibels per dag en 40 decibels 's nachts. Die cijfers moeten tot 45 decibels en 35 decibels teruggebracht worden in de buurten waar scholen en ziekenhuizen zijn. Het echte gevaar begint bij 80 decibels. Boven de 115 decibels, kunnen de aan het oor veroorzaakte beschadigingen definitief zijn.

Uittreksel van de permanente encyclopedie **S.O.S. NATUUR** die wekelijks verschijnt in HET RIJK DER VROUW

Reeds verschenen: **DE AREND** — **HET GELUID** — **HET HELMGRAS**

te verschijnen: **DE GROENE ZONES** — **DE OKAPI** — **DE VERWOESTINGEN VAN DE WOUDEN**

OPERATIE ARK VAN NOACH / **HET RIJK DER VROUW**
de Henninstraat 65 / 1050 Brussel - Tel. 02/47.69.29

ACTIEPLA

1° **EEN PLOEG O**
De ploeg operatie
jongens of jonger
gesteld zonder po
of culturele jeugd
S.O.S. Natuur » v
gewenste structuu
te creëren, enz. K
vorm.

2° **HET BEOOGDE**
Een goede kennis
autoriteiten, onde
tingen in. Vervolg
een doel dat in

3° **DE GEKOZEN**
De ploeg operatie
Aan het begin of
ze dat wil, een ka
1050 Brussel, me
Ark van Noach z

4° **SCHRIFTELIJK**
Als de actie verw
van het papier, d
de beschrijving va
de naam en de
praktische daden
Algemene Spaar-

Ten slotte: d
op regionaal,

VOORBEELDEN

1° **Inrichten van**
tot de aanplant
blik te planten.

ARK VAN NOACH - S.O.S. NATUUR

N

PERATIE « ARK VAN NOACH - S.O.S. NATUUR » VORMEN.

« Ark van Noach - S.O.S. Natuur » begint bij het meervoud (twee) en het aantal leden (meisjes of en meisjes) is onbeperkt. **De ploeg operatie « Ark van Noach - S.O.S. Natuur »** wordt vrij samen-tieke, religieuze of filosofische beperking. Ze kan een klas zijn, een afdeling van een politieke, religieuze roepering of een groep bestaande uit leden van de een en de ander. **De ploeg operatie « Ark van Noach -** rmt een geheel dat op democratische wijze georganiseerd wordt door zijn leden die er de door hen aan geven door één verantwoordelijke of een comité van verantwoordelijken te kiezen, door functies **ort samengevat : volledige vrijheid voor de leden om de ploeg samen te stellen in de door hen gewenste**

DOEL BESTUDEREN.

van zaken is het begin van het welslagen. De ploeg treedt in contact met buitenstaanders (burgerlijke vijzers, leraren, agenten van Waters en Bossen, specialisten in natuurbescherming, enz.) en wint inlich-ns bespreekt men samen de verkregen inlichtingen, dan bakent men het arbeidsveld af en kiest men vereenstemming is met zijn mogelijkheden en dat geschikt is voor de streek. Men verdeelt de taken.

CTIE VERWEZENLIJKEN.

« Ark van Noach - S.O.S. Natuur » treedt in actie en vraagt daarbij eventueel raad aan specialisten. in de loop van de verwezenlijking mag **de ploeg operatie « Ark van Noach - S.O.S. Natuur »,** indien rt zenden aan de Directie van de Operatie « Ark van Noach » / Het Rijk der Vrouw - de Henninstraat 65 de vermelding van het gekozen doel en de grootte van de ploeg. Het Secretariaat van de Operatie haar documentatie zenden.

VERSLAG UITBRENGEN.

zenlijkt is, behoeft de ploeg nog slechts een verslag op te stellen van haar werkzaamheden. Het formaat kleur van de inkt enz. zijn van geen belang. Het volstaat zo volledig mogelijk te zijn. Het verslag behelst de actie (het kan geïllustreerd worden met tekeningen, kaarten of foto's die gepubliceerd mogen worden), eftijd van elk van de leden, de handtekening van minstens twee leden. Lijsten met voorbeelden van mogen door de ploegen « Operatie Ark van Noach » gehaald worden bij alle agentschappen van de n Lijfrentekas.

beslissingen afwachten van de Jury die van schifting tot schifting beloningen zal toekennen, eerst lan op nationaal en, ten slotte, op Europees vlak.

20 SUGGESTIES

Deze 20 suggesties werden geselecteerd door het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (Dienst voor Natuurbescherming) en door het Frans Nationaal Museum voor Natuurwetenschappen (Dienst voor Natuurbescherming).

Aan de toekomstige ploegen « Ark van Noach - S.O.S. Natuur »

Deze selectie van praktische daden is niet beperkend. De vindingrijkheid van **de ploegen operatie « Ark van Noach - S.O.S. Natuur »** enerzijds en de bijzondere problemen van de verschillende sectors anderzijds, kunnen deze lijst aanvullen. Hoe dan ook, de grondslag voor het welslagen blijft, samen met de geestdrift en de volharding : **de voorlichting.** Indien u uw problemen niet kon oplossen, schrijf ons dan. Wij zullen uw vragen graag beantwoorden of u zeggen waar en tot wie u zich kunt wenden.

VAN PRAKTISCHE DADEN VAN NATUURBESCHERMING

« plekjes natuur » in de plaats van onbebouwde terreinen enz. Nauwkeurige inlichtingen vragen alvorens ver te gaan ten einde de goede soort (boom, gras, enz.) op de juiste plaats en op het geschikte ogen-

2° Planten van bomen.
Ook hier nauwkeurige inlichtingen vragen, niet alleen aan specialisten voor aanplantingen (om het geschikte seizoen, de boomsoort die het best voor de bodem is enz. te kennen), maar ook aan de autoriteiten (Waters en Bossen, gemeenten) en aan de eigenaars, om op die plaatsen te handelen waar dat het meest noodzakelijk is.

3° Reinigen van bossen en, in het algemeen, van « plekjes natuur ». Behalve het feit dat afval de natuur lelijk maakt, kan de ophoping ervan de plantengroei hinderen en een element vormen waaruit brand kan ontstaan (papier, vette voorwerpen, oude banden, enz.). Elke hoeveelheid afval, hoe gering ook, breidt zich uit door het voorbeeld van haar aanwezigheid. Ze verwijderen betekent : dat slechte voorbeeld verwijderen.

4° Inrichten van parkeergelegenheden en van toeristische paden in de « natuurzones » :
Het ordeloos parkeren (om het even waar in de natuur), evenals het reinigen en ruimen van auto's in het bos **vermijden.** Oordeelkundige aan auto's voorbehouden plaatsen kiezen; ideaal is het inrichten van parkeergelegenheden in overeenkomst met de verantwoordelijke autoriteiten (Waters en Bossen, gemeenten).

5° Gevels, grote wooncomplexen, monumenten, straten met bloemen versieren en « in het groen zetten ».
Doel : te sombere gevels van scholen, van openbare gebouwen, van woonhuizen, ramen die uitgeven op speelplaatsen enz. opvrolijken en verfraaien. Let op ! Geen snijbloemen, maar bloeiende of groene planten.

6° Inrichten of meewerken aan de inrichting van « gereserveerde sectors » die kunnen uitgroeien tot biologische reservaten.

7° Vervaardigen en aanbrengen van panelen « tot nut van de natuur » (« Een boom kan duizenden lucifers leveren, een lucifer kan duizenden bomen vernietigen », « Eerbiedig de natuur » enz.).

8° « Natuurlijke » herstelling van een landschap, van een plaatselijk element, van een monument. Monumenten of historische ruïnes « redden » vormt een krachtige bijdrage tot de redding van hun « natuurlijke » omgeving.

9° Vervaardigen en aanbrengen van nestkastjes, eettafeltjes en drinkbakjes voor de vogels in bossen, in particuliere of openbare parken, in tuinen (vraag onze technische nota « Eettafeltjes en drinkbakjes voor vogels »).

10° Actie tegen de jacht op trekvogels in de lente en tegen alle dodelijke methoden van vogelvangst.

11° Redden van gewonde of bezoedelde dieren en vogels. Let op : een bevoegd persoon raadplegen (de dierenarts die welwillend raadgevingen en zorgen zal verstrekken voor elk in het wild levend dier dat door een kind wordt aangeboden), om vergissingen te vermijden die noodlottig kunnen zijn voor het dier. **Bij voorbeeld :** een bezoedelde vogel is een vogel die het natuurlijk vet dat zijn veren bedekt, verloren heeft. Dat vet beschermde hem tegen de koude. Men moet dus niet alleen de stookolie verwijderen, maar dadelijk daarna de veren van de vogel voorzichtig bestrijken met een licht plantaardig vet en het dier warm houden.

12° Strijd tegen de uitroeiing, door de chemische produkten, van dieren die aan het uitsterven zijn : roofvogels, dassen, genetkatten, en tegen de « martelende » methoden : verminkende strikken die een langzame dood veroorzaken, levend villen...

13° Strijd tegen het lawaai.
Het lawaai is een van de plagen van het moderne leven. In een bepaalde graad kan het zelfs het oor beschadigen. **Een ploeg « Ark van Noach - S.O.S. Natuur »** kan doeltreffend daartegen strijden, onder meer door de eigenaars van lawaaierige voertuigen (bromfietsen, motorfietsen, wagens met een « geknutselde » knalpot) te wijzen op de schade die zij de gemeenschap berokkenen en door

Raad van Europa

Inlichtingen in
HET RIJK
(of schrijf ons) en in
de Algemene Spa
ASL

S.O.S. NATUUR :

de europese jeugd kiest de strijd voor het « vrijwaren van de toekomst »

RAAD VAN EUROPA

door deel te nemen aan de operatie « ARK VAN NOACH »

Afgekondigd door de Raad van Europa in het kader van het Europees Jaar voor de Bescherming van de Natuur (1970)

De natuur verwaarlozen :

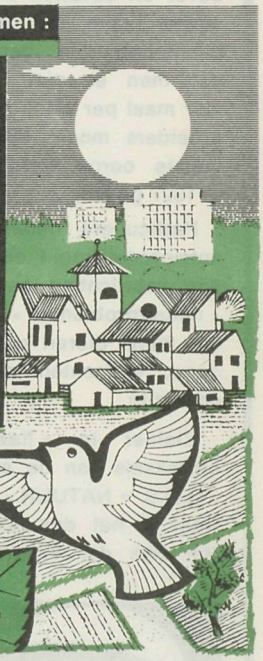
betekent morgen te willen leven in een treurige wereld van

- verlatenheid
- puin
- bezoedeling
- vergif
- dood

De natuur beschermen :

betekent leven in de hoop op een toekomstige wereld van

- zon
- vreugde
- bloemen
- zuivere lucht
- gezondheid

Operatie « ARK VAN NOACH »

65, de Henninstraat, Brussel 5
TEL. 02/47.69.29.

De vreugde voor de opbouw van een menswaardige toekomst...
De vreugde daarbij vriendschapsbanden aan te knopen met europese en afrikaanse jongeren
EN EVENEENS MEER DAN **1.000.000** FRANCS ONDER VORM VAN BEURZEN EN PRIJZEN WAARVAN **500.000** IN SPAARBOEKJES VAN DE ALGEMENE SPAAR- EN LIJFRENTE KAS

Inlichtingen in « Het Rijk der Vrouw » (of schrijf ons) en in alle agentschappen van de Algemene Spaar-en Lijfrente Kas

ASLK

EUROPEES NATUUR-BESCHERMINGSJAAR 1970

IK WORD VERVOLGD:
BESCHERMT MIJ!

DISTELVINK

ONZE EIS:

AFSCHAFFING VAN DE VOGELVANGST

VRIJ VAN ZEGEL

Verantwoordelijke Uitgever: C.C.B.V., Durentijdlei 8, Brasschaat.
Nationaal Verbond voor Natuurbescherming V.Z.W.

BULLETIN 1968

De Belgische Natuur- en Vogelreservaten

v.z.w. onder de hoge bescherming van wijlen H.M. Koningin Elisabeth

Uitgegeven met de steun van het
Ministerie van Nationale Opvoeding en Kultuur

Vautierstraat 31 - Brussel 4
tel. Brussel (02) 48.37.46

Bijdragen:

Studerend lid (tot 21 jaar)	25 F	Steunend lid	350 F
Werkend lid	200 F	Beschermend lid	1.000 F

Lid voor het leven: 20.000 F

Verrekening:

De Belgische Natuur- en Vogelreservaten
31, Vautierstraat - Brussel 4 - P.C.R. 834.31

Generale Bankmaatschappij
48, Meir - Antwerpen
P.C.R. 214 - Onze rekening nr. 3668

De ondertekende teksten verschijnen onder verantwoordelijkheid van hun auteurs

BEHEERRAAD

HH.

Graaf Léon Lippens	erevoorzitter
E. Kesteloot	voorzitter
J. Cuypers	ere-ondervoorzitter
C. Verlinden	ere-ondervoorzitter
A. Flausch	ondervoorzitter
Dr. R. Verheyen	beheerder-secretaris
W. Suetens	beheerder-penningmeester

Mevrouw Y.M. Robert

HH.

Baron L. Gendebien	A. Rowies
Dr. R. Neven	P. Simon
B. Petrement	S. Tys
I. Rombout	Dr. J.P. Vandeweghe

Directiecomité

J. Cuypers	P. Simon
A. Flausch	W. Suetens
E. Kesteloot	Dr. R. Verheyen

Redaktiecomité

A. Flausch	Dr. J.P. Vandeweghe
P. Slosse	P. Van Groenendael

Secretariaat

Mej. R. Snieders	G. Decrem

Beëdigde agenten

P. Houwen, „De Blankaart", Woumen, tel. 051/44.262.
P. Tordoir, 164, rue des Cayats, Marcinelle, tel. 07/36.73.50
H. Wynants, Platte Weierstraat 10, Genk
J. Van Hout, Overpelt
R. Bassee, Aubange

Nestkastoperatie

P. Simon, Ferme de Graux, Gaurain-Ramecroix.

INHOUD

Beschouwingen bij het Bulletin 1968 — Een straaltje Hoop
A. FLAUSCH 4

Aktiviteitsverslag voor het jaar 1968
E. KESTELOOT 6

De Natuurbescherming op Wereldschaal
E. KESTELOOT 9

Hondsdolheid in België
R. DEPIERREUX en S. TIJS . . . 17

Een straaltje Hoop voor de Specht met de Ivoren Snavel?
P. GEROUDET 32

Udjung Kulon: de laatste hoop voor de Javaanse Neushoorn
P. GEROUDET 36

De Moeraswouden van Centraal Europa
J.-P. VANDEWEGHE 40

De Mortaliteit van de Kerkuil
R.F. VERHEYEN 52

Zal België tijdens het Europees Natuurbeschermingsjaar van 1970 het vangen van de Europese vogels nog verder toelaten?
Rik FRANCKX 61

VERSLAGEN VAN DE CONSERVATORS:

Het Moeras van de Gaume	B. PETREMENT . .	74
Vogelleven op „De Snepkensvijver" en „De Heide" in 1968	J. CUYPERS . .	86
De Ronde Put	R. VERHOEVEN . .	94
Reigers en Aalscholvers op de Blankaart	P. HOUWEN . .	98
Het Domein Tintange in 1968	M. ORTS . . .	103
Het Zwin	A. FLAUSCH . .	108
Enkele ornithologische waarnemingen in het Zwin in 1968	L. LIPPENS . . .	111
Jaarverslag 1968 Reservaat Genk	R. VAN HOORNE .	117
Het Moeras van Harchies nog steeds in gevaar	P. SIMON . . .	121
Reservaten in de streek van Charleroi	P. TORDOIR . .	126
Nieuwe vrije Reservaten	. . . .	129
Terhaagdoornheide	J. ELSEN . . .	129
De Maat	J. HENDERICKX . .	132

Mededeling 134

Verzoek tot Medewerking 134

Beschouwingen bij het Bulletin 1968
Een straaltje Hoop

André FLAUSCH

De lezer zal zich misschien nog herinneren dat, wanneer wij hem het Bulletin 1967 voorstelden, wij gevraagd hebben de geestdrift in de strijd voor het Natuurbehoud ongeschonden te bewaren, zelfs indien deze kamp soms eenzijdig defensief kon lijken.

En zie, het jaar 1968 heeft ons verschillende redenen tot hoop gebracht: mogen we ze even vermelden?

In België vooreerst, dient het merkwaardig sukses onderlijnd dat door de Verenigingen voor Natuurbescherming behaald werd in hun strijd tegen de schandelijke praktijken van de Vogelvangst. Vermits hierover elders in dit Bulletin wordt uitgeweid, kan het hier volstaan onze welgemeende dank te betuigen aan de Overheden die de beslissingen genomen hebben. Maar laat ons vooral niet al te voldaan zijn; de tegenaanval is ver van uitgesloten!

De openbare opinie heeft vol medevoelen de perskampagne gevolgd in verband met de zeehondenjacht. Hoewel het standpunt van de instandhouding van de soort bijna altijd het veld heeft moeten ruimen voor het meer emotioneel gezichtspunt van de wreedheid tegenover de dieren, lijdt het geen twijfel dat de aangekondigde beperkingsmaatregelen zullen bijdragen tot het behoud van de huidige status van Phoca groenlandica. Vertegenwoordigd door haar Voorzitter en Ondervoorzitter, heeft onze Vereniging aktief deelgenomen aan een openbare vergadering tijdens dewelke een vrouwelijke Britse veearts haar films heeft voorgesteld en toegelicht, die zij had opgenomen in de Golf van de Sint-Lawrence en op de Pribiloff-eilanden.

De zeebezoedeling door petroleum zal misschien ook kunnen beperkt worden. Vorig jaar werd hier gezegd dat, al bij al, een spectaculaire crisis als deze van de Torrey Canon tenslotte minder erg was dan het regelmatig herhaald reinigen van de petroleumtanks van de schepen. Een aantal van de belangrijkste petroleumproducenten heeft een zgn. „Load on top"-akkoord afgesloten, dat onvermijdelijk leiden moet tot een drastische beperking van het uitstorten in zee van de petroleumafvalprodukten.

Drie feiten, in drie zeer uiteenlopende domeinen: hieruit blijkt dat de invloed van de Natuurbeschermers de politieke of economische groepen er toe brengen kan hun standpunten te wijzigen in een voor onze doeleinden gunstige zin! Misschien zullen wij U, volgend jaar, kunnen aankondigen dat de gechloreerde insecticiden met permanente werking verboden werden...

Terug naar ons Bulletin nu; dat het, voor deze van onze leden aan wie deze reflex totnutoe vreemd is gebleven, de onmiddellijke aanleiding weze om hun jaarlijkse bijdrage aan de penningmeester te storten. Na deze materiële kommer, hopen wij op uw apostolaatszin: toon onze publikaties aan uw vrienden en kennissen, spreek hen over natuurbescherming en over onze vreugde hen in onze rangen te mogen verwelkomen.

Zonder de informatie over onze Reservaten te verwaarlozen, hebben wij er aan gehouden aan te tonen in welke mate de problemen van de Natuurbescherming uiteenlopende domeinen beslaan, en hoezeer hun oplossing de samenwerking vereist van allen die hieraan arbeiden, in binnen- en buitenland. Wordt dit resultaat bereikt, dan is het geen straaltje meer, maar wel een dageraad vol hoop!

Aktiviteitsverslag voor het Jaar 1968

E. KESTELOOT

De reorganisatie van het bestuur en het sekretariaat van de vereniging, in 1967 aangevangen, werd voltooid in de loop van het jaar 1968. Hierdoor zullen wij voortaan aanzienlijke sommen kunnen besparen en aanwenden ter verwezenlijking van projekten die de onmiddellijke belangen van de natuurbescherming in België dienen.

De onderhandelingen die sedert enkele jaren werden gevoerd met de gemeenteoverheid van Zonhoven werden met sukses bekroond. Op 16 april 1968 werd met de gemeente het kontrakt ondertekend tot de oprichting van het natuurreservaat Den Teut, eveneens bekend onder de naam Terhaagdoornheide. Dit nieuw reservaat beslaat een oppervlakte van 175 ha en mag beslist als één der belangrijkste reservaten van onze Kempen beschouwd worden.

Tijdens het jaar 1968 werd eveneens overgegaan tot de aankoop van een ander reservaat. Deze verwezenlijking is ongetwijfeld de meest konkrete en de meest schitterende uitslag te wijten aan de hervorming die zich in de schoot van de vereniging heeft voorgedaan. Het gaat hier om een landschap van moerassen en kleine bosjes met een oppervlakte van 14 ha en gelegen in Gaume. Het is een broedplaats van talrijke vogelsoorten waaronder wij ook de zeer zeldzame grauwe kiekendief mogen rekenen. Onze leden zullen wel begrijpen waarom wij enkel een vage aanduiding geven van de ligging van dit belangrijk reservaat. Daar de bewaking voorlopig nog niet doelmatig is, willen wij ongewenste bezoekers vermijden.

Andere onderwerpen gaan hun verwezenlijking tegemoet en wij hopen stellig aan onze leden in 1969 te kunnen mededelen dat wij nieuwe reservaten hebben tot stand gebracht. Op 21 juni 1968 heeft de staat het beheer van de Kalmthoutse Heide overgenomen, die dus een domaniaal natuurreservaat geworden is. Wij moeten ons verheugen over deze uiteindelijke oplossing. De inspanningen die destijds door onze vereniging werden gedaan en die misschien niet altijd naar hun juiste waarde werden geschat, hebben het landschap van zware onttakeling gevrijwaard in afwachting dat de Openbare Overheid haar verantwoordelijkheid opnam.

Wat de moerassen van Harchies betreft, die gedeeltelijk droog werden gelegd door werken aldaar uitgevoerd door de diensten van het Ministerie van Landbouw, is het ons ongelukkig niet mogelijk bemoedigende inlichtingen te verstrekken. Wij hebben echter vertrouwen en hopen dat de veelvuldige onderhandelingen en de moeizame pogingen eindelijk toch dit enig natuurgebied uit Henegouwen zullen kunnen redden.

Stippen wij ook aan dat de ogingen tot vestiging van de blauwe reiger en de aalscholver in het reservaat „De Blankaart" waar deze vogels vóór 1949 broedden, met welslagen werden bekroond. De jonge vogels die uit Nederland werden ingevoerd, hebben zich prachtig aan hun nieuwe verblijfplaats aangepast en gingen tot broeden over, terwijl zich bij de inwijkelingen wilde vogels voegden. Aldus kwam een kleine kolonie tot stand. Dit is van uitzonderlijke betekenis op het ogenblik dat de blauwe reiger en de aalscholver overal erg achteruit zijn gegaan.

Voortgaande op de opgedane ondervinding in het Zwin en gesteund door de aldaar bekomen uitslagen wordt nu ook de ooievaar in de Blankaart uitgezet.

Op het gebied van voorlichting en opvoeding werd een grote krachtinspanning geleverd: een talrijk en zeer opgetogen publiek heeft deelgenomen aan de geleide bezoeken en als wij de kommentaar beoordelen van de deelnemers is het niet overmoedig te beweren dat wij de algemene opvoeding van het grote publiek hebben behartigd, voor meer eerbied en belangstelling voor de natuur.

Na het prachtig geslaagde natuurkamp van Busenol in 1967 verleende de vereniging ook haar medewerking aan de „Operatie 100" waar zich duizenden scouts verzamelden in de streek van „Les Hauts Pays", omgeving van Quiévrain (Henegouwen). Er werden verscheidene werken uitgevoerd in het kader der natuurbescherming. Natuurpaden werden aangelegd te Fayt-Le-Franc, op de meest geschikte plaatsen werden panelen aangebracht die de wandelaars aansporen de natuur te eerbiedigen, honderden nestkastjes werden vervaardigd en de deelnemers evenals de bezoekers werden ingewijd in alle vraagstukken die de natuurbescherming aanbelangen.

Voor de jongeren was het de ideale school om hen op te voeden in een domein dat nog onaangeroerd blijft in de huidige schoolprogramma's. Overal in het land werden tentoonstellingen ingericht die de algemene natuurbescherming tot doel hadden en deze van de vogelbescherming in het bijzonder.

Het bulletin 1967 kende als voorheen een aanzienlijk sukses en van overal werden ons gelukwensen toegestuurd en wij hopen stellig nog veel beter te doen voor het jaar dat volgt.

Onze beheerraad werd aangevuld met vooraanstaande personaliteiten. Wij zijn zeer gelukkig onder de onzen te mogen tellen de Heren Baron Jean-François GENDEBIEN; Dr. R. NEVEN, B. PETREMENT; Rijksingenieur van Waters en Bossen S. Tys en Dr. J.P. VANDEWEGHE, allen gekende ornithologen en vurige verdedigers van het ideaal van onze vereniging.

Hun gewaardeerde medewerking zal voor ons van het grootste nut zijn en dank zij hun toewijding en vakkennis zullen wij thans alle streken van het land kunnen bewerken.

De stijging van het aantal leden gedurende het jaar 1968 bewijst eens te meer de levenskracht van onze vereniging, alsook de grote bijval die zij kent bij het publiek. Gedurende het dienstjaar 1968 mochten wij 1 lid voor het leven, 4

beschermende leden, 27 steunende leden, 393 werkende leden en 332 studerende leden optekenen.

1968 was voor ons een jaar van welslagen en van grote verwezenlijkingen op gebied van de natuurbescherming in het algemeen en van de vogelbescherming in het bijzonder. Wij zullen in dezelfde geest streven naar een steeds grotere uitbreiding van onze werkzaamheden.

De Natuurbescherming op Wereldschaal

E. KESTELOOT

De mens is het enige wezen dat door zijn verstand en zijn wilskracht bekwaam is het midden waarin hij leeft grondig te wijzigen. Hij breidt zijn heerschappij over de natuur steeds verder uit. De huidige technische middelen waarover hij beschikt zijn van aard de uitbating tot de totale uitputting, alsook de versnelde vernietiging van de natuurlijke hulpbronnen te bewerken. De thans heersende ekonomische systemen sporen hem tot deze verkwisting aan Wanneer wij vaststellen dat de natuurlijke hulpbronnen van levensbelang zijn voor de mens en dat bijgevolg hun wijs beheer zich voor het welzijn van de huidige en toekomstige generaties opdringt, is het onontbeerlijk dat al diegenen die deel hebben in het gezag hun volledige verantwoordelijkheid opnemen tegenover alles wat uit deze toestand voortvloeit.

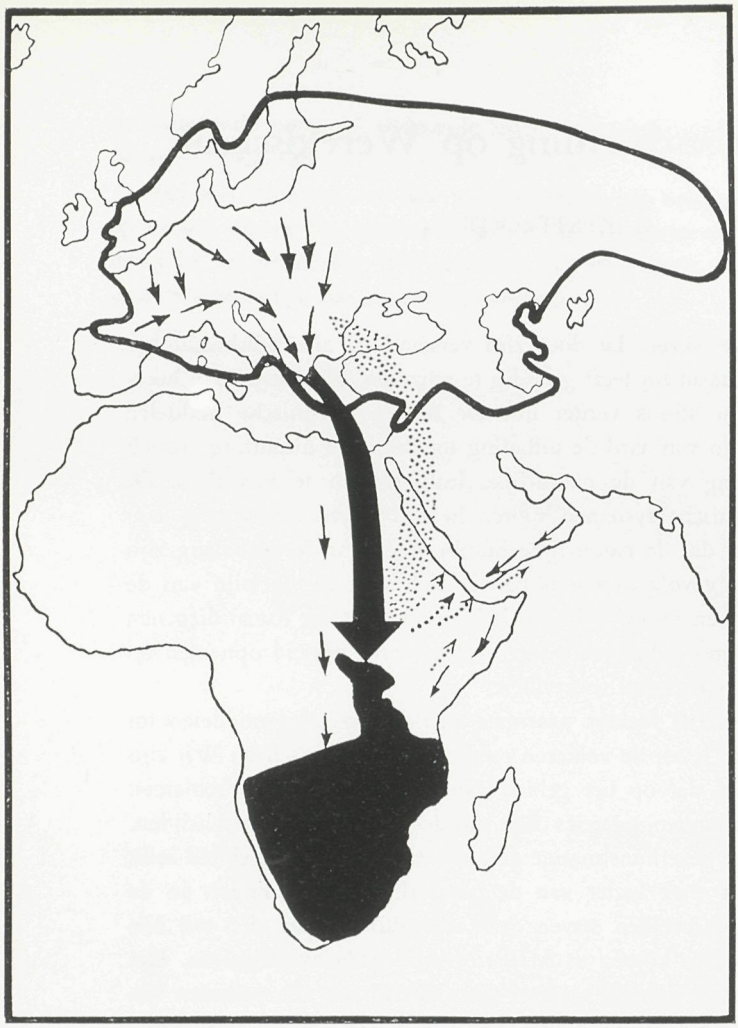
Onze wereld wordt steeds kleiner naarmate snelle verbindingsmiddelen tot stand komen en derhalve leven de volkeren reeds op planetaire schaal. Wij zijn er bewust van geworden dat op het gebied van natuurbehoud de problemen reeds de grenzen van de landen, en zelfs deze van de werelddelen overschrijden. Uiteraard kent de natuur deze kunstmatige grenzen niet: het natuurbehoud reikt derhalve verder dan het enge kader van de bestuurlijke afbakeningen en de landgrenzen. Talrijke voorbeelden staven deze zienswijze: aldus zien wij hoe de trekvogels die uit Europa komen in Afrika of Azië gaan overwinteren. Het gaat dus om een gemeenschappelijk kapitaal toebehorend aan alle volkeren van de Oude Wereld die verantwoordelijk zijn voor zijn beheer en zijn vrijwaring. Dezelfde vaststellingen gelden ook voor de beide delen van Amerika.

De giftstoffen die tegenwoordig op grote schaal gebruikt worden, vergiftigen stromen en zeeën. Het uitstorten van petroleumafval in alle wereldzeeën betekent een bedreiging voor de badplaatsen, het visserijbedrijf en de voedingsbronnen van de mensheid.

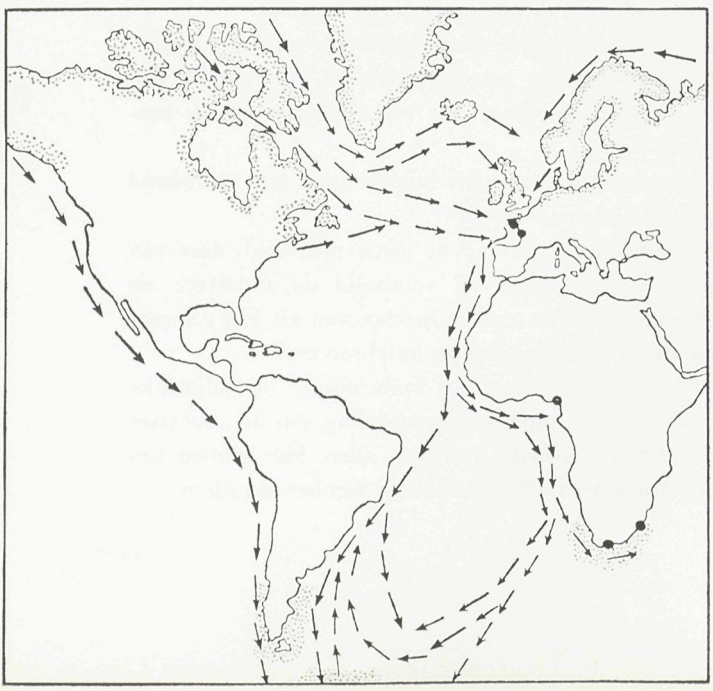
Zou het voorbarig zijn te beweren dat de vitale hulpbronnen niet uitsluitend meer voorbehouden zijn aan één of enkele naties?

Zij zouden ter beschikking moeten staan van de ganse mensheid, deze van heden en deze van morgen. Zou men ook bij voorbeeld de atmosfeer, de oceanen, de bodem en de poolstreken niet moeten beschouwen als een gemeenschappelijk patrimonium en als een opslagplaats van hulpbronnen?

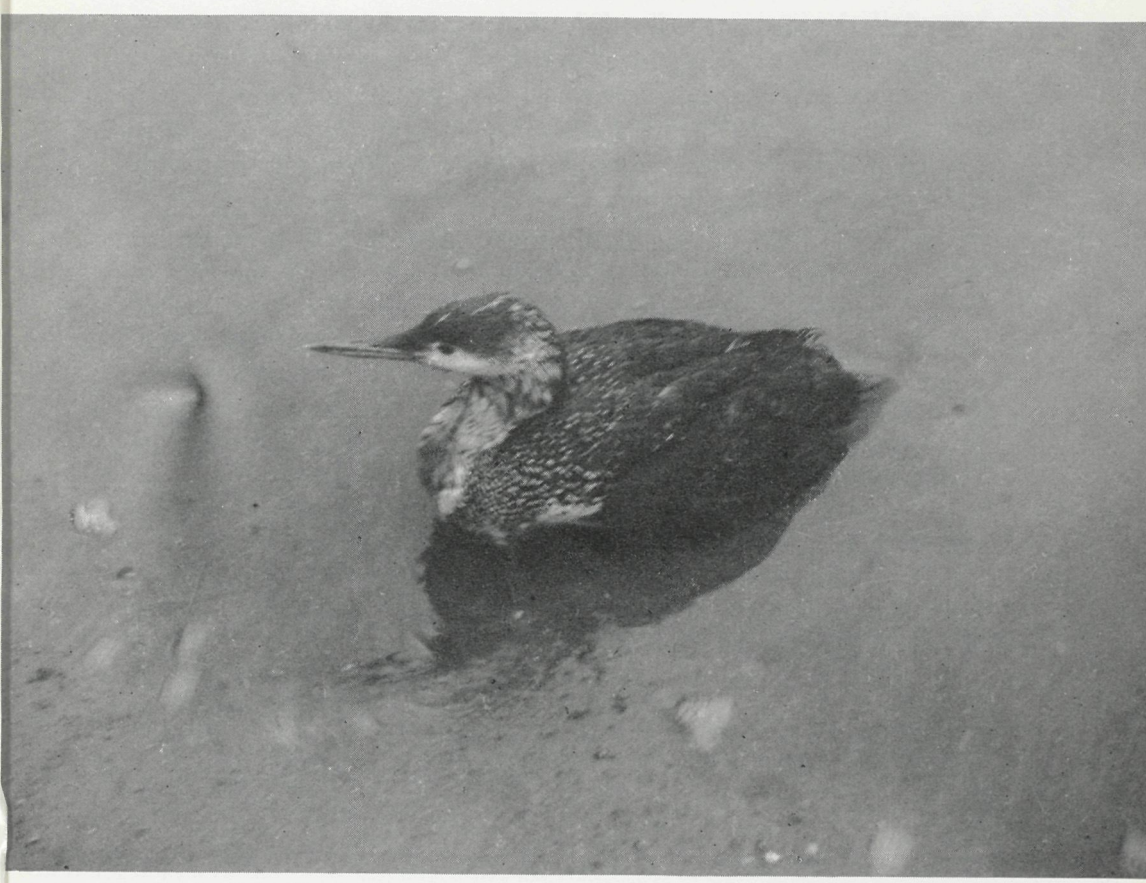
Elke aantasting van deze hulpbronnen moet ons aanbelangen: de radioaktieve bezoedeling of gelijk welke andere vorm van bezoedeling van de atmosfeer of de zee, door één enkele natie veroorzaakt, treft ons allen. Het behoud van de fauna en flora is een taak en een verantwoordelijkheid van het mensdom.

De trek van de grauwe klauwier
(Lanius Collurio)
(Naar Verheyen)

Trekroutes van de noordse stern, die haar hoog-noordelijk biotoop verlaat om op de zuidkapen der twee werelddelen te overwinteren.

Elk jaar tijdens de trek komen duizenden duikvogels op jammerlijke wijze om door de uitstorting van stookolie (Foto Kesteloot)

Als dusdanig is bijvoorbeeld het verdwijnen van de grote zoogdieren van Afrika van belang voor gans het mensdom, want het gaat om een patrimonium waarvan de wetenschappelijke, ekonomische en rekreatieve waarde aan alle volkeren toebehoort.

Dit alles wijst op de absolute noodzaak van een samenwerking op internationaal vlak inzake natuurbehoud.

De redenen zouden als volgt kunnen worden samengevat:

a) De problemen zijn in veel gevallen gelijkaardig, zoniet totaal dezelfde in de meeste landen.

b) De staatsgrenzen vallen zelden samen met de geografische scheidingen, die in grote mate de verdeling der natuurlijke hulpbronnen bepalen.

c) een zeker aantal problemen zijn zo omvangrijk, dat enkel een internationale samenwerking tot een oplossing kan leiden.

Aktiviteiten van internationale organismen

A. Internationale Vereniging voor Natuurbehoud en haar Hulpbronnen (UICN-IUCN).

Organisme gesticht te Fontainebleau op 5 oktober 1948 door afgevaardigden van 18 staten, van 7 internationale organisaties en 107 nationale organisaties die zich bekommeren om de bescherming van de natuur. Zij omvat staten, instellingen en private verenigingen. De stichting van dit organisme waarvan de zetel te Morges (Zwitserland) is gevestigd, werd gesteund en wordt nog steeds aangemoedigd door de UNESCO die oordeelt dat het behoud van de natuurlijke hulpbronnen tal van problemen doet oprijzen die afhangen van haar drievoudige aktiviteit: opvoeding, wetenschap en kultuur.

Doelstellingen:

1. De UICN steunt en vergemakkelijkt de internationale samenwerking tussen de regeringen en de nationale en internationale organismen en personen die belang stellen in natuurbehoud.

Zicht op het delta-gebied van de Guadalquivir (Bulletin B.N.V.R. 1961). *Het* World Wildlife Fund *heeft bijgedragen tot de aankoop van dit enig landschap*
(Cliché A. Flausch)

2. De UICN beschikt over talrijke deskundigen en is een leidinggevend orgaan dat elke nationale en internationale aktie aanmoedigt in verband met:

a) het behoud in alle delen van de wereld van de in 't wild levende fauna en flora en haar natuurlijk midden: bomen, water, bossen, met inbegrip van reservaten en beschermde zones, voorwerpen, dieren en planten die een wetenschappelijk of esthetisch belang vertegenwoordigen. Deze werkzaamheid kan zich o.m. uiten door wetgevende maatregelen en het oprichten van nationale parken, reservaten en natuurmonumenten, schuiloorden voor de in 't wild levende fauna. De UICN zal zich bijzonder inspannen de bedreigde soorten van de uitsterving te redden;

b) de verspreiding van kennis inzake natuurbehoud;

c) de uitwerking van een belangrijk voorlichtings- en opvoedend programma inzake natuurbehoud;

d) de voorbereiding van internationale overeenkomsten en van een wereldconventie voor natuurbehoud;

e) Alle wetenschappelijk onderzoek inzake natuurbehoud.

3. Inrichting:

Het werkprogramma van de UICN is verdeeld over 6 commissies die dikwijls beperkte comités omvatten.

a) Commissie van Ekologie.

b) Commissie van Opvoedkunde.

c) Commissie van ruimtelijke ordening.

d) Commissie van wetgeving.

e) Internationale Commissie der Nationale Parken.

f) Commissie der bedreigde soorten.

Verschillende Belgische personaliteiten zetelen in deze commissies.

4. De UICN ontvangt, ontleedt, verklaart en verspreidt alle inlichtingen inzake natuurbehoud. Zij maakt aan de regeringen, aan de nationale en internationale organismen dokumenten, wetgevende teksten, wetenschappelijke studies en andere inlichtingen over inzake natuurbehoud.

Twee internationale organismen:

— Het World Wildlife Fund (WWF).

— Het Internationaal Bureau voor Waterwildonderzoek (IWBR) werden onder bescherming van de UICN opgericht.

B. World Wildlife Fund (WWF)

Waarvan de zetel eveneens te Morges (Zwitserland) is gevestigd, heeft tot doel de nodige fondsen te verzamelen teneinde nationale parken of biologische stations op te richten of te beheren, daar waar onmiddellijk gevaar dreigt dat een dier- of plantsoort zou uitsterven. Dit organisme spant zich in deze doel-

stellingen te verwezenlijken door tussenkomst van zijn nationale afdelingen en volgt de richtlijnen van de UICN.

C. Internationale Raad voor Vogelbescherming (CIPO)

Heeft zijn zetel in het British Museum (Natural History), Cromwell Road, London S.W. 7 en werd in 1922 opgericht.

Doelstellingen

— Aan alle vogels een steeds grotere bescherming te verzekeren.

— De regeringen er toe brengen de beschermingsmaatregelen ten bate van de vogels en meer bepaald van de trekvogels, te coördineren.

— Studieuitslagen en onderzoeken omtrent de vogels en de trekroutes te verspreiden.

— De nationale afdelingen in kennis te brengen van de maatregelen die op wereldvlak genomen worden inzake vogelbescherming.

Inrichting

— Berust op de werking van de nationale afdelingen — reeds 58 nationale afdelingen over de wereld verspreid, maken deel uit van de Internationale Raad voor Vogelbescherming (CIPO) en hun aantal groeit nog steeds aan. Er bestaat eveneens een nationale Belgische afdeling.

Werking

— Zij hangt hoofdzakelijk af van deze van de nationale afdelingen die op hun regeringen druk uitoefenen en hierbij belangrijke steun van de CIPO benutten.

— Inrichting van kongressen tijdens dewelke aanbevelingen worden goedgekeurd en aan de betrokken regeringen overgemaakt.

— Ligt met de UICN aan de basis van de oprichting van het Internationaal Bureau voor Waterwildonderzoek (IWRB).

D. Internationaal Bureau voor Waterwildonderzoek (BIRS-IWRB)

Heeft zijn zetel in La Tour du Valet, Le Sambuc, Bouches du Rhône, Frankrijk, en houdt zich meer bepaald bezig met de studie van waterwild, de biotopen eigen aan elke soort, en streeft er naar deze te doen beschermen, vooral wanneer zij als pleisterplaats dienen tijdens de trek. Op die manier kwam in samenwerking met de UICN het ontwerp MAR tot stand, dat tot doel heeft de moerassen, veengebieden en andere vochtige plaatsen in gematigde zones te behouden en in te richten, vooral wanneer zij langsheen de trekroutes gelegen zijn.

E. Raad van Europa

Is een politieke instelling gesticht in 1949, die 18 landen omvat en waarvan de zetel gevestigd is te Straatsburg.

Doel

Studie en aanwending van aktiemiddelen in onderling overleg, teneinde de europeanen een gezond en evenwichtig fysisch milieu te waarborgen, en er over te waken dat de natuurlijke hulpbronnen van Europa noch verspild, noch slecht aangewend, noch vernietigd worden.

Inrichting

1. Europees Comité voor het behoud van de natuur en haar hulpbronnen:

a) werkgroep voor inlichting en opvoeding;

b) werkgroep voor fauna, flora en landschappen;

c) groep voor pesticiden;

d) groep tot voorbereiding van het Europees jaar voor natuurbehoud 1970;

e) studiegroep ad hoc over waterverontreiniging;

f) studiegroep ad hoc over bodemverontreiniging;

g) inrichtend comité van de plechtigheid ter gelegenheid van de verspreiding van de waterkeure en de publicitaire campagne tegen de waterbezoedeling;

h) bestuurscomité van het Europees inlichtingscentrum voor natuurbehoud.

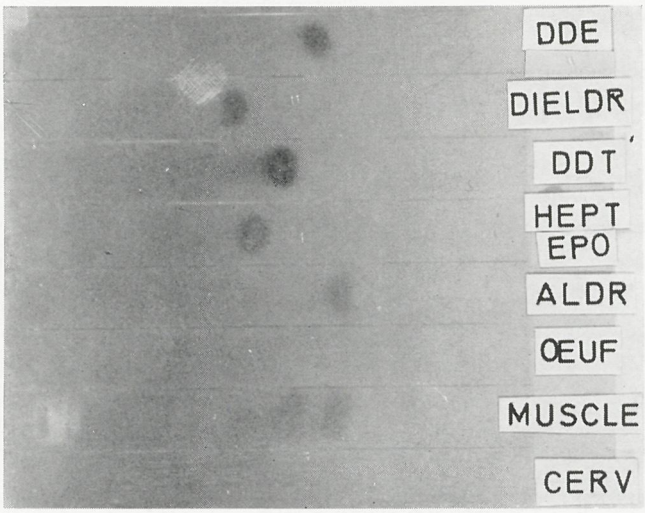
2. Comité van deskundigen voor de luchtverontreiniging.

Aktiviteiten

1. Schatting van de uitslagen, aanbevelingen en overeenkomsten van de Raad van Europa; onderzoek van de nationale wetgevingen en internationale hulpmiddelen inzake vrijwaring van de natuur en haar natuurlijke hulpbronnen alsook van de belangrijke vooruitgang in dit domein.

2. Aanmoediging van een aktieve politiek van natuurbehoud en bestrijding van de bedreigingen die op het fysisch en biologisch midden wegen, door studie, overeenkomsten en aanbevelingen, toekenning van een Europees diploma aan reservaten, landschappen en natuurmonumenten van Europees belang.

3. Ontwikkeling van aktiviteiten van informatieve en opvoedende aard die de medewerking van het publiek betrachten inzake bescherming van de natuur en haar hulpbronnen (werking van een Europees inlichtingscentrum voor natuurbehoud), voorbereiding van publikaties, produceren van films over na-

Resultaat van de ontleding door chromatografie van een dun laagje weefsel van een dood gevonden pimpelmees. In het spierweefsel vindt men vlekken terug die duiden op de aanwezigheid van D.D.T. en Aldrine.
(Cliché Hublé welwillend afgestaan door Aves).

tuurbescherming, aanleggen van katalogussen van deze films, inrichting van kursussen over natuurbehoud in scholen en universiteiten alsook in pedagogische vormingscentra, voorbereiding van pedagogisch materiaal.

4. Aanmoediging van bepaalde nationale projecten inzake natuurbehoud door het ter beschikking stellen van raadgevende experten.

5. Vergelijking en harmonisatie der nationale reglementeringen en praktijken inzake bestrijding van de luchtbezoedeling.

Volgend artikel werd door de Redaktie gevraagd aan het Ministerie voor Landbouw en wij danken van harte de Heer Clicheroux voor de vriendelijkheid waarvan hij blijk gegeven heeft, toen hij twee hoge functionarissen van zijn departement verzocht heeft deze studie te verzorgen.

Niettemin staan wij er op wel duidelijk te maken dat, in een dergelijk omstreden kwestie, eenieder zijn eigen mening mag hebben en dat de uiteengezette thesis slechts één element uitmaakt van een dossier dat hier nauwelijks aangeraakt werd. Wij zullen pogen onze lezers verder te informeren door de publikatie op een latere datum, van werken met een andere oriëntering.

Hondsdolheid in België

door R. DEPIERREUX en S. TIJS

Hondsdolheid is een ziekte die sedert de vroegste oudheid bestaat en talrijke auteurs beschrijven ze in aangrijpende termen van afschuw.

In de 19e eeuw en in het eerste decennium van de 20e eeuw kwam hondsdolheid in Europa veelvuldig voor: in België werd het laatste geval gemeld in Antwerpen in juni 1930.

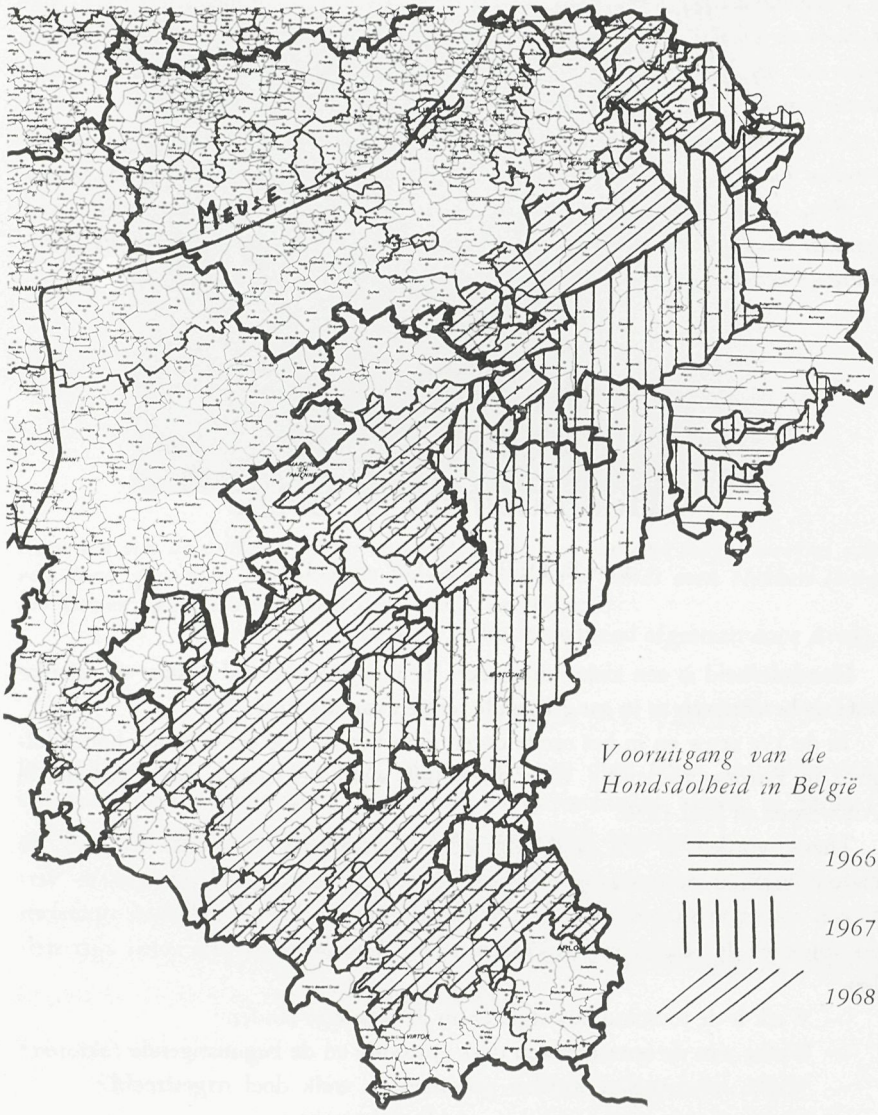
Thans worden in ons land nog steeds maatregelen toegepast teneinde de onverbiddelijke vooruitgang van een nieuwe hondsdolheidepizootie te vertragen zoniet te stuiten: na drie jaar bestrijding kan men een balans opmaken en objektief de vragen van algemeen belang beantwoorden die velen zich stellen:

— Welk is de toestand in België en in de naburige landen?
— Welke zijn de oorzaken van deze epizootie en de begunstigende faktoren?
— Welke maatregelen worden genomen en welk doel nagestreefd?
— Welke zijn de vooruitzichten voor de toekomst?

1. Toestand in België en in de naburige landen

Het eerste geval van hondsdolheid werd vastgesteld op 28 juni 1966 op een vos die stervend werd gevonden in een weide te Afst, gemeente Manderfeld in de nabijheid van de Duitse grens.

De epizootie heeft zich van gemeente tot gemeente traag, ongemerkt, verspreid, eerst waaiervormig in de richting van het westen om in september 1968 te Muno de Franse grens te bereiken: 12 gemeenten werden in 1966 aange-

tast, 67 in 1967 en 118 in 1968, hetzij 197 besmette gemeenten, 59 in de provincie Luik, 131 in Luxemburg, 6 in Namen en 1 in Oost-Vlaanderen (aankoop van rund in incubatiestadium in een aangetaste streek).

Bijgaande kaart illustreert de toestand op 31 december 1968.

In het Groothertogdom Luxemburg werd een geval van hondsdolheid vastgesteld op een vos afkomstig uit Schrassig op 12 km van de Duitse grens op 18 oktober 1966: alleen het kanton Esch is van hondsdolheid gespaard gebleven.

In Frankrijk werd een geval van hondsdolheid vastgesteld op 29 maart op een vos afkomstig van Montenach (Moselle), een dorp in de nabijheid van de Duitse en Luxemburgse grens. Momenteel komen gevallen van hondsdolheid voor in de volgende departementen: Moselle, Ardennes, Meuse, Meurthe et Moselle.

Het grootste gedeelte van Oost-Duitsland wordt door hondsdolheid geteisterd sedert 1951 en de epizootie heeft zich verder uitgebreid in de Duitse Bondsrepubliek waar de Rijn werd bereikt... en overschreden in 1961.

Nederland is tot nog toe gespaard gebleven niettegenstaande de nabijheid van de aangetaste Belgische gemeenten Gemmenich en Homburg. De verklaring hiervoor zou kunnen gevonden worden in de schaarse aanwezigheid van vossen in dit land.

2. Redenen van de epizootie en begunstigende faktoren

De Duitse Bondsrepubliek blijft de aanstekingshaard van hondsdolheid in West-Europa: zijzelf werd aangestoken door meer oostelijk gelegen landen, Oost-Duitsland en Tsjechoslowakije, maar het staat vast dat in alle aanpalende landen uitgenomen Nederland, de hondsdolheid haar uitgangspunt vond in een streek nabij de Duitse grens, en dit geldt ook voor Oostenrijk, Zwitserland, Frankrijk, het Groothertogdom, België en Denemarken.

Aan de hand van tabel 1, bemerkt men dat vóór 1966, hondsdolheid uitsluitend slachtoffers maakte onder de huisdieren, en bovendien in zeer geringe mate; thans is de verhouding besmette in 't wild levende dieren kennelijk overwegend, en dit feit kenmerkt de huidige hondsdolheid epizootie (Selvatische). Onder de aangetaste wilde fauna betaalt de vos de zwaarste tol en zijn rol in de verspreiding van hondsdolheid kan niet meer in twijfel worden getrokken: dit blijkt niet alleen uit het aantal aangestoken vossen maar ook uit veelvuldige incidenten. Het staat daarenboven vast dat deze vleeseters een bijzondere ontvankelijkheid voor hondsdolheid aan de dag leggen.

Momenteel is de vos werkelijk de virushaard van hondsdolheid en de voornaamste overbrenger van de ziekte.

Dit blijkt niet alleen uit de grotere ontvankelijkheid van dit dier ten overstaan van hondsdolheid, maar ook uit het feit dat de vossen in een tijdspanne van enkele jaren, om min of meer duistere redenen sterk zijn aangegroeid, zonder dat dit proces de aandacht van jagers en deskundigen heeft weerhouden. In België werden ophopingen van vossen waargenomen op de grens van de vergassingszones, hetgeen enkelen er toe aangezet heeft de vergassingscampagne te beschuldigen. Zonder deze faktor volledig te willen uitschakelen moet

men echter onderstrepen dat het feit zich eveneens heeft voorgedaan in andere landen waar geen systematische vergassing werd toegepast... Daarenboven vluchten de vossen niet allen in dezelfde richting...

In Polen, bakermat van de huidige epizootie, en in Oost-Duitsland, zouden de bezetting, de verwaarlozing van het grondgebied en het verbod wapens te bezitten en te jagen, bijgedragen hebben tot de aangroei van de vossen, alhoewel hun aantal de veiligheidsdrempel nooit overschreed die het raderwerk van de auto-regulatie in werking doet treden. En omdat de vos een listig en nachtelijk dier is, begrijpt men allicht dat stap voor stap, de hondsdolheid van de vos ongemerkt onze grenzen kon bereiken, en daarna zijn onverbiddelijke verspreiding voortzetten doorheen de Ardeense wouden tot aan de Franse grens, die nu op verschillende plaatsen overschreden werd.

Vroeger ook hadden de vossen weinig gelegenheid in kontakt te komen met soortgenoten omdat ze schaars voorkwamen; thans echter zijn deze mogelijkheden tot kontaktname sterk toegenomen. In december-januari wordt hardnekkig gevochten om een wijfje, en in augustus-september voor de verdediging van

De vergassingscampagnes hebben tot doel de vossenworpen te beperken
(Cliché P. Didier)

het jachtterrein: vandaar de toeneming van gevallen van hondsdolheid bij vossen in de daaropvolgende maanden, in maart-april en in oktober.

Volgens een algemene studie ondernomen voor de Europese Konferentie van het Wereldbureau voor Gezondheid (1) moet de vos beschouwd worden als een standdier dat een bepaald gebied bestrijkt, waarvan het echter niet alle delen verdedigt. De meeste waarnemingen duiden er op dat dit grondgebied 5 km² niet overschrijdt. In deze zone vindt hij de 300 kg voedsel die hij jaarlijks nodig heeft.

De gevallen van hondsdolheid bij vossen zijn beslist veel talrijker dan deze die gekend zijn: om het personeel van het Pasteurinstituut, belast met de diagnose, niet te overbelasten, worden hersenontledingen op vossen alleen verricht in geval het lijk afkomstig is van een tot nog toe onaangetaste gemeente langsheen het front van de hondsdolheid; en, in de aangetaste zones, op vossen die met mensen of dieren in kontakt kwamen of neergeschoten werden nabij woonplaatsen.

Melden we terloops dat in Kanada de vos eveneens verantwoordelijk wordt gesteld voor de epizootie van hondsdolheid die er sedert 1960 heerst. In de Verenigde Staten zijn de coyote en het stinkdier de voornaamste overbrengers van de ziekte, terwijl in de Sovjet Unie deze rol wordt toegedeeld aan de wolf.

In Latijns Amerika sterven jaarlijks honderdduizenden runderen aan verlammende hondsdolheid die wordt overgebracht door de vampier (vleermuis).

In België worden de onderzoeken met het oogmerk een diagnose van hondsdolheid te stellen, uitgebreid tot de meest verscheidene diersoorten, maar de aanwezigheid van de virus van hondsdolheid werd slechts met zekerheid vastgesteld op de diersoorten die in bijgaande opsomming voorkomen. De rubriek „anderen" bevat een paard, een geit, schapen voor de huisdieren, en marters, een bunzing, een steenmarter, een ree voor de in 't wild levende dieren. Dezelfde toestand geldt ook voor het Groot-Hertogdom.

In Duitsland daarentegen, werd, buiten de reeds aangehaalde soorten, hondsdolheid vastgesteld op kippen, tamme konijnen, ratten, everzwijnen, hazen, eekhoorns, wilde konijnen, buizerden, uilen, op een raaf, een ekster, een gaai.

In feite is elk warmbloedig dier voor hondsdolheid vatbaar, maar de vos blijft de gevaarlijkste overbrenger.

3. Aard en doel van de genomen maatregelen

Om de zin en de belangrijkheid van de bestrijdingsmaatregelen goed te begrijpen vergete men niet dat hondsdolheid een zoonose is d.w.z., een ziekte die op natuurlijke wijze van dier op mens wordt overgebracht of omgekeerd. De in het buitenland opgedane ervaring wijst er op dat de vos een vooraanstaande rol speelt in de huidige epizootie van woud-hondsdolheid.

Tussen de mens en de vos vormen de huisdieren een potentiële schakel van ontvankelijke of bemiddelende elementen in de overbrenging van hondsdolheid.

In een ongewilde dwangtoestand geplaatst, en aangespoord door de diensten belast met de bescherming van de openbare gezondheid, heeft het veeartsenij-

Ook de eekhoorn is soms een overdrager van de virus (Cliché A. Didier)

kundig toezicht van het Ministerie van Landbouw de strijd tegen hondsdolheid aangebonden, hierbij krachtdadig geholpen door het Beheer van Waters en Bossen en door het leger.

De ondernomen aktie heeft tot doel de schakel van overbrenging, die gaat van de wilde virushaard tot de mens en de dieren in zijn omgeving, te verbreken.

De maatregelen die genomen worden streven naar:

a) *De bescherming van de mens* (bescherming en verantwoordelijkheid).

Alle verspreidingsmiddelen werden aangewend om de bevolking objectief in te lichten in verband met het nieuwe gevaar voor besmetting: pers, radio, voordrachten, brochures, persoonlijke kontakten.

De kontakten tussen de verantwoordelijken van de Ministeries van Landbouw, Openbare Gezondheid, en van de wetenschappelijke instellingen die er van afhangen, nl. het Nationaal Instituut voor Veeartsenijkundig Onderzoek, zijn talrijk en regelmatig.

De toepassing van de maatregelen, het toezicht op hun aanwending vergen van de plaatselijke en regionale overheid een verantwoordelijkheidsgevoel op alle niveau's.

In de aangestoken zones bestaat een latent gevaar voor besmetting, maar gelukkig is de mogelijkheid zeer klein.

Men moet zich van de toestand bewust zijn en vooral niet in paniek raken wanneer er gevaar zou opdagen; de wandelaars zullen zich met een stok bewapenen en er gebruik van maken wanneer een vos komt opdagen. In geval men gebeten wordt zal men de wonde overvloedig met zeepsopwater uitwassen en een geneesheer raadplegen die zal oordelen of een inenting zich opdringt.

b) *De bescherming van huisdieren* (bewaking - inenting)

Van alle huisdieren die als overbrengers van hondsdolheid gelden is de kat zeker het gevaarlijkst om de volgende redenen: de kat is een geboren zwerver hetgeen een ernstig toezicht onmogelijk maakt. Aangetast door hondsdolheid is zij zeer agressief en veroorzaakt diepe beetwonden.

Met een beetje goede wil is de bewaking van honden eenvoudiger: de hond is trouwer en meer gehecht aan zijn meester. Dit kontakt kan natuurlijk een gevaar voor de mens opleveren, maar de verplichte inenting vermindert dit gevaar, en schakelt het zelfs uit.

Men kan terecht opwerpen dat in België weliswaar gevallen van hondsdolheid bij honden voorkwamen. Maar het gebeurde in 1961 en in 1966 en gold alleen honden die pas enkele maanden voordien uit Kongo meegebracht werden (met besmetting in incubatieperiode). In 1968 werd zij vastgesteld op een hond van een hoeve, wiens eigenaar het niet noodzakelijk achtte hem te laten inenten omdat hij steeds aan de ketting lag op de binnenplaats van de hoeve.

In de besmette gebieden zijn de runderen die weiden het ergst aan besmetting blootgesteld. Hun ziekteverschijnselen nemen zelden een kwaadaardige vorm aan, maar niettegenstaande dat vormen zij een ernstig besmettingsgevaar voor de boeren die veelvuldig met hen in kontakt komen: melken, zorgen, op stal brengen enz. Het inenten der runderen is mogelijk maar kollektief moeilijk te verwezenlijken wegens de kostprijs van de behandeling en de moeilijkheid van een permanente kontrole.

Deze hermelijn werd te Tintange gevangen (Cliché A. Flausch)

Dit kan slechts toegepast worden op persoonlijk initiatief van een landbouwer die bereid is zelf de kosten van deze behandeling te dragen om zijn vee te vrijwaren.

Kortom, de wetgeving voorziet de verdelging van zwervende honden en in 't wild levende katten, de inenting van honden op de rechteroever van Samber en Maas en in campings (ook katten), de verplichting honden aan de leiband te houden, en honden en katten in bepaalde gebieden 's nachts op te sluiten.

c) *In 't wild levende dieren* (beperking van in 't wild levende vleeseters)

Teneinde de gevolgen te beperken is het noodzakelijk de oorzaken uit te schakelen, en in dit bepaald geval, om de verspreiding van hondsdolheid, de opflakkering, de epizootische opwelling bij in 't wild levende dieren en ook huisdieren te verhinderen, moet men zich laten leiden door doeltreffende maatregelen die in gelijkaardige omstandigheden hun sporen reeds verdienden: men moet er naar streven de vossen te beperken en hun aantal zo laag mogelijk te houden.

Wij zeggen en herhalen het: er is geen spraak van de soort uit te roeien doch ze enkel te beperken.

De jacht en de vangst met klemmen kunnen het aantal volwassen dieren beperken, terwijl de vergassing van de holen tot doel heeft de nesten met jonge vossen uit te roeien.

Voor de holen maakt men gebruik van een commercieel produkt op basis van cyaanwaterstof. De werking van dit gift is snel en doeltreffend en zijn werking in de holen duurt slechts een tiental dagen. De werking van de giftstof is snel en dodelijk: de opgerolde slapende houding van de jonge vosjes duidt er op dat zij niet lijden.

4. De bekomen uitslagen

a) *De vossenbevolking*

De vos, zelfs indien hij hondsdolheid heeft, valt zelden de mens aan: er zijn slechts een tiental gevallen bekend van wandelaars, landbouwers of hengelaars die met een levend dol dier in kontakt kwamen.

Verschillende personen werden op wreedaardige wijze gebeten door dolle katten. Maar het is vooral door kontakt met besmette runderen dat de meeste mensen aangestoken worden.

Gelukkig is de voorlichting van de bevolking geen ijdel woord geweest, en dank zij de snelle tussenkomst en de wijze raadgevingen die door de plaatselijke medische en veeartsenijkundige diensten werden verstrekt konden alle personen blootgesteld aan besmetting met sukses worden ingeënt, hetzij 29 personen in 1966, 148 in 1967 en 303 in 1968.

Voegen wij hieraan toe dat dank zij de maatregelen die in België werden genomen, niemand in feite door hondsdolheid werd aangetast.

In Nederland stierven in 1962 vier personen en één in 1963.

In Oost-Duitsland werden 32 personen aangetast en in West-Duitsland zijn sedert 1951 zes personen overleden; het laatste slachtoffer was een twaalfjarig meisje dat in november 1968 in Mainz stierf. Wat de vossen betreft, had men het aantal dieren moeten kennen om zich een idee te kunnen vormen omtrent de uitslag van de ondernomen aktie; men wist weliswaar dat de vossen talrijk waren, maar het bleef bij een schatting bij gebrek aan juiste gegevens.

Tabel 2 toont het aantal vossen en dassen dat op de rechteroever van Samber en Maas afgeschoten werd in de loop van de laatste jaren: deze cijfers zijn bekend omwille van de toekenning van een premie van 200 fr. per dier.

In 2 jaar werd een gemiddelde van 1,4 vos per km^2 afgeschoten.

Het staat ook vast dat een bepaald aantal vossen aan hondsdolheid zijn gestorven op onbekende plaatsen, en dat jagers verzuimd hebben de lijken van afgeschoten vossen aan de gemeentelijke diensten te overhandigen.

Een jonge wilde kat werd te Tintange gevangen (Cliché P. Van Groenendael)

De vergassing werd in 1967 doorgevoerd in een zone van ongeveer 3.000 km² en in 1968 in een zone van omstreeks 6.400 km². Het eerste jaar werden 4.302 holen behandeld, het tweede jaar 8.280 (vossen- en dassenholen). Men kan bij benadering zeggen dat een gemiddelde van 1,4 hol per km² behandeld werd in de loop van het eerste jaar en ongeveer 0,5 hol per km² tijdens de tweede vergassingskampagne. Het lijdt echter geen twijfel dat ondanks de voorzorgsmaatregelen, niet alle holen bewoond waren. De wijfjes-vos graaft inderdaad verschillende holen alvorens zij haar keus laat vallen op een bepaalde plaats om haar jongen ter wereld te brengen.

Het gemiddelde aantal vossenwelpen dat in de gekontroleerde holen gedood werd bedraagt 5 tot 6, maar een hol bevatte 11 jonge vosjes en een ander 10 waaronder 8 wijfjes.

Men kent geen nauwkeurige cijfers omtrent het aantal vossen vóór de bestrijding maar men mag aannemen dat de stand aanzienlijk hoger was dan de cijfers die gewoonlijk door de verschillende auteurs worden aangegeven die opzoekingen deden in de naburige landen (1 vos per 2 tot 3 km²), indien men rekening houdt met het aantal behandelde holen, het aantal afgeschoten vossen en het aantal (onbekend) vossen die aan hondsdolheid stierven zonder dat hun lijk werd teruggevonden.

Hoeveel vossen blijven er nu nog over? Het is onmogelijk hierop een antwoord te geven, maar vaste bezoekers van wouden en het vlakke land zullen U vertellen dat er bij dageraad nog komen opdagen, niettegenstaande een aanmerkelijke achteruitgang werd vastgesteld in bepaalde streken. De soort is dus in zijn bestaan niet bedreigd.

Het is ook kenmerkend voor de biologie van de vos, dat zijn sluwheid ten top gedreven wordt wanneer hij zich opgejaagd voelt, en hij vruchtbaarder wordt wanneer zijn gelederen uitgedund worden.

b) *De andere in 't wild levende vleeseters*

De das schijnt een zwaardere tol te hebben betaald aan de bestrijding van de hondsdolheid, waarschijnlijk omdat het een nachtelijk dier is en hij over dag dikwijls in zijn hol verblijft; tijdens de vergassing zijn tamelijk veel volwassen dieren niet uit hun hol te voorschijn gekomen.

Aan de hand van schattingen verricht door de bosdiensten, bereikte het aantal vergaste dassenholen 15 tot 20 % van het totaal aantal behandelde holen. Daar tegenover staat dat het aantal afgeschoten dassen slechts 7 % van het totaal aantal dieren (vossen en dassen) uitmaakt voor dewelke een premie van 200 fr. werd betaald.

Er ontbreken ook cijfers in verband met het aantal dassen vóór de bestrijding van hondsdolheid, maar de bevolking was naar algemeen wordt aangenomen, aanzienlijk kleiner dan deze van de vossen.

Om het behoud van de soort te waarborgen, werd besloten slechts in uitzonderlijke gevallen over te gaan tot de vergassing van dassenholen.

De gegevens omtrent andere in 't wild levende vleeseters zoals wezels, bunzings, marters enz. ontbreken volledig...

c) *Algemene vaststellingen*

Men kan zeggen dat de gevallen van hondsdolheid zeer zelden voorkwamen in gebieden waar de vergassing tijdens twee opeenvolgende jaren werd toegepast: talrijke gemeenten zijn gespaard gebleven, met plaatselijke uitzonderingen in de omstreken van private eigendommen waar de bestrijding niet met de nodige krachtdadigheid werd doorgevoerd ingevolge het verzet of de onverschilligheid van de eigenaar of huurder van het jachtrecht.

In het zuiden van de provincie Luxemburg heeft de hondsdolheid vooruitgang geboekt in de wouden en op de beboste hellingen van de Semois: zij verspreidt zich nu in de provincie Namen ten zuiden van Beauraing in de streek van de wouden.

Men moet ongetwijfeld wijzen op de uitslagen die werden behaald in het Groothertogdom Luxemburg, op een terrein waarvan het reliëf tamelijk veel gelijkenis vertoont met het onze, en waarbij gebruik werd gemaakt van similaire middelen: met dit verschil nochtans, dat de overheid van het Groothertog-

dom op de onvoorwaardelijke medewerking en de tucht mocht rekenen van de jagers om haar te helpen het aantal vossen uit te dunnen.

Men kan misschien opwerpen dat in België en ook elders, vroeger reeds enkele gevallen van hondsdolheid voorkwamen die geen uitbreiding namen. Dit is juist maar men had niet te doen met hondsdolheid die beperkt bleef tot de huisdieren, vooral katten en honden. De voor de hand liggende maatregelen o.m. afzondering bewaking, inenting leverden toen een bewijs van hun doeltreffendheid: in 1961 werden in Juseret in België de 43 honden van het dorp opgeruimd en 327 werden in de aanpalende gemeenten ingeënt; in Nederland werden in 1962 540.000 honden ingeënt en 165.000 katten; ook in Frankrijk werd in 1956 de opkomende epizootie en in 1959 het geïsoleerd geval vlug gestuit.

Tussen de hondsdolheid van huisdieren en de selvatische hondsdolheid bestaat inzake bestrijding een enorm maar essentieel verschil; nl. dat men staat tegenover een sluw dier, dat opgespoord en opgejaagd wordt op een terrein dat hem de mogelijkheid biedt zich meesterlijk te camoufleren.

Een woord nog over „de aantrekkingskracht van de biologische leegte" die enkelen vooropzetten om de mislukking van de ondernomen bestrijding te voorspellen. In strijd met deze mening, die in het geval dat ons bezig houdt berust

De hertachtigen zijn eveneens aan besmetting blootgesteld. (Cliché Renckens)

Land	Jaar	HUISDIEREN					WILDLEVENDE DIEREN					Totaal aantal bevestigde gevallen
		Honden	Katten	Runderen	Anderen	%	Vossen	Dassen	Reeën	Andere	%	
BELGIE	1930	1				100						
	1961	1				100						
	1966	1	1	1		7,7	36	1	1		92,3	41
	1967		8	58	6	22,2	231	10	8	4	77,8	324
	1968	1	18	120	11	33,1	290	14	3	6	66,9	453
GROOT-	1966			1		3,6	27				96,4	28
HERTOGDOM	1967		13	55	13	22,4	241	13	19	7	77,6	361
	1968			7	1	25,8	22		1		74,2	31
NEDERLAND	1962	3	1		1	100						5
FRANKRIJK	1956	83	4	29		100						120
	1959	1				100						1
	1968	4	2	34	4	43,5	49		2	1	56,5	92

TABEL 1: OPGAVE VAN DE GEVALLEN VAN HONDSDOLHEID

In de Duitse Bondsrepubliek begon zich de hondsdolheid sedert 1951 te verspreiden; onderstaande cijfers betreffende de meest getroffen diersoorten spreken voor zichzelf en laten toe zich een idee te vormen van de ernst en de bestendigheid van de epizootie.

1.400 gevallen in 1954 waarvan 5,1 % op honden, 11,7 % op katten en 9,8 % op runderen
51,6 % op vossen, 12,7 % op reeën
2.991 gevallen in 1960 waarvan 5,4 % op honden, 6,9 % op katten en 6,8 % op runderen
59,8 % op vossen, 17,4 % op reeën
3.273 gevallen in 1964 waarvan 4,6 % op honden, 11,8 % op katten en 6,3 % op runderen
59,6 % op vossen, 12,7 % op reeën
3.715 gevallen in 1966 waarvan 4,5 % op honden, 4,8 % op katten en 11,3 % op runderen
64,4 % op vossen, 9,0 % op reeën
4.262 gevallen in 1967

Provincie	Jaar	Aantal		
		Vossen	Dassen	Totaal
Limburg	1967	45	3	48
	1968	32	8	40
Luik	1966	1700	-	1700
	1967	1271	120	1391
	1968	685	44	729
Luxemburg	1967	5455	504	5959
	1968	3010	305	3315
Namen	1967	1147	70	1217
	1968	1239	97	1336
Henegouwen	1968	64	1	65
Totaal		14648	1152	15800

TABEL 2: AANTAL VAN PREMIEN

op een te voorbarige en niet gestaafde veralgemening, werd geen massale migratie van vossen uit de aanpalende gebieden naar de behandelde streken vastgesteld. Twee jaar na het begin van de bestrijding heeft het aantal vossen van de doeltreffend behandelde streken het peil van voor de vergassing niet bereikt en het is waarschijnlijk dat dit slechts over enkele jaren zal bereikt worden.

Inmiddels mag men de hoop uitdrukken dat, afgezien van de infiltratie van een aangestoken dier, de haard van hondsdolheid zal gedoofd zijn.

We betreuren alleen dat in België geen enkel ernstig ekologisch onderzoek werd gevoerd door biologen met belangstelling voor wild.

De waarnemingen die in België werden gedaan, zoals ook in alle landen van Europa, laten geen twijfel omtrent de vooraanstaande rol die de vos speelt in de verspreiding of de bestendigheid van hondsdolheid in een streek.

Ernstige opzoekingen die in enkele landen werden ondernomen en waarvan de uitslagen werden ontleed door experten van het Wereldinstituut voor Gezondheid (1) en later met sukses beproefd, hebben aangetoond dat hondsdolheid vanzelf verdwijnt wanneer men er in slaagt de vossen tot 1 per 250-300 ha (2,5 - 3 km^2) te beperken, en men dit aantal permanent kan handhaven. Het aantal vossen in alle gebieden beperken is een noodzaak die door iedereen ingezien moet worden.

(1) HALTENORTH, Th. (1968) Etude sommaire sur la biologie et l'écologie du renard commun. Document F.A.O. AN/MISC/68-27. 14pp.

De Openbare Diensten hebben hun verantwoordelijkheid opgenomen maar hun inspanningen moeten gesteund worden door de grondbezitters en jagers, die de plicht hebben het aantal in 't wild levende vleeseters te beperken.

Indien deze medewerking ontbreekt zal de hondsdolheid zich verder uitspreiden en zich in de besmette gebieden handhaven.

Mocht zich dit voordoen, dan zou de beangstigde en blootgestelde bevolking gerechtigd zijn aan haar verontwaardiging lucht te geven. Bovendien zouden de jagers er eveneens het slachtoffer van zijn: de reglementaire beschermingsmaatregelen die in zekere mate de normale beoefening van de jacht hinderen zullen des te sneller opgeheven worden, wanneer een streek van hondsdolheid bevrijd is.

Een straaltje Hoop voor de Specht met de Ivoren Snavel?

M.P. GEROUDET

Wetenschappelijk medewerker van het wereldfonds voor de natuur „World Wildlife Fund", Morges

Nauwelijks anderhalve eeuw geleden was Noord-Amerika nog het keizerrijk van een wilde natuur die we ons moeilijk zouden kunnen voorstellen zonder de verhalen van de 19e eeuwse naturalisten. Over de Far-West regeerden de grote prairie, horden bisons en indianenstammen. Dichte wouden en moerassen bedekten onmetelijke oppervlakten. Het dierenleven bevolkte het nieuwe kontinent in al zijn volheid. Nemen we als voorbeeld de beroemde werken van J.J. Audubon en we worden meegesleept in een verloren paradijs, waarvan de grootsheid nooit meer teruggevonden zal worden. Door deze verhalen beseffen we pas de wijdte, het geweld en de snelheid van het menselijk treffen, dat dit deel van de wereld in minder dan honderd jaar hervormd heeft. Epos van de energie voor de enen, brutaal drama van roofzucht voor de anderen, behoort de geschiedenis van de hervorming reeds tot het verleden. Maar indien de verloren tijd betreuren nutteloos is, moet de lijst van de slachtoffers ons een aanwijzing geven voor een beter gebruik van de overlevende rijkdommen, teneinde ze te beschermen voor het te laat is.

Van de dierensoorten, getroffen door de te onstuimige ontwikkeling van Noord-Amerika, zijn reeds velen verdwenen, anderen konden gered worden, enkelen overleven met moeite de schokken die hen op de rand van de afgrond gebracht hebben. Een plotseling wakker schieten van het geweten brengt de mensen van vandaag tot het verbeteren van de vroeger bedreven fouten en alles wordt in het werk gesteld om de zieltogende eksemplaren in leven te houden.

Zullen zij er in slagen de Californische Condor, de Witte Kraanvogel, het Prairiehoen en de Witkopzeearend tegen te houden op de fatale helling?

Deze taak schijnt soms wanhopig en ontmoedigend tegenover de hindernissen die anderen doen rijzen met hun uitvindingen, hun industrieën, hun geldzucht... En nochtans, soms schittert er een straaltje hoop dat bewijst dat de natuur zijn laatste woord nog niet gezegd heeft en dat alles niet verloren is.

De specht met de ivoren snavel werd teruggevonden, hij is nog niet uitgestorven! Dit heel recent nieuws is een van die tekenen die hoop geven aan de natuurvrienden en die hen verplichten hun inspanningen voort te zetten. Zo groot als een raaf, iets groter zelfs dan onze zwarte Europese specht, is het een prachtige vogel met scharlaken helm en waarvan de glanzend zwarte vederen met schitterend wit belegd zijn. In de tijd van Audubon was hij verspreid in

De ivoorbekspecht (campephilus principalis) (Tekening J.P. Van de Weghe)

heel het zuidelijk stroomgebied van de Mississipi en op de Atlantische kust van Florida tot Noord-Carolina. Het was de karakteristieke bewoner van de moerassige wouden, waar onmetelijke cypressen zich oprichten uit het zwarte water, waar onder de gewelven van takken — omhangen met grijze slingers — een mysterieus halfdonker heerst. Zijn verschijning moest aangrijpend zijn wanneer hij zich in zijn vlucht plotseling aan een reusachtige stam vastklampte en wanneer zijn schetterende kreten de stilte doorboorden.

Hij had reeds vijanden, door zijn pracht en vooral door zijn karmijnrode helmkam. De indianen hielden ervan hun oorlogskleding en hun bandelieren

ermee te tooien; met de ivoren snavels versierden ze de kronen van de opperhoofden. De afgestroopte huiden bereikten reeds hoge ruilwaarden en de handel ervan was aktief van de Golf van Mexico tot in Canada. Naarmate de blanke pelsjagers, gevolgd door de kolonisten, binnendrongen in de eenzaamheid, bleef de prijs stijgen en de jagers aanlokken. Maar het was moeilijk zelfs gevaarlijk om door te dringen in de moerassen met cypressen; de specht met de ivoren snavel was schuw genoeg om aan de achtervolgingen te ontsnappen, die op zichzelf de toekomst van zijn ras niet in gevaar konden brengen.

Alles veranderde toen de houthakkers kwamen. De ontbossingsgolf viel de primitieve wouden aan, hun wilde bewoners — en in het bijzonder deze grote specht — steeds verder achteruit jagend. Tussen 1885 en 1900 situeren zich tegelijk het hoogtepunt van de uitbuiting en het onherstelbaar verval van de soort. Van 1892 tot 1894 bevestigt Wayne nog meer dan 200 eksemplaren in Florida te hebben ontmoet. Dan zal de verdwijning versnellen: in 1915 kende men maar 12 plaatsen meer waar de specht met de ivoren snavel leefde; in 1930 bleven er maar 5 meer over. Gedurende de tweede wereldoorlog werden deze laatste vluchtelingen uitgeroeid door de ontginning der bossen. Sindsdien werden nog slechts enkele afgezonderde eksemplaren gesignaleerd in Texas, Louisiana, Zuid-Carolina en Florida, waar een observatie in 1950 enige opschudding verwekte, met natuurlijk een toeloop van nieuwsgierigen. Zonder twijfel gestoord door deze bezoekers, verdwenen de ontdekte vogels in het niet. Nadien werden nieuwe ontdekkingen door de ornitologen beter geheim gehouden. In 1965 was de algemene opinie dat de soort volledig verdwenen was van het kontinent en dat er weinig hoop overbleef ze nog ooit weer te vinden.

Niettemin werd toen een opzoekingsprogramma uitgewerkt met de hulp van de regering en het Wereldfonds voor de natuur „World Wildlife Fund".

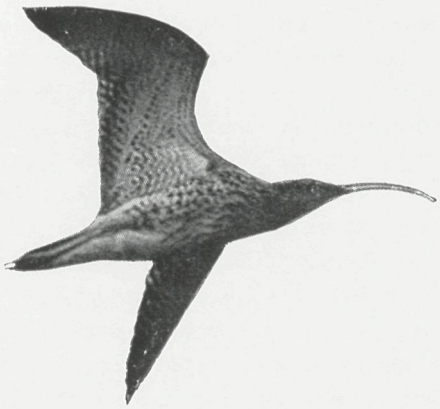
Ondanks de begrijpelijke geheimhoudingen die deze ultieme poging omringt, hebben wij goed nieuws ontvangen. De promotor van dit ontwerp (nr. 199 van W.W.F.) John V. Dennis, is er in geslaagd zijn eerste specht op te merken in december 1966, in een cypressenbos van Texas, waar hij nadien minstens 3 koppels gelokaliseerd heeft. Het gaat er nu om deze natuurlijke verblijfplaats te bewaren en vooral ze te vrijwaren van ongewenste bezoekers, waardoor de lichtgeraaktheid van de vogels zou kunnen ontwaken.

Terwijl in de V.S. het bestaan van een oerbevolking bevestigd wordt, blijft dit van het eigenaardige ras op Cuba (2) zeer twijfelachtig. Daar ook heeft de ondoordachte ontginning van de primitieve bossen, ondernomen in 1903 met het oog op een ontwikkeling van de suikerrietplantages, zeer snel de bevolking van de autochtone specht met ivoren snavel verminderd tot enkele overblijfselen van het ras. In 1956 wist men dat er slechts een dozijn eksemplaren overbleven in de oost-provincie, maar de politieke gebeurtenissen hebben niet toegelaten hun lot te volgen. De oprichting in 1963 van een natuurreservaat in deze

streek zou hun laatste kans kunnen zijn, indien ze niet reeds volledig uitgestorven zijn.

Is de specht met de ivoren snavel veroordeeld? Zal een handvol vogels genoeg zijn om de toekomst te verzekeren van de soort? Zijn zij niet slechts teruggevonden om ons andermaal de doodstrijd van een ras te laten meemaken?

Het probleem bestaat er niet alleen meer in hun leven te sparen, het is ook het voorvaderlijke woud rond hen bewaren en geloof hebben in hun levenskracht en in de natuur.

Udjung Kulon: de laatste hoop voor de Javaanse Neushoorn

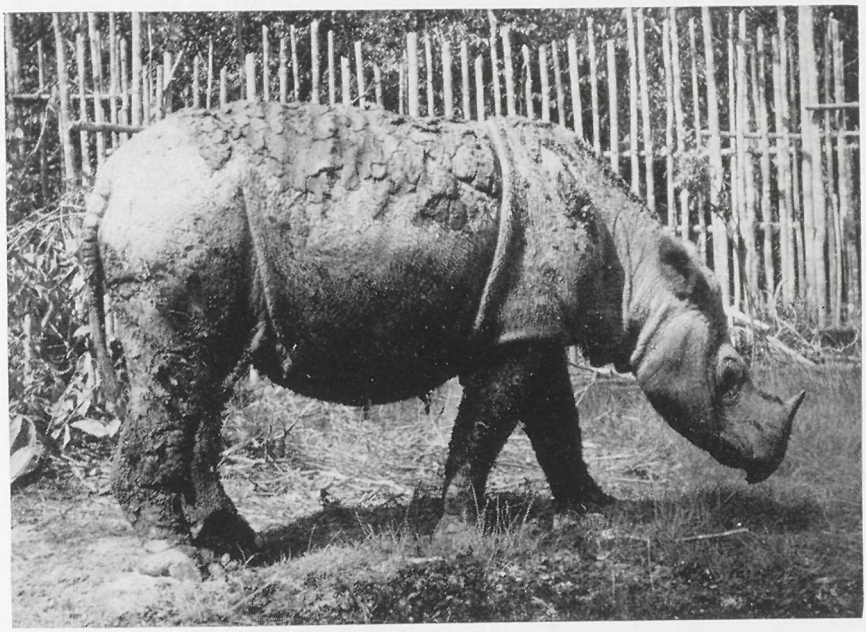
Paul GEROUDET

Wetenschappelijk medewerker bij het Wereldfonds voor de Natuur „World Wildlife Fund" Morges

Desmarest beschreef in 1822 de Javaanse neushoorn (Rhinoceros sondaicus) die van de Indische neushoorn (Rhinoceros Unicornis) verschilt door een mindere ontwikkeling van zijn hoorn, ongeveer 25 cm lang bij het mannetje, bijna onbestaand bij de wijfjes; daarbij vertoont zijn dikke huid een bijkomende plooi op de schouders. Deze soort bewoont het dichte oerwoud van de lage gebieden. Maar vermits de wetenschappelijke waarnemingen van vrij recente datum zijn, kan men zich afvragen of dit dier voordien niet geleefd heeft in meer afwisselende en open bebossing, waaruit het verdreven werd door vervolging en ontginning.

Teruggedreven naar dichter begroeide en verder afgelegen wouden, heeft het zich moeten aanpassen aan een omgeving die hem wellicht niet gunstig is. Tot het midden van de vorige eeuw was het verspreid van Bengalen en Assam tot aan de Tonkin en op de eilanden Sumatra en Java. Maar de mens joeg verwoed op hem voor zijn hoorn voor de vermeende medische eigenschappen duur betaald, en voornamelijk op de Chinese markt verhandeld. Dichtst bij het Hemelse Rijk was het dat deze neushoorn het eerst uitgeroeid zou zijn. In Indochina werden er nog een dertigtal gedood na 1900, de laatste werd gezien in 1934 in de Tonkin. Siam voerde in 1834 nog een duizendtal hoorns per jaar uit naar China, maar een eeuw later was men niet zeker meer dat deze Neushoorn nog bestond in Thailand. De laatste waarneming op het schiereiland Malakka dateert van 1932, en naar het schijnt waren er toen nog in Birma; vóór het einde van de 19e eeuw was de uitroeiing echter voltooid in Bengalen en Assam. Op Sumatra, alhoewel vrij onbekend en misschien tot een bepaalde plaats beperkt was deze soort eertijds niet zeldzaam; tussen 1925 en 1928 werden er minstens elf gedood, dan werden de inlichtingen vaag, weldra negatief of zeer twijfelachtig. De kans om overlevenden te vinden op Sumatra is praktisch onbestaand. Java, alhoewel overbevolkt, heeft nochtans enkele van deze neushoorns bewaard; in een tijdspanne van één eeuw zijn ze uitgeroeid geworden op het ganse eiland, met uitzondering van het schiereiland Udjung-Kulon dat voor het ogenblik hun laatste toevluchtsoord is: er verblijven daar ongeveer twee dozijn dieren, de laatste van hun soort. De demografische evolutie van Java is indrukwekkend. De eilandbevolking werd in 1800 geschat op 3 of 4 miljoen, in 1850 op 11 miljoen, in 1900 op 28 miljoen, in 1958 op 57 miljoen, en een schat-

ting van 1964 brengt haar op meer dan 65 miljoen inwoners, dus meer dan 512 per km^2. Het is dus één der sektoren van de aardbol waar de menselijke druk het sterkst is, waar bijgevolg de oorspronkelijke natuur en vooral de grote fauna groot gevaar lopen. Vanaf 1919 werden belangrijke reservaten gesticht; voor het ogenblik beheert het Bosbeheer van de Indonesische Republiek er 20, dit volgens de laatste lijst der nationale parken der wereld, opgesteld door de Internationale Unie voor het behoud van de Natuur (UICN). Tussen deze is dit van Udjung-Kulon van onschatbare waarde.

Javaanse neushoorn (Rhinoceros sondaicus) (Cliché P. Ryhiner)

In het westelijke uiteinde van Java, tegenover Sumatra en nabij de Krakatau, een vulkaan met een rampzalige roem, ligt het schiereiland, zeer moeilijk toegankelijk, en dat zijn oorspronkelijke fauna en flora bewaard heeft. Vanaf 1921 werd deze bijna onbewoonde sektor uitgeroepen tot „Natuurmonument". Het werd nadien een integraal reservaat. Udjung-Kulon is dus sinds ongeveer een halve eeuw beschermd, maar men moet zich daarom nog niet ipso facto voorstellen dat alles er op zijn best verloopt. Het afgelegen gebied, de steeds op de loer liggende stroper, de dikwijls in gebreke blijvende bewaking, de gevolgen van oorlog en politiek, dit alles heeft samengewerkt om de reddingspogin-

gen tegen te werken. Onmiddellijk na zijn oprichting in 1948 heeft het UICN zich zorgen gemaakt over die toestand en deze herstellen is een der eerste zorgen geworden van het Wereldfonds voor de natuur „World Wildlife Fund".

Na het bezoek van de Amerikaanse ecologist Lee M. Talbot in 1955, in opdracht van het UICN, werd de hoogdringendheid van gespecialiseerde zendingen erkend. Maar de omstandigheden lieten niet toe deze onmiddellijk te sturen. Het was slechts in 1966 dat het WWF de Belgische zoöloog J. Verschuren ter plaatse kon sturen. In 1967 verbleven Professor R. Schenkel en zijn vrouw, uit Bazel, zes maanden op Java en gingen er terug in 1968. Teneinde een kontinuïteit en een maximum doeltreffendheid van de bescherming te bekomen werd door het WWF een raad van geleerden en maecenaten uit Bazel opgericht: de Javaanse neushoorn en het Reservaat van Udjung-Kulon genieten voortaan van een Zwitsers peterschap. De administratieve verantwoordelijkheid berust wel te verstaan, volledig bij de Indonesische overheid maar gezien deze niet over voldoende financiële middelen beschikt, kan enkel een internationale hulp haar goede wil steunen.

De eerste opzoekingen van professor Schenkel en zijn vrouw hebben zeer interessante gegevens opgebracht welke in december laatstleden aan het hoofdkwartier van het WWF te Morges werden voorgesteld. De neushoorns van Udjung-Kulon tellen 21 à 28 exemplaren, maar er werd geen enkel spoor van een jong beneden het jaar ontdekt. Verspreid over meer dan 400 km^2 in het tropisch woud, zijn ze zeer moeilijk op te sporen, het onderzoek van hun sporen is de voornaamste bron van inlichtingen.

De bestaansvoorwaarden van deze grote dieren schijnen weinig gunstig. Inderdaad, in dit enorme groene reservaat eten deze dieren slechts sommige planten, en bij voorkeur de scheuten van jonge bomen. Vermits palmbomen en bamboe, voor hen niet eetbare soorten, andere planten verdringen, worden hun voedingsmogelijkheden schaars en zeer verspreid wat de neushoorns verplicht iedere nacht verre verplaatsingen te doen om hun voedsel te vinden. Het steeds zoeken naar voedsel verplicht hen steeds nieuwe doorgangen in het dichte oerwoud te maken zonder dat zij een regelmatig net kunnen onderhouden. Tenslotte is de geleverde inspanning niet meer in verhouding tot het gevonden kwantum voedsel en hebben de exemplaren steeds minder kansen om elkaar te ontmoeten. In 't kort gezegd: de laatste Javaanse neushoorns vermoeien zich en hun voortplanting wordt er slecht door, zelfs uiterst toevallig. Nochtans werpt het wijfje, in normale omstandigheden, een jong om de vier à 5 jaar, na een dracht van ongeveer 17 maanden. Deze trage voortplanting is de voornaamste handicap van de neushoorns tegen de uitroeiende jacht, het legt gemakkelijk hun tragische achteruitgang uit... Te Udjung-Kulon blijkt dat de neushoorn een kommervol bestaan leidt en dat zijn strijd tegen de uitsterving ook te wijten is aan de ongemakken van het milieu waarin hij werd gedreven. Een discrete aanpassing zal beproefd worden: de palmbomen rooien om de planten die het dier

lust meer groeikansen te bieden, hun paden door het woud herstellen opdat hun verplaatsingen (en die van de bewakers) gemakkelijker zouden worden, de open plekken in het bos trachten te behouden opdat de hoefdieren er rustig zouden kunnen grazen. Deze zijn trouwens zeer belangrijk voor het reservaat: vooreerst omwille van de Banteng (Bos sondaica) een wild rund dat op Java eveneens met uitroeiing bedreigd wordt, en waarvan hier een 150 tal overblijven; voor het Rusa hert (Rusa timorensis) dat ook niet talrijk meer is, met nog slechts een honderdtal dieren. Deze twee soorten zijn niet erg gediend met de ontwikkeling van het woud, waarvan echter het everzwijn wel geniet. De stand der roofdieren kon er beter zijn. Indien de luipaard zich handhaaft, tast men in het duister of de gevlekte panter er nog bestaat en het schijnt zeker te zijn dat de tijger uitgeroeid is. Het behoud van deze fauna vergt een wetenschappelijk beheer en voornamelijk een afdoende bewaking; dit laatste is het meest kritische. Men moet de wachters een behoorlijk salaris kunnen geven dat hun toelaat hun familie te onderhouden en te weerstaan aan de verleidelijke aanbiedingen van stropers.

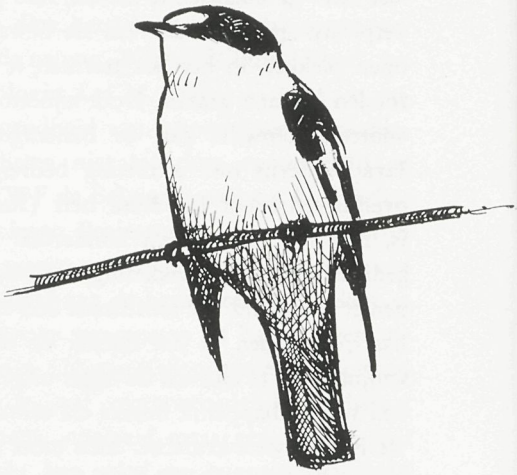
Men moet hun huisvesting, uitrusting en communicatiemiddelen bezorgen, men moet hen opleiden en volgen, kontroleren... Tot op heden was Indonesië niet bij machte de nodige fondsen voor deze allernoodzakelijkste behoefte te leveren.

Een bescheiden veldlabo zou de wetenschappelijke studies vergemakkelijken, die zeker dienen voortgezet te worden. Van dit alles hangt de toekomst van Udjung-Kulon en van de Javaanse neushoorn af.

Voor het UICN en voor het Wereldfonds voor de natuur is de inzet uiterst belangrijk. Hun optreden in deze streek betekent niet alleen het redden van een verdwijnende diersoort, het is ook een overtuigen van de Indonesische autoriteiten om de natuurlijke schatten van hun eilanden te bewaren, en een aktie om het respect voor de natuur in gans Zuid-Azië te bevorderen. Zulk een onderneming kan niet enkel met mooie woorden verwezenlijkt worden, en zelfs de kennis en energie van de „missionarissen" Verschuren en Schenkel, wie alle lof toekomt, zouden tot niets leiden zonder steun van het machtige geld. Het Wereldfonds voor Natuur „World Wildlife Fund" rekent dus op de materiële steun van iedereen om zijn inspanningen te Udjung-Kulon verder te kunnen zetten en om alle andere projekten ter bescherming van de Natuur te kunnen uitvoeren.

De natuur van morgen zal zijn zoals wij ze vandaag hebben kunnen behou den: laten we niet wachten tot het te laat is!

De Moeraswouden van Centraal Europa

J.P. VAN DE WEGHE

Voor het ingrijpen van de mens was woud het dominerend landschapstype in onze lage Westeuropese landen. Regelmatig kwam een groot gedeelte ervan onder water, vooral langsheen de stromen en rivieren. De schamele resten van natte wilgen- of elzenbosjes of verwaarloosde populieraanplantingen, die wij nog hier en daar aantreffen, laten echter niet toe zich een beeld te vormen van wat eens het natuurlijke biotoop van deze moeraswouden in werkelijkheid was!

Langsheen de Donau en zijn belangrijkste bijrivieren hebben zich in de Vlakten van Centraal Europa tot nu toe wel nog zulke moerassige galerijwouden kunnen handhaven. De grote schommelingen in het debiet van deze waterlopen en hun gering verval hebben de mens gedwongen uitgestrekte gebieden te bewaren om vooral in het voorjaar de enorme watermassa's afkomstig van de Alpen en de Karpaten tijdelijk op te slorpen. Indien deze overstromingsgebieden aldus eeuwen na elkaar weinig grondige veranderingen hebben ondergaan, dan lopen zij nu het gevaar op enkele tientallen jaren eveneens te verdwijnen! Moerassen zijn nu éénmaal een vergissing van de natuur, die kost wat kost door de vernuftige mens moet verbeterd worden.

Oorspronkelijk was Centraal Europa, zoals overigens het grootste gedeelte van het vasteland, door bijna ononderbroken wouden overdekt. Deze waren echter verre van eenvormig. Klimaat, hoogte en bodemtype bepaalden talrijke œcologische zones waarvan de begrenzingen echter door allerlei overgangsgebieden vervaagd werden.

De Donau en zijn bijrivieren werkten als œcologische faktoren van belang. Ieder voorjaar, in april, vooral in mei, soms tot laat in juni, brachten zij grote gedeelten van de vlakten die zij doorkruisten onder water. Vanaf het netwerk van de ontelbare meanders, zijstromen en dode armen bestond er een volledige gradatie van vegetatietypes die in hoofdzaak bepaald waren door de duur van de inundatie. Dit begon met de lage pionier-vegetatie van wilgensoorten, die overstromingen van verschillende maanden kunnen doorstaan, tot het vochtige eikenwoud dat niet eens ieder jaar onderliep. Buiten het bereik van de rivieren ging het biotoop over in het droge eikenwoud of in het beukenwoud. De opeenvolging van de verschillende menselijke bevolkingen deed echter het grootste gedeelte van deze beide woudtypes verdwijnen. Slechts in heuvel- of berggebieden konden zij zich handhaven, niettegenstaande zij er toch hun primitief karakter verloren door intense uitbating of begrazing!

Het woud van de overstromingsgebieden — met uitzondering van het Tiszagebied — bleef eveneens bewaard. Het ontwikkelde zich als een galerijwoud, te midden van de cultuursteppe. Het water zorgde ervoor dat gedurende eeuwen slechts jacht, visvangst, veehoederij en matige houtuitbating mogelijk waren.

Typisch aspekt van het moerassig Donau-woud (Cliché J.P. Van de Weghe)

De begrazing door zwijnen — één der voornaamste rijkdommen van Centraal Europa en de Balkan sedert de Turkse bezetting — bracht degradatie teweeg. Enkele jaren geleden nog konden we waarnemen hoe in een reigerskolonie van Vojvodina tamme zwijnen in weliswaar half vrije toestand zich tegen de bomen schuurden om aldus eieren en jongen uit de nesten te gooien en te kunnen bemachtigen!

Vanaf vorige eeuw, vooral vanaf de tweede helft ervan, ving men aan met het bouwen van dijken om de uitbreiding van de overstromingen te beperken. Gelijktijdig werden afwateringskanalen gegraven en zelfs pompinstallaties aangelegd, zodat belangrijke gedeelten van het moeraswoud konden drooggelegd worden. Tussen circa 1860 en 1890 werden op het grondgebied van het toenmalige Oostenrijks-Hongaars Keizerrijk aldus niet minder dan 30.000 km² grond aan de jaarlijkse overstromingen onttrokken. De woudgedeelten die op deze wijze droog werden veranderden niet alleen van uitzicht, maar konden voortaan ook veel gemakkelijker uitgebaat worden en verdwenen bijgevolg voor een groot deel om plaats te maken voor weiland en akkerbouw.

De gebieden binnen te dijken daarentegen, moesten voortaan veel meer belangrijke overstromingen doorstaan. Het water van de Karpaten en de Alpen veranderde immers niet van volume. Dit bracht eveneens een geleidelijke verandering teweeg in het woudtype, door een achteruitgang van eik, haagbeuk, ten bate van populier en wilg.

Het wilgenwoud bood dus de beste weerstand — want daarbij was het moeilijkst uit te baten en bezat het wilgenhout ook de minste waarde.

Niettegenstaande dit, ondergingen de Auwälder van Laag-Oostenrijk toch een aanzienlijke degradatie door de intensieve uitbating als hakhout. De grote bomen, onontbeerlijk voor het broeden van de grote roofvogels en de holenbroedende zangvogels en spechten verdwenen om plaats te maken voor hoog struikgewas.

Sedert de tweede wereldoorlog heeft er zich vooral in Joegoslavië een nieuw gevaar ontwikkeld. Wilgen- en populierenhout heeft immers een toenemend belang gekregen door de stijgende nood aan grondstof voor de papierindustrie.

Bovendien geschieden de nieuwe aanplantingen uitsluitend met „prachtige veredelde Canadapopulieren", waarvan de kaarsrechte stammen veel gemakkelijker te verwerken zijn dan de kronkelende knoestige wilgen!

Niettegenstaande al deze veranderingen bestaat het riviergalerijwoud van Centraal Europa nog steeds. En nog steeds is het mogelijk plaatsen te vinden waar men zich zonder enige dwang tot verbeelding kan voorstellen wat deze inundiatiegebieden van Donau, Drava, Sava en Tisza vóór de ingreep van de mens geweest zijn.

Men kan dan ook best begrijpen waarom bijvoorbeeld het Romeinse Rijk de Donau als natuurlijke grens genomen had.

De mooiste en rijkste gebieden liggen nu nog in N.O. Joegoslavië: Het voornaamste kerngebied langs de Donau is het jachtreservaat van Bilje, (Kopacki Rit) 40.000 ha groot, aan de samenloop van Donau en Drava. Daarnaast zijn zeker niet te versmaden de woudgebieden van Sombor, Apatin en Bacs, en het prachtige Koviljski Rit bij Novi Sad.

Langsheen de Tisza heeft men hoofdzakelijk het Carska Bara-Belo Blato complex. En uiteindelijk langsheen de Sava bestaan er nog tienduizenden hecta-

In de lente wordt het woud door de stroom overspoeld
(Cliché J.P. Van de Weghe)

ren woud tussen Slavonski Brod en Sremska Mitrovica, en bestaat nog steeds de reeds van oudsher befaamde Obedska Bara. In Hongarije heeft men het Gemenci Erdö langs de Donau en het Sasér reservaat langsheen de Tisza.

Uit een algemeen standpunt gezien kan men in deze thans nog bestaande natuurgebieden hoofdzakelijk drie types van œcologische complexen onderscheiden.

In de eerste plaats heeft men het Wilgenwoud.

Dit is een werkelijk galerijwoud (Auwald) dat als een bijna ononderbroken band de stroom en zijn talrijke zijarmen omhult.

Onderbrekingen worden slechts gevormd door de enkele natuurlijke vernauwingen van de stroom zelf — zoals ter hoogte van de IJzeren Poort — of door de steeds talrijker wordende rooiingen in de buurt van de steden. In de vlakte waar het water geen enkele hindernis ontmoet, kan dit woud een breedte van vijf, tien tot zelfs twintig km bereiken!

De dominerende boomsoort is de wilg. Verschillende soorten, oude en jonge bomen groeien door mekaar. Hier en daar strooit een zilverpopulier een lichte vlek in het zachte grijsgroen van de wilgenkruinen of steken de dode takken van een oude reus als een merkpaal boven alles uit!

Gedurende verschillende weken of soms maanden van het voorjaar is de lange smalle doch stevige boot van de vissers, het enige middel om deze wouden

binnen te dringen. Het is ook wel het beste ogenblik van het jaar om met het gebied kennis te maken.

Ondanks de myriaden muggen blijven die urenlange boottochten doorheen het labyrinth van ontelbare armen en geulen of dwars doorheen de wildernis van half ondergespoelde wilgenkruinen onvergetelijke herinneringen.

In de zomer, wanneer het water zich teruggetrokken heeft kan men er zich te voet verplaatsen. Massa's rottende dode takken en een schrale ondergroei van veelal éénjarige kruiden bemoeilijken echter de doorgang. De oeverranden zijn ofwel stijl afgebrokkeld met massa's losgespoelde wortelkluwens en half omgekantelde stammen, ofwel dik begroeid met struikwilgen waar verse aanslibbing plaatsgrijpt. Riet of lisdodden komen slechts weinig voor. Typisch voor deze wouden zijn de draadfijne wortels die overal van de onderste takken van de wilgen afhangen.

Naar de buitenrand van de inundatiezone worden de populieren talrijker en verschijnen de eiken en essen.

Zo komt men tot het tweede œcologische complex: het moerassige eikenwoud. Langsheen de Donau is dit type van woud voor het grootste gedeelte verdwenen. Langsheen stukken blijven ervan over in Zuid-Hongarije en in Joegoslavië (Bilje-Apatin, Sombor).

Langsheen de Sava is de toestand echter anders. Het wilgenwoud is hier meestal herleid tot een smalle oeverzone, terwijl het eikenwoud nog tienduizenden ha beslaat. Ondanks de houtuitbating bestaan er hier en daar zelfs nog enkele stukken die het aspect hebben van een oerwoud en overigens als dendrologisch reservaten beheerd worden. Enorme oude eiken zijn er het dominerend element. Hun stam bereikt dikwijls een diameter van 2, soms zelfs bijna 3 m; hun kruinen bereiken een hoogte van 40 à 50 m.

De oudste van deze bomen sterven langzamerhand af en sommige zijn reeds niets anders meer dan reusachtige skeletten van dood hout. Vermolmd en ondermijnd door de ontelbare larven van enkele kevers en vlinders, worden zij uiteindelijk door de winterstormen geveld. In dit primitief woud bereiken op vele plaatsen zonnestralen de bodem, waar uit een menigte van struiken (vlier, meidoorn, vogelbes, wilde rozen, bramen), jonge eiken of secundaire boomsoorten oprijzen (essen, haagbeuken, populieren...).

Zo bestaat er vanaf de bodem tot de hoogste kruinen een bijna ononderbroken bladerdek; in tegenstelling met de zon heeft de wind dus geen enkele toegang tot de onderste zones van dit woud. Men begrijpt dan ook dat het microklimaat in zulke primaire wouden veel gunstiger is dan in de omliggende gedeelten waar de tussenkomst van de mens zich heeft voorgedaan.

Op vele plaatsen wordt het eikenwoud doorkruist door de depressies van oude verlande rivierarmen. Deze moerasjes vormen open plekken met een bodembegroeiing van lisdodden en zeggen, met lage wilgenstruiken of soms hoge doch ijle opstanden van essen.

Uiteindelijk is er een derde groep van biotopen rondom de min of meer permanente meren of afgesloten rivierarmen. Het is vooral stroomopwaarts van de IJzeren Poorten dat er zich talrijke meren in het overstromingsgebied ontwikkelden. In centraal Europa zijn het slechts enkele kleine gebieden maar die niettemin hun eigen fauna herbergen (Carska Bara, Belo Blato, Obedska Bara, Kopacki Rit...).

Enerzijds vindt men daar steeds een wisselende oppervlakte ondiep stilstaand water, anderzijds treft men ook daar en slechts dáár uitgebreide lisdodden, zeggen of rietzomen, met wilgenstruiken bezaaid en omgeven. Het zijn dus open biotopen die echter meestal grotendeels door het woud omsloten liggen en aldus met de moeraswouden een geheel vormen.

Dat de avifauna van dit inundatiegebied zeer rijk en gevarieerd is, schijnt bijna vanzelfsprekend. Een volledige detaillering ervan ligt niet in de bedoeling van dit artikel. De hoofdkenmerken en enkele hoogtepunten ervan kunnen volstaan.

De echte woudvogels zijn natuurlijk het best vertegenwoordigd in het eikenwoud! Sommige groepen zijn er ongelooflijk sterk verspreid, zowel in aantal als in soorten. Zo vindt men er praktisch naast elkaar de zwarte specht, de groene en de grauwe specht, de grote-, middelste en kleine bonte specht. Terwijl ook de draaihals en misschien zelfs wel de witrugspecht hier en daar voorkomen. Alleen de groene en de grote bonte specht broeden in het zuivere wilgenwoud.

Van de zangvolgels zijn er soorten die men overal aantreft: Het zijn de koolen pimpelmees; de staartmezen en de matkopmees; de winterkoning, de spreeuw, de wielewaal, de vlaamse gaai, de boomklever en de boomkruiper, de gekraagde roodstaart; de zwartkopgrasmus en de tuinfluiter, de grauwe vliegenvanger, de vink en de koekoek.

Typisch voor het eikenwoud zijn de bonte en withalsvliegenvangers. Hoewel talrijk, zijn deze vogels toch moeilijk te observeren, omdat zij zich veelal hoog tussen de kruinen ophouden.

Merel, zanglijster en grote lijster, roodborst en nachtegaal komen ook bijna uitsluitend in het eikenwoud voor. Als hoofdzakelijk bodemvogels moeten zij wijken voor de overstroming!

Andere soorten die vermoedelijk uitsluitend in het eikenwoud broeden zijn fitis, tjiftjaf en fluiter, spotvogel, goudhaantje, appelvink. Anderzijds zijn er enkele karakteristieke zangvogels van het wilgenwoud: de buidelmees, de vale spotvogel en de krekelzanger. Deze beide laatste soorten hebben zich vanaf het zuidoosten langs deze rivierwouden in de Centraal-Europese vlakte uitgebreid. Voor de vale spotvogel is deze uitbreiding overigens nog zeer recent! Hij bewoont hoofdzakelijk struikgewas met slechts verspreide boomgroei. De krekelzanger komt uitsluitend voor in dichtgesloten laag kreupelhout, vooral langs de oevers zelf.

Tenslotte zijn er dan soorten die alleen in de open moerasgebieden voorkomen: de grote en kleine karekiet, bosrietzanger, rietzanger, rietgors, gele kwikstaart.

Aan de rand van het woud vindt men hoppen en scharrelaars...

Naargelang de aanwezigheid van nestgelegenheden (afgebrokkelde oeverranden of dijken, wortelmassa's van omgeslagen bomen) vinden we ook de ijsvogel.

De kraaiachtigen zijn overal aanwezig, doch minder prominent dan in vele cultuurlandschappen. Het zijn de zwarte kraai en de kauw, maar ook nog de raaf.

Als watergebied bij uitstek vinden we natuurlijk in het overstromingsgebied een ganse menigte watervogels! Sommige groepen zijn echter zeer schaars vertegenwoordigd. Zo broeden er slechts weinig eenden: het zijn wilde eenden en witoogeenden. Winter- en zomertalingen zijn er sporadische verschijningen. Dodaarzen kunnen tot in het volle woud voorkomen. Roodhalsfuten werden broedend aangetroffen. (o.a. Csarska Bara 1964).

Op de ondiepe plassen kunnen ook enkele kolonies voorkomen van zwarte sternen, witvleugel- of witwangsternen.

Waterhoeven en meerkoeten, waterrallen en porseleinhoenen komen voor waar het biotoop geschikt is. Ze zijn schaars en worden zelden waargenomen.

De meest prominente groep watervogels is gevormd door de visetende koloniebroeders: de reigerachtigen, de aalscholvers en vroeger ook de pelikanen.

Omstreeks het midden van vorige eeuw bestond de Donaupopulatie van de pelikanen uit honderdduizenden dieren! De kolonies waren verspreid vanaf de Delta tot in Centraal-Europa. Een kolonie zou bekend geweest zijn in de buurt van Novi-Sad en tot op het einde van de eeuw zou er nog één geweest zijn aan de samenvloeiing van Donau en Tisza. Door verstoring en vernietiging van de broedbiotopen, maar vooral door de hardnekkige en onophoudende vervolging vanwege jagers en vissers hebben zij zich progressief uit gans het inundatiegebied teruggetrokken.

Enkel in de Delta kan er zich momenteel nog een kleine pelikaanpopulatie handhaven! Voor de witte pelikaan betekent deze achteruitgang een belangrijke inkrimping van het broedareaal. Voor de kroeskoppelikaan betekent dit helaas een bedreiging voor de soort!

Ook de aalscholvers zijn vroeger wellicht in het ganse overstromingsgebied verspreid geweest. Nu komen enkel nog een paar kolonies voor in de Oostenrijkse en Tsjechoslowaakse Auen.

Deze populatie die enkele tientallen jaren geleden nog in duizendtallen kon aangegeven worden, bedraagt momenteel nog slechts enkele honderden dieren. In Hongarije heeft de soort de Donau totaal verlaten, en in Joegoslavië broeden er slechts mogelijk nog enkele paren in het Kopacki Rit.

Voor de dwergaalscholver is de toestand nog minder schitterend. De kolonies van de Csarska Bara en Obedska Bara zijn verdwenen in de periode tussen de twee wereldoorlogen. Als een sarmatisch faunaelement is deze soort — evenals de kroeskoppelikaan — ernstig bedreigd. In het voorjaar van 1965 werden opnieuw enkele vogels waargenomen in de reigerkolonies van Csarska Bara. Enkele paren zouden nog broeden in het Bulgaarse Auengebied.

De reigerpopulaties van het overstromingsgebied worden hoofdzakelijk uit vier soorten opgebouwd. In de Oostenrijkse en Tsjechoslowaakse Auen vindt men vooral blauwe reigers en enkele kwakken; in Hongarije en Joegoslavië komen daarbij ook nog kleine zilverreigers en ralreigers voor.

Ralreigers zijn vooral talrijk in het Tiszagebied (Sasérreservaat in Hongarije, Csarska Bara) en in de Obedska Bara.

Zij worden voornamelijk een opvallende soort in de meer oostelijk gelegen moeraswouden van Roemenië en Bulgarije.

De huidige reigerkolonies zijn bijna alle gelegen in het wilgenpopulierenwoud aan de rand van één of andere zijarm. Kwakken en ralreigers jagen vooral in het woud zelf, in het dichte struikgewas aan de rand van het water. Blauwe reigers en kleine zilverreigers gaan tot op grote afstand van de broedplaatsen fourageren. Zij bezoeken daarbij in groot aantal de drassige graslanden en de steeds meer voorkomende visvijvers. Door de ernstige vervolging en de verstoring van de kolonies is het niet gemakkelijk een juist beeld te verkrijgen van de populaties.

Zeearend (Haliaëtus albicilla)
Oud wijfje bij haar twee, negen weken oude, jongen. (Joegoslavië 1967). *Dit is het enige nest dat twee jongen bevatte: de auteurs vonden 34 horsten, waarvan er slechts 12 bezet waren. In Oost-Joegoslavië blijven slechts een twintigtal broedparen over*
(Cliché Suetens-Van Groenendael)

In de nabijheid van permanente plassen met riet en lage wilgenvegetatie vindt men ook de lepelaar.

De enige nog bestaande kolonie is die van de Obedska Bara, alhoewel een troep niet broedende vogels dikwijls aanwezig is bij het Belo Blato.

In de meest uitgestrekte en rustige woudgedeelten vindt men op enkele plaatsen ook nog de zwarte ooievaar en in 1965 werd nog een broedgeval van de kraanvogel vastgesteld nabij Uzdin. (Vojvodina).

Een tweede prominente vogelgroep wordt gevormd door de roofvogels. Naast de overal aanwezige buizerd, zwarte wouw en sperwer vindt men ook enkele meer karakteristieke en spectaculaire soorten.

De hoofdstroom en de grote armen zijn het domein bij uitstek van de zeearend. Ieder paar heeft zijn welbepaald territorium en steeds weer gebruiken ze dezelfde oude dode bomen langsheen de oever als rustplaatsen. Het nest zelf is echter soms diep in het woud gelegen.

In Oostenrijk is de soort als broedvogel verdwenen. Een nieuwe vestiging in 1964 werd door jagers vernietigd! In Vojvodina werd de populatie twintig jaar geleden op circa 75 paren geraamd.

Daarvan blijven er hoogstens 25 over, ondanks de bescherming van de soort.

De schreeuwarend vindt men nog in de grote aanéengesloten complexen van moerassig eikenwoud. Enkele paren broeden mogelijk nog langsheen de Donau in N.W. Vojvodina. Talrijker is de soort in de Savawouden.

De Sakervalk is ook niet absoluut typisch voor de galerijwouden, maar broedt er op diverse plaatsen. Tot voor enkele jaren terug, broedden er zelfs nog 2 à 3 paren in de Oostenrijkse Auen waar zij oude reigernesten gebruikten!

Als nachtroofvogels vindt men vooral steenuilen, bosuilen en plaatselijk soms dwerguilen. Tot voor enkele jaren zou zelfs nog de oehoe gebroed hebben langs de Sava.

De zoogdieren zijn in een inundatiegebied natuurlijk minder bevoordeligd dan de vogels. In het wilgenwoud zijn ze inderdaad niet zeer talrijk. Zelfs everzwijnen zijn er maar zeer lokaal aan te treffen — niettegenstaande in Joegoslavië overal het woud doorkruist wordt door troepen tamme zwijnen in halfvrije staat.

Grote zoogdieren kunnen zich in feite enkel in het moerassige eikenwoud handhaven. Van daaruit kunnen ze dan in periodes van laag water het wilgenwoud binnendringen.

Reeën komen op vele plaatsen voor, edelherten zijn vooral bijzonder talrijk in de Sava-wouden.

De laatste wolven verdwenen in de periode tussen beide wereldoorlogen.

Ondanks alles zijn deze moeraswouden nog steeds van grote waarde! Niet alleen louter op zichzelf genomen, maar ook omdat zij de laatste waardige resten zijn van een landschapstype dat vroeger zowat overal in het gematigde Europa

voorkwam. Bovendien zijn zij een laatste toevluchtsoord voor diersoorten die niet bijzonder aan dit welbepaalde biotoop gebonden zijn, maar overal elders moeten wijken (edelhert, zwarte ooievaar, zeearend).

Spijtig genoeg is het moeraswoud-biotoop niet zeer aanlokkelijk voor de doorsnee mens! Het mist aan overzichtelijkheid en spectaculaire scènes ontbreken er. Zelfs de natuurliefhebbers en veldbiologen hebben er lange tijd weinig interesse voor gehad.

Uitgerokken over een afstand van meer dan duizend kilometer geeft dit woud de indruk nog enorme oppervlakten te beslaan, terwijl de nog werkelijk gave gebieden steeds zeldzamer worden.

De spreiding over vier verschillende staten maakt de taak van de beschermers niet éénvoudiger.

De toekomst van deze moeraswouden is bijgevolg veel somberder nog dan die van de meer open Deltagebieden. Niettegenstaande een onvermijdelijke aftakeling zijn er dáár reservaten tot stand gekomen die deze naam waardig zijn.

Dat er in Centraal Europa helemaal niets gebeurt, is echter ook niet juist. Heel wat bedreigde vogelsoorten worden beschermd en verschillende gebieden worden in mindere of meerdere mate als reservaten beheerd (Saser, Carska Bara, Obedska Bara, Kopacki Rit en bepaalde gedeelten van de Sava wouden).

Een ralreiger op uitkijk naar een prooi

(Ardeola ralloides)

(Tekening J.P. Van de Weghe)

De Mortaliteit van de Kerkuil,
Tyto alba guttata (BREHM),

R.F. VERHEYEN

I. Inleiding

In de loop van de maanden januari en februari 1969 werden op de Belgische Ringcentrale respectievelijk 11 en 13 geringde kerkuilen dood teruggemeld; de overgrote meerderheid van deze exemplaren (nl. 20 van de 24) werd door de melder dood gevonden. Vooral het aantal terugmeldingen in februari is ongewoon hoog en is klaarblijkelijk te wijten aan de op dat ogenblik heersende zeer ongunstige klimatologische omstandigheden: ongewoon lage temperatuur (19 vorstdagen) met uitzonderlijk veel sneeuwval (16 sneeuwdagen). Deze weerkundige gegevens werden ontleend aan het Maandbericht van het K.M.I.B., 1969. We vreesden dan ook dat door vermelde zeer ongunstige weersomstandigheden de Belgische kerkuilenpopulatie aanzienlijk werd uitgedund. Het ligt in onze bedoeling in hetgeen volgt de juistheid van onze veronderstelling na te gaan of eventueel te weerleggen.

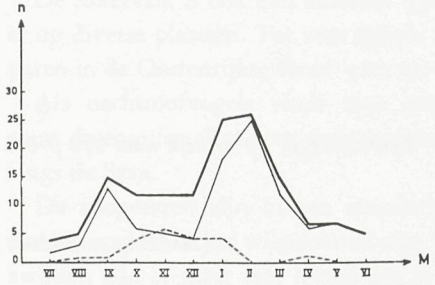

Fig. 1 Terugmeldingen van Kerkuilen (per maand)
——— *Totaal*
——— *Dood gevonden*
- - - - - *Dood gevlogen en geschoten*

II. Voornaamste doodsoorzaken

De Belgische Ringcentrale beschikt over 145 terugmeldingen van dode kerkuilen. Hiervan zijn er 96 afkomstig van in het nest geringde vogels (pulli), 4 van eerstejaarsvogels (1), 12 van meer dan eerstejaarsvogels (> 1), 14 van volwassen dieren en 19 van volgroeide exemplaren.

De meeste kerkuilen werden dood gevonden; de overige werden gemeld als verdronken (vooral in waterput), dood gevlogen (vooral tegen auto) en gedood (vooral geschoten). In tabel 1 en fig. 1 worden de verschillende doodsoorzaken per maand van terugmelden samengebracht.

Tabel 1

Doodsoorzaak	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	Totaal
dood gevonden	2	3	13	6	5	4	18	25	12	6	7	5	106
verdronken	1	1	1	0	1	0	2	1	0	0	0	0	7
dood gevlogen	0	1	1	4	6	4	4	0	0	1	0	0	21
gedood	1	0	0	2	0	4	1	0	3	0	0	0	11
Totaal dode kerkuilen	4	5	15	12	12	12	25	26	15	7	7	5	145

Uit hun beschouwing volgt dat veruit de meeste kerkuilen werden dood gevonden (meestal in schuur of kerktoren), nl. 72 % van alle meldingen; de hoogtepunten vallen respectievelijk in september, januari, februari (maximum) en maart. Alhoewel een gedeelte van de dood gevonden vogels waarschijnlijk geschoten of vergiftigd werd zijn toch de meeste exemplaren gestorven wegens honger (dikke sneeuwvlaag), en koude. Eenentwintig kerkuilen vlogen zich te pletter (meestal tegen een auto) hetzij 15 % van het totaal; het hoogtepunt valt samen met de periode dat de grote meerderheid van de Belgische populatie rondzwerft nl. vanaf begin oktober tot eind januari. Slechts 11 kerkuilen (8 %) werden als gedood gemeld (vooral geschoten), terwijl er 7 (5 %) verdronken (vooral in waterput, wat wel merkwaardig is).

III. Invloed van de leeftijd

In tabel 2 hebben we al de juveniele kerkuilen samengebracht die tijdens de broedperiode in het nest of als vliegend jong gemerkt werden en die binnen het jaar na het ringen werden gedood of dood gevonden. In tabel 3 daarentegen hebben we alleen derdejaars of oudere kerkuilen gegroepeerd welke gedood of dood gevonden werden. Alle gegevens staan in fig. 2 afgebeeld.

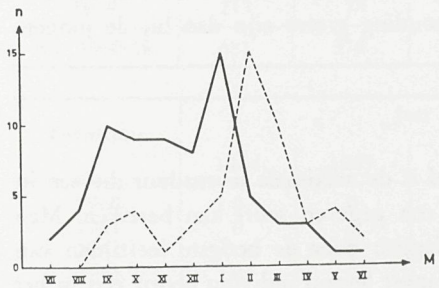

Fig. 2 Terugmeldingen van Kerkuilen (per maand)

——— *jongen*
volwassenen

Uit de beschouwing van fig. 2 volgt onmiddellijk dat de sterfte onder de jonge kerkuilen zeer groot is tijdens de herfst en winter (hoogtepunt in januari) om vervolgens aanzienlijk te verminderen (minimum in mei en juni). De sterf-

Tabel 2

Geringd als	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	Total
Pullus of als vliegend jong tijdens broed-periode	2	4	10	9	9	9	15	5	3	3	1	1	70

Tabel 3

Geringd als	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	Totaal
Derde jaars vogel of ouder	0	0	3	4	1	3	5	15	10	3	4	2	50

te onder de oudere kerkuilen daarentegen blijft betrekkelijk gering tot begin januari om vervolgens opvallend toe te nemen tijdens februari (hoogtepunt) en maart en nadien snel te verminderen. Uit hetgeen voorafgaat volgt bijgevolg dat de mortaliteit tussen de twee beschouwde leeftijdsklassen geen zelfde verloop kent. Het te gering aantal terugmeldingen waarover de Belgische Ringcentrale beschikt laat ons echter niet toe met zekerheid de oorzaken van dit opvallend verschil op te sporen. Mogelijk is het te wijten aan het feit dat de meerderheid der oude kerkuilen tijdens de maanden februari en maart reeds hun broedterritoria in bezit genomen hebben, terwijl de meeste jonge dieren nog tijdens deze periode rondzwerven en naar gunstiger gelegen streken of plaatsen kunnen vertrekken. In geval van zeer felle koude en langdurige sneeuwval (b.v. februari 1969) zouden alzo veel meer adulte vogels sterven dan juvenielen. Aan de andere kant is het goed mogelijk dat oude kerkuilen een grotere weerstand bezitten dan juveniele dieren zodat de adulten de eerste helft van de winter in tegenstelling met de jonge vogels (massale sterfte) betrekkelijk goed overleven. Aanhoudende koude en sneeuwval tijdens februari en maart zal de mortaliteit van de sterk verzwakte oudere dieren aanzienlijk doen toenemen. Vermits de meeste jonge vogels reeds gestorven zijn zal de sterfte in februari en maart bij de oude kerkuilen in verhouding groter zijn dan bij de jongere exemplaren.

IV. Levensduur

De potentieel natuurlijke hoge leeftijd is de maximale levensduur die een in volledige vrijheid levend individu van een gegeven soort kan bereiken. Men kan hiervan een minimale waarde vastleggen door de hoogste leeftijden van geringde individuen op te sporen. Het langst levend individu betrof een in het nest geringde kerkuil die 4 jaar en 11 maanden later ter plaatse dood gevonden werd.

H 8444 — Pullus, 12.6.1958, Gaurain-Ramecroix (Heneg.), Station Motacilla-Tournai. Dood gevonden, 10.5.1963, Thieulain (Heneg.), P. Bastien.

V. Terugmeldingspercentage

Vanaf 1 januari 1960 tot en met 31 december 1968 werden door de medewerkers van het Belgisch Ringwerk 651 kerkuilen in het nest geringd en 376 vliegend, hetzij in het totaal 1027 exemplaren. Al de terugmeldingen van deze geringde vogels tot en met einde maart 1969 worden per jaar in tabel 4 samengebracht.

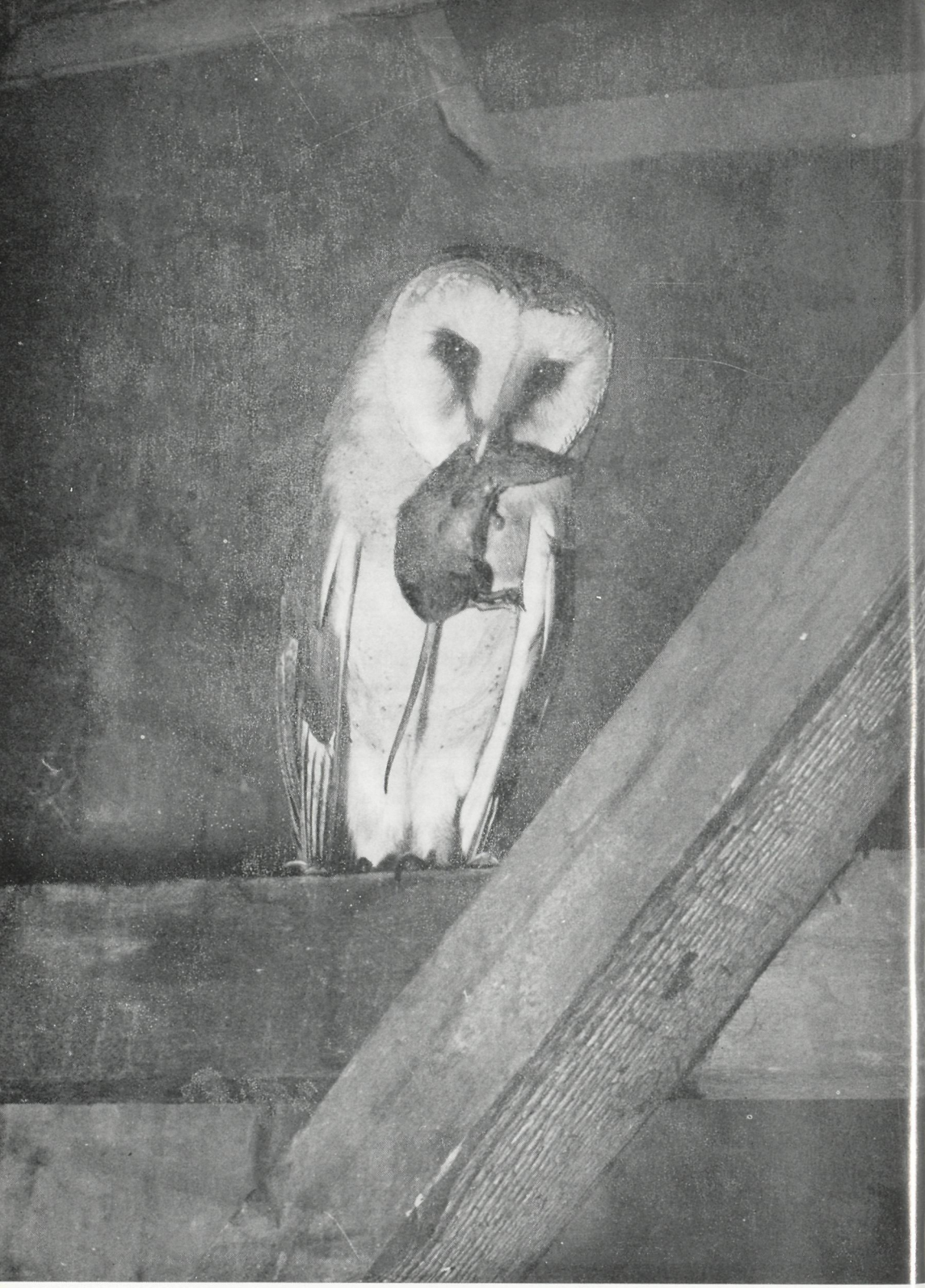
Uit tabel 4 volgt dat het aantal kerkuilen dat jaarlijks geringd wordt vanaf 1966, en vooral dan in 1967 en 1968, aanzienlijk vermeerderd is; deze opvallende toename is vooral te wijten aan de zeer grote activiteit van de werkgroep Cinclus (hoofd J. Doucet) die vanaf 1966 jaarlijks meer dan de twee derden van het totaal aantal in België in het nest gemerkte kerkuilen ringt.

Aangezien de meeste terugmeldingen geschieden binnen de drie jaar na het ringen zullen we ons beperken tot het aantal gemerkte kerkuilen tussen 1960 en 1965 (inbegrepen) om het terugmeldingspercentage te kunnen berekenen. Tijdens vermelde periode werden 341 individuen geringd (152 pulli en 189 vliegend); hiervan werden er in het totaal 47 teruggemeld (42 dood gevonden en 5 gevangen en gelost). Het terugmeldingspercentage bedraagt bijgevolg

Tabel 4

Dienstjaar	PULLUS (p)	VLIEGEND (v)	TOTAAL	1961	1962	1963
1960	19	11	30	1p	1p	1p
1961	45	33	78		2p/1v	2v
1962	15	68	83		4v	7v
1963	18	19	37			1p/3v
1964	13	9	22			
1965	42	49	91			
1966	80	39	119			
1967	202	70	272			
1968	217	78	295			
tot. 1960-68	681	376	1.027	1p	3p/5v	2p/12v

Dienstjaar	Jaar van terugmelding (dood)					
	1964	1965	1966	1967	1968	1969
1960	0	0	0	0	0	0
1961	0	0	1p	0	0	0
1962	1v	0	0	0	0	0
1963	1p	0	0	0	0	0
1964	1p	1p	0	0	0	0
1965		3p/1v	2p/5v	1p	0	2p
1966			6p	3p/1v	1p/1v	1p/1v
1967				9p/1v	10p/3v	10p/1v
1968					9p/4v	7p/6v
tot. 1960-68	2p/1v	4v/1v	8p/5v	13p/2v	20p/8v	20p/8v

De jongen van deze kerkuil, bijgenaamd Witte Dame, zijn erg op een versnapering gesteld
(Cl ché J. Surmont)

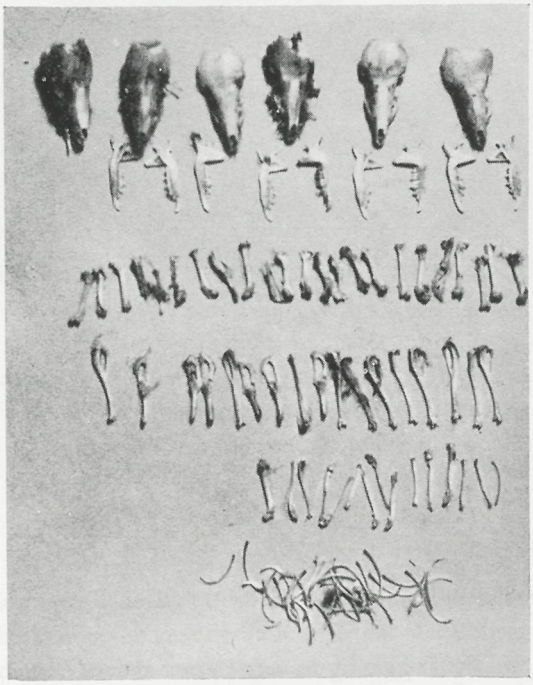
13,7 % hetgeen zeer groot is in vergelijking met andere soorten (b.v. boerenzwaluw 0,45 %, gekraagde roodstaart 0,36 %). Dit betekent dat in geval er 100 kerkuilen geringd worden, er binnen de vier jaar 14 exemplaren van zullen aan de Ringcentrale teruggemeld zijn. Hiervan betreffen 89,3 % dood gevonden of gedode exemplaren.

VI. De sterfteverhouding

Tabel 5 toont aan dat het percentage jonge vogels in het aantal doden zeer groot is tijdens de periode juli tot en met december (75 à 80 %); vervolgens aanzienlijk vermindert (januari tot april slechts 41 %) om nadien terug iets toe te nemen en een kleinere waarde te bereiken dan deze van de oudere vogels in april, mei en juni (44 %).

Tabel 5

PERIODE	AANTAL HERVANGSTEN		% HERVANGSTEN EERSTE JAAR
JULI-SEPT.	4	5	80 %
OKT.-DEC.	6	8	75 %
JAN.-MAART	7	17	41 %
APRIL-JUNI	4	9	44 %

Eén enkele prop voedsel van een kerkuil bevat de beenderen van 6 veldmuizen
(Foto A. Flausch)

Hieruit volgt dat de levenskans van een jonge kerkuil zeer snel toeneemt om vanaf begin april van het tweede kalenderjaar een stabiele waarde te bereiken die iets groter is dan die der oudere, volwassen dieren. Dit resultaat bevestigt onze conclusie bekomen uit de beschouwing van fig. 2.

Alle geldige gegevens tot en met 1965 van de in België op het nest of tijdens de broedperiode als vliegend jong geringde kerkuilen die teruggemeld werden na 31. XII van hun geboortejaar worden in tabel 6 samengevat.

Tabel 6

Leeftijd 1.1 - 31. XII	1	2	3	4	5	Totaal
Aantal gemelde dode vogels	10	3	2	0	2	17

Op te merken valt dat het aantal beschikbare terugmeldingen (nl. 17) veel te gering is om waardevol statistisch onderzoek te kunnen verrichten. Niettemin hebben we volledigheidshalve toch de gemiddelde sterfteverhouding (M) uit deze gegevens berekend; M bedraagt 59 %. Dit betekent dat een populatie Belgische kerkuilen die op 1.IV.1969 uit 100 exemplaren bestaat, samengesteld is uit 41 adulte vogels (geboren in 1967 of vroeger) en 59 kerkuilen geboren in 1968. De gemiddelde leeftijd in jaren uitgedrukt (Y) bedraagt 1,7 jaar.

Voorts hebben we de sterfteverhouding van *Tyto alba* berekend waarbij we ons steunden op alle Belgische terugmeldingen tot en met 31.XII.1965 (nl. 30). Deze gegevens staan in tabel 7 genoteerd.

Tabel 7

Leeftijd 1. VI - 31. V	1	2	3	4	5	Totaal
Aantal gemelde dode vogels	23	1	4	0	2	30

De gemiddelde sterfteverhouding berekend uit deze gegevens bedraagt 76 % voor het eerste jaar. De gemiddelde sterfteverhouding van de oudere Belgische kerkuilen bedraagt 41 %. De jonge kerkuilen hebben bijgevolg een geringere levenskans dan de oudere; de zeer grote sterfte van de jonge exemplaren tijdens de eerste herfst en winter zou bijgevolg gecompenseerd worden door een geringere sterfte tijdens de volgende lente hetgeen met ons besluit uit fig. 2 overeenstemt.

VII. Beschouwing en besluit

Het aantal terugmeldingen waarover de Belgische Ringcentrale beschikt is voorlopig nog onvoldoende om de mortaliteit van de populatie *Tyto alba guttata* die ons land bewoont grondig te kunnen bestuderen. Deze bijdrage beoogt bijgevolg geen wetenschappelijk onderzoek naar de jaarlijkse overlevings- of sterfteverhouding van de kerkuil, maar tracht eerder de aandacht van de lezer

December 1968... een gure winter (Cliché A. Flausch)

te vestigen op de zeer grote invloed van ongunstige weersomstandigheden op de populatiedensiteit van vermelde soort in ons land.

In 1969 werden in januari en februari 24 geringde kerkuilen dood teruggemeld. De overgrote meerderheid (nl. 16) der gestorven exemplaren betroffen oudere vogels (minstens 2 jaar oud); slechts 6 tweedejaarsvogels en 2 vol-

groeide kerkuilen stierven. Het te gering aantal terugmeldingen van gedode kerkuilen waarover de Belgische Ringcentrale beschikt laat ons echter niet toe met zekerheid te besluiten of er in februari 1969 veel meer exemplaren stierven dan normaal; wel hebben we vastgesteld dat vooral de geslachtsrijpe broedvogels fel geleden hebben onder de zeer ongunstige weersomstandigheden (16 op elkaar volgende sneeuwdagen) zodat meer dan waarschijnlijk de dichtheid van de broedvogelstand in 1969 aanzienlijk kleiner zal zijn dan in 1968.

Gedurende het eerste jaar is het percentage jonge kerkuilen die van juli tot en met december teruggevonden worden zeer groot; dit laat een grote sterfte van jongen tijdens deze periode vermoeden. De jaarlijkse sterfteverhouding bedraagt 76 % voor het eerste jaar en 41 % voor oudere kerkuilen. De jonge vogels hebben bijgevolg een geringere levenskans dan de oudere.

Veruit de meeste kerkuilen (nl. 72 %) werden als „dood gevonden" aan de Belgische Ringcentrale medegedeeld; de hoogtepunten in het aantal meldingen vallen in september (vooral jonge dieren), februari en maart (vooral oudere vogels).

Zal België tijdens het Europees Natuurbeschermingsjaar van 1970 het vangen van de Europese Vogels nog verder toelaten?

Rik FRANCKX

Iedere herfst verlaten de trekvogels hun broedgebieden in het noorden voor de zuidelijke overwinteringsgebieden. De voornaamste trekwegen van de Europese vogels kruisen in ons land. Een soortgelijke vogeldichtheid tijdens de trek komt in niet veel andere landen voor. Het is dan ook normaal dat onze voorouders steeds geprofiteerd hebben van de voedselvoorraad, die als een „zegen des hemels" elk najaar voorbijkwam. Een eeuw en meer geleden waren er immers nog vogels in overvloed, terwijl voedseltekort en hongersnood anderzijds vaak onze bevolking teisterden.

Dank zij de geleidelijke vooruitgang op materieel en sociaal gebied ontwikkelde de vogelvangst zich van een gelukkige maar noodzakelijke voedselbron meer en meer tot een vorm van vrije-tijdsbesteding. In dit gezond openluchtbedrijf zit inderdaad spanning en aktie. Het vraagt heel wat kennis vogels, die tot honderden meter voorbij een vangplaats trekken, op de gepaste plaats te lokken. Evenveel kunst vergt het de trekkers te doen neerdalen binnen het bereik van het net. Zeker en vast op dit ogenblik van het jaar, wanneer de vogels overal een overvloed aan voedsel vinden. De vogelvangst vereist meer ervaring dan de jacht. Geen wonder dat het „op steek liggen" zich in onze streken ontwikkelde tot een sterk ingeworteld volksgebruik.

Spijtig genoeg is er momenteel heel wat veranderd, én in de vogelstand én in de vogelvangst.

Het gaat de vogels echt niet goed. Hun broedgebieden worden ontgonnen of verwoest, hun pleisterplaatsen en voedselterreinen verstoord of vergiftigd. Oude en jonge vogels komen om door pesticiden en giftige meststoffen. Gezien de vogelstand achteruit gaat, het mag dan nog zijn door ontbossing, overbevolking of aanwending van giftige sproeistoffen, zou dit toch een voldoende reden moeten zijn om de overblijvende eksemplaren te sparen. Beperking van jacht en vogelvangst dringt zich dus op.

Anderzijds is ook de vogelvangst niet meer wat ze vroeger was. Van hobby evolueerde ze tot een winstgevend bedrijf.

Jaren geleden waren er in ons land enkele duizenden vogelvangers die met zelfgebreide netten en primitief vangmaterieel vlak bij hun woning „op steek" lagen. Het aantal vogelvangers is echter van jaar tot jaar aangegroeid, zodat er vorig jaar bijna 30.000 vergunningen werden uitgereikt. Dank zij de vijfdaagse werkweek en het uitgebreid betaald verlof beschikken de vogelvangers momen-

teel over een groter aantal vrije dagen. De vangmethode en het vangmaterieel werden verbeterd: onzichtbare nylonnetten, haagnetten, bandopnemers. Dank zij de gemakkelijke verplaatsingsmogelijkheden kunnen de vogelvangers hun netten gaan opstellen op een geschikte vangplaats, vaak honderd km van hun woning verwijderd. Sommigen komen zelfs met een caravan en blijven vele weken ter plaatse om toch maar geen tijd te verliezen. Vooral langs de Nederlandse en de Duitse grens hebben zich de jongste jaren vele grote vogelvangers geïnstalleerd, met een indrukwekkend materieel, met meerdere netten en met tientallen lokvogels. Hierdoor ontstaat op sommige plaatsen een ware muur van netten, waar de trekvogels praktisch niet meer door kunnen geraken. Groothandelaars rijden 's avonds op en neer om de buit van de dag op te kopen. Zulke vogelvangst is geen sport meer, maar een bedrijf en een handel ten koste van de natuur.

Bovendien is de vogelvangst niet meer de jacht van de „arme". De huur van een weide langs de grens beloopt van 1 oktober tot 15 november 5.000 tot 8.000 fr. De vogelvangst ligt er dus niet meer in het bereik van wie men momenteel nog arm moet noemen. Bovendien dienen de gevangen vogels slechts uitzonderlijk voor de voeding van de familie van de vogelvanger. Het grootste deel ervan gaat naar smulpapen in binnen- en buitenland.

Lang hebben de vogelvangers hun aktiviteit verdedigd met de bewering dat ze nuttig werk verrichtten door het opruimen van schadelijke vogels. De verouderde en sterk relatieve begrippen van „nuttig" en „schadelijk" zijn door de wetenschap al lang voorbijgestreefd. Alle vogels zijn nuttig, sommige echter meer uitgesproken of gedurende een ruimere periode dan de andere. Ze bestrijden de door de insekten aangebrachte verwoestingen en behouden hierdoor het evenwicht in de natuur.

Zo er soorten zijn die op een bepaald moment belangrijke schade veroorzaken, dan moet men daartegen op dat ogenblik en op de bedreigde plaatsen gepaste maatregelen treffen. Misbruiken kunnen worden voorkomen, door deze maatregelen uitsluitend op te dragen aan de ambtenaren van de bevoegde overheid, met uitsluiting van partikulieren. Zo blijkt uit de bijkomende vogelvangst tijdens de zomermaanden dat de mussen en spreeuwen vooral schade zouden veroorzaken in de provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen, waar de vogelvangers zich hebben gespecialiseerd in het doden van vogels. In de andere provincies, waar de belangstelling van de vogelvangers meer gericht is op het vangen van kooivogels tijdens de herfsttrek, blijken de mussen en spreeuwen minder schadelijk te zijn. De schadelijkheid van de mussen en spreeuwen blijkt dus evenredig te zijn met de door de vogelvangers betoonde interesse om ze te bemachtigen.

Een ander argument waarmede de vogelvangers hun praktijken trachten te verdedigen is hun zogezegde bijdrage tot de wetenschappelijke vogelstudie dank zij hun ringwerk. Waarom willen ze zich wetenschappelijke intenties toeschrij-

ven, wanneer ze er noch de kapaciteit noch de middelen toe hebben? Rekening houdend met het gering aantal terugvangsten en vooral met de noodzakelijkheid van de juiste interpretatie van de resultaten, moet de studie van de vogels door het ringen berusten bij een wel gestruktureerde organisatie, bestuurd door verantwoordelijke wetenschapsmensen en beschikkend over internationale relaties. In België is dat het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen met een geringe groep van medewerkers, uitgekozen op basis van hun kennis en van hun eerlijkheid. Bij het ringwerk van de vogelvangers daarentegen kan om het even wie ringen plaatsen.

Het aantal gevangen vogels bedraagt ieder jaar vele miljoenen. Het is dan ook niet te verwonderen dat tegen deze massale vogelvangst herhaaldelijk werd geprotesteerd door de kulturele en wetenschappelijke verenigingen uit eigen land, waaronder in de eerste plaats het Koördinatiekomitee voor de Bescherming van de Vogels. Tot nog toe, helaas met niet veel sukses.

Het zijn vooral de trekvogels uit Noord- en Oost-Europa die in ons land gevangen worden. Deze vogels worden beschermd in hun land van herkomst, omdat men er overtuigd is van het nut van de vogels. De vogels kennen echter geen grenzen en daarom zou hun bescherming moeten georganiseerd worden op internationale schaal. Het heeft inderdaad geen zin ze te beschermen in hun broedgebieden, alleen maar om ze te laten opsluiten of doden door enkele tienduizenden Belgische vogelvangers.

Onze buurlanden beschouwen de Belgische praktijken dan ook als een aanslag op hun vogelbevolking. Nederland, Groot-Brittannië, Duitsland en al de Skandinaafse landen hebben reeds fel geprotesteerd bij de Belgische regering. Kritiek kwam eveneens van Luxemburg, Frankrijk en Polen. De vogelvangst in ons land is dus geen nationaal maar een Europees probleem.

Momenteel is België het enige land van Europa dat de massale vangst van zangvogels nog toelaat. Italië dat tot nog toe dit trieste voorrecht met ons deelde, heeft vanaf maart 1969 het verbod afgekondigd van vogelvangst en van de handel in levende en dode vogels.

De andere landen van Europa hebben reeds in het begin van deze eeuw de massale vogelvangst verboden, dit onder impuls van het Internationaal Verdrag tot Bescherming van de voor de Landbouw nuttige vogels (Parijs 1902). Deze Konventie verbiedt inderdaad het plaatsen en gebruiken van vallen, kooien, netten, strikken en alle andere massale vangmiddelen. Ook België heeft deze Konventie ondertekend!

Ingevolge het inmiddels algemeen gevestigde begrip dat alle vogels nuttig zijn, werd te Parijs in 1950 het Internationaal Verdrag tot Bescherming van Vogels afgesloten. Deze Konventie is op 17 januari 1963 in België in werking getreden. Hierdoor heeft ons land nogmaals de verbintenis aangegaan het gebruik van netten te verbieden of te beperken. België heeft zijn internationale

verplichtingen echter nooit volledig nagekomen. Integendeel, de vogelvangst nam de jongste jaren in ons land een nooit gekende uitbreiding. Het aantal afgeleverde vergunningen steeg van 9.702 in 1945 tot 28.041 in 1966.

Onze Minister van Landbouw, de heer Hégér, heeft wel de geest van de Konventie trachten te eerbiedigen, maar is nooit ver genoeg gegaan. Onder zijn beheer kwam er wel verbetering in de wettelijke vogelbescherming. Zo zijn alle roofvogels nu wettelijk beschermd (K.B. van 10/10/66). De wrede en blinde vogelvangst met strikken werd verboden (K.B. van 26/5/67). De jacht op de korhoenders werd verboden en later ook nog op de duikers, futen en stormvogels, alle reigerachtigen, vele duikeenden, de zeeganzen, de meeste rallen en waadvogels (K.B. van 8/7/68). Door hetzelfde koninklijk besluit werd de jacht op waterwild verboden in de havengeul van Nieuwpoort en de jacht op ganzen in de gemeenten Damme, Oostkerke en Sint-Kruis. De sneeuwgors en de ijsgors werden op de lijst van de wettelijk beschermde vogels geplaatst (K.B. van 17/8/64). Dit was de eerste dergelijke maatregel sinds de bescherming van de leeuweriken in 1952. Later werd de lijst van de altijd beschermde vogels nog aangevuld met de notekraker, de wielewaal en de waterspreeuw (K.B. van 24/9/68). De minister trachtte ook de commerciële vogelvangst tegen te gaan door de verkoop op de openbare markten te verbieden (K.B. van 5/9/64). De handel verplaatste zich echter naar de aanpalende lokalen, zoals herbergen, winkels, magazijnen, garages, enz., zodat de verkoop ongehinderd werd voortgezet.

Het jongste koninklijk besluit van 20 december 1968 trachtte een einde te maken aan enkele bestaande wantoestanden. Door dit besluit is het verboden de vogels, die tijdens de wettelijke vogelvangstperiode mogen gevangen worden (vinken, gorzen, sijsjes, enz.) levend te koop te stellen, te verkopen, te kopen of te venten, zowel op de openbare weg, als in winkels, op markten, enz. Vogelhandelaars mogen ook geen levende vogels behorende tot deze soort meer in het bezit hebben in hun winkels, magazijnen of aanpalende woonhuizen. Het verhandelen van dode eksemplaren van deze soorten is sinds lang verboden, behalve voor volgende acht soorten: lijster, zanglijster, kramsvogel, koperwiek, merel, spreeuw, huismus en ringmus.

Het gevolg is dat de vogelvangers de voor de kooi bestemde vogels niet meer aan de man zullen kunnen brengen. Het commercieel voordeel van de vogelvangst wordt hierdoor fel beknot. Het verbod van de verkoop beoogt vooral de bescherming van de waardevolle soorten, zoals de putters, de goudvinken en de sijsjes.

Volgens hetzelfde koninklijk besluit mogen nog alleen netten die op de grond sluiten gebruikt worden. De lengte van deze netten wordt beperkt tot 7 meter.

De zgn. „haagnetten" worden dus verboden. Door het afschaffen van het roer wordt de tussenkomst van de vogelvanger bij deze vertikale netten praktisch

De Wintertalingen, dewelke gewoonlijk in België geringd zijn, komen soms uit Siberië! (Anas Crecca).

tot nul herleid. De vogels zetten zich neer op de kunstmatige haag en worden hier door de rechtopstaande netten verrast. Ontsnappen is uitgesloten.

Netten met een maximum lengte van 7 m maken massale vangsten onmogelijk en voorkomen dus de uitroeiing van spreeuwen en lijsterachtigen.

Het was te verwachten dat deze maatregelen in vogelvangerskringen beroering zouden verwekken. Nochtans zijn het alleen de beroepsvangers die met grote middelen vogels vangen, die door het besluit getroffen worden. Men heeft dan ook de indruk dat de Federatie van de Vogelvangers uitsluitend hun belangen verdedigt, wanneer zij het besluit van 20 december 1968 tracht te doen intrekken. Het verbod van de verkoop, de afschaffing van de haagnetten en de inkorting van de lengte van de liggende netten hebben tot doel de massale vangsten te voorkomen. De echte vogelliefhebber kan echter voortgaan met zijn sport en geregeld de bevolking van zijn kooien aanvullen en vernieuwen.

Met het oog op de volgende gemeenteraadsverkiezingen oefenen de vogelvangers met gedrukte protestbrieven druk uit op de volksvertegenwoordigers, de senatoren en de provincie- en gemeenteraadsleden. De 30.000 vogelvangers zijn immers even zoveel kiezers. Wat in ons land tot schande strekt is dat enkele politici bereid gevonden werden om bij de betrokken minister aan te dringen op de versoepeling van de nieuwe wetsbepalingen. Het pleit voor de heer Hégér dat hij hieraan niet heeft toegegeven. Dat de politici niet vergeten dat er tienmaal meer natuurvrienden en kiezers zijn die gekant zijn tegen de vogelvangst.

In feite werd tot nog toe aan het bestaan van de vogelvangst niet geraakt. Vanaf 1 oktober a.s. zullen de zangvogels uit Noord- en Oost-Europa weerom opgewacht worden door vele duizenden Belgische vogelvangers. Daar er geen beperking is opgelegd in het aantal netten per vogelvanger en daar het doden en verhandelen van de mussen, spreeuwen en lijsterachtigen toegelaten blijft, zal de uitroeiing van de zangvogels onverminderd voortgezet worden.

De natuurvrienden eisen de volledige bescherming van een maximum aantal in vrijheid levende vogels. Zij zijn dan ook volledig gekant tegen het vangen en doden van vogels en eisen de volledige afschaffing van de vogelvangst. Wil men echter alleen tot een werkelijke beperking komen, dan moet niet alleen het koninklijk besluit van 20 december 1968 behouden blijven, maar moeten ook zo vlug mogelijk volgende maatregelen van kracht worden:

— De vogelvangst moet beperkt worden tot enkele soorten, uitsluitend voor de kooi bestemd. Het doden en de verkoop van dode zangvogels moeten totaal verboden worden.

— De vangst moet beperkt worden tot de zaterdagen, zondagen en feestdagen.

— Elke vanger mag slechts één vergunning krijgen voor het gebruik van één enkel net. Voor die vergunningen moet bovendien een uitstervingssysteem worden toegepast.

— Een doeltreffende controle en een strenge bestraffing van de overtredingen zijn noodzakelijk.

Nog moeilijker dan het afschaffen van de wettelijke vogelvangst zal de bestrijding van het stropen zijn. De onwettige vogelvangst bloeit gedurende gans het jaar. Zomer en winter wordt ze begunstigd door het gebrek aan daadwerkelijke controle op het terrein. De agenten van Waters en Bossen zijn niet talrijk genoeg. De rijkswachters hebben er geen tijd voor door hun steeds toenemende verplichtingen in verband met het groeiend verkeer. Bovendien hebben ze geen speciale ornithologische kennis. De enige oplossing is de benoeming van vogelwachters, in het bezit van de nodige bevoegdheid. Ten slotte zijn de straffen belachelijk: boeten van enkele franks voor overtredingen waarvan de opbrengst duizenden franks bedraagt.

Gelukkig is bij de publieke opinie een gunstige kentering waar te nemen. Dit is voornamelijk het gevolg van de goede informatie door de kranten, de radio en de televisie. Meer en meer mensen geraken overtuigd dat de natuur in al haar facetten moet beschermd worden, dat het wild niet aan de jagers toebehoort en dat de trekvogels niet het eigendom van de vogelvangers zijn. Meer en meer ook begint de bevolking zich te verzetten tege de laksheid van de overheid.

In 1970 zal door de 18 lidstaten van de Raad van Europa een Europees Natuurbeschermingsjaar worden georganiseerd. België is lid van de Raad van Europa. Het kan een belangrijke bijdrage leveren tot het welslagen van deze internationale manifestatie door tegen die datum de volledige afschaffing van de vogelvangst aan te kondigen. Wil België anderzijds het privilege behouden als enig land van Europa de vangst van vogels met netten wettelijk toe te laten, dat het dit dan ten minste doet zonder schade voor de Europese avifauna.

Aan het werk.

(Cliché A. Flausch, (1968)

Sommige lezers vragen ons dikwijls: hoe speelt U het klaar om deze mooie foto's van vogels te maken?

Dit cliché brengt hun een bijna volledig antwoord. Inderdaad, wij zien van links naar rechts: als biotoop een dicht rietveld, de operator en de schuiltent waar hij zich gedurende uren verbergt. Op het voorplan, het materieel. de reservefilms en objectieven; de statieven, de fototoestellen. Zijn niet zichtbaar op het cliché het nest van de Kiekendief, de ondervinding die toelaat het nest te ontdekken en het nodige geduld om de lange uren te vullen, dat er niets verschijnt voor het kijkgat.

Bladzijde 67

Pestvogel (Bombycilla garrulus) (Cliché J.C. Maes)

Trekvogel en regelmatig overwinterend in zeer kleine groepjes; sommige jaren invasie in tamelijk groot aantal, zegt ons de Avifauna van België. De winter 1965-1966 heeft zo een invasie gekend en men kon groepen van pestvogels gadeslaan zelfs tot in de tuinen van Brussel. Zij laten zich zonder schrik benaderen: in hun geboortestreek — het Noord-Oosten van Skandinavië en Siberië — worden geen strikken uitgezet, en wanneer zij onze streken binnenvallen op zoek naar allerlei bessen, kennen zij geen gevaar. Zij trekken onmiddellijk de aandacht door hun kuif, zwarte kopstreep, en de rode, gele en witte tekeningen van de vleugels en van de staart.

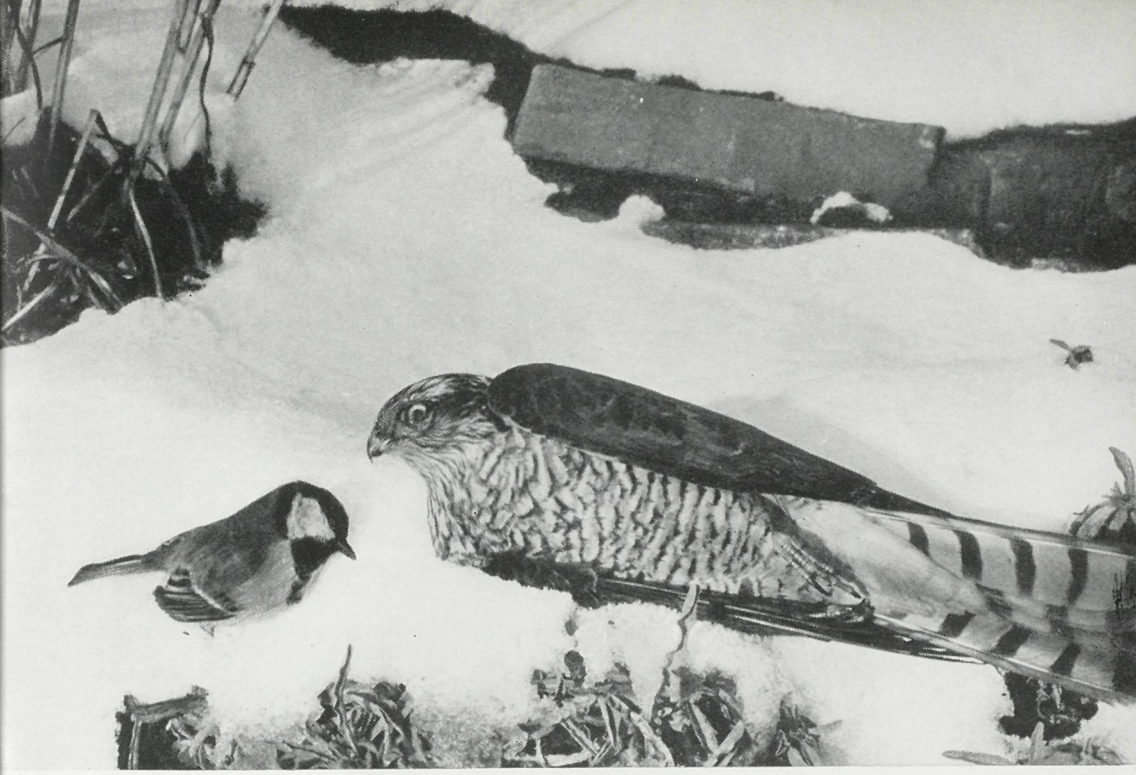
Bladzijde 68

Geelgors (Emberiza citrinella) (Cliché J.C. Maes)

Een mannetje geelgors spoelt zich in het water. Zonder twijfel gaat het nadien op de bovenste tak van een struik zitten en heft een melancholisch lied aan, waarvan de laatste noot meer benadrukt en een weinig lager is dan de vijf eerste (vandaar de Engselse naam Yellowhammer).

In België vindt men hem als broedvogel, als trekvogel in de herfst en de lente en ook als overwinteraar. Zijn nest, zorgvuldig gemaakt van gras, mos en riet bevindt zich meestal dicht tegen de grond en bevat 3 tot 4 eieren.

Winter (Cliché A. Flausch)

Men leest in de literatuur dat de sperwer een zo verwoed jager is dat hij, bij achtervolging van zijn slachtoffer, zich soms te pletter vliegt tegen de ruiten.

Dit onvolwassen mannetje is gevonden te Mont-St-Guibert, aan de voet van een glazen terras, en de koolmees die hij achtervolgde is zonder twijfel op dezelfde manier omgekomen.

Bladzijde 70

Kuifleeuwerik (Galerida Cristata) (Cliché R. Vermeire Nieuwpoort 1968)

Deze leeuwerik, minder schuw dan de veldleeuwerik, neemt ijverig een stofbad. Hij past zich aan zeer verschillende biotopen aan, woestijnvlakten van Noord-Afrika, steden en dorpen van Silesië. Hij bouwt eventueel zijn nest op de ballast van de spoorweg. Door zijn gemengd dieet, granen en insecten, blijft hij gemakkelijk op dezelfde plaats. Men komt hem gans het jaar in België tegen. De fotograaf heeft hem verrast in een typische houding.

De Kramsvogel (Turdus pilaris) (Cliché A. Flausch, Braakman, jan. 1969)

Broedt in Scandinavië, Centraal Europa en Rusland. In 1937 heeft deze soort Groenland bereikt, vertrekkend van kolonies gevestigd in Noorwegen. In mei 1937 werd voor het eerst in België een broedplaats gemeld in de Hoge Venen. (Aves nr 4-5 1967 B.N.V.R. Bull 1967). Deze noordelijke vogels brengen de winter in een beter klimaat door. De Skandinavische populatie zakt af naar het Zuiden langs de Faroër, Shetland, Engeland tot in Spanje en doorkruist hierbij, meestal in grote groepen, onze gewesten. Bij gebrek aan bessen voedde het gefotografeerde exemplaar zich met afgevallen appelen.

Rosse Grutto (Limosa lapponica)

Een van de meest sierlijke waadvogels die onze stroommondingen in de winter en vooral tijdens de trek bezoeken. Een duizendtal kilometer belet hem niet zijn toilet te verzorgen; daarvoor maakt hij gebruik van de rust in een geul van het Zwin. In België broedt de gelijknamige vogel met zwarte staart, in klein aantal (Limosa limosa). (Cliché R. Vermeire Knokke 1966)

Bladzijde 73

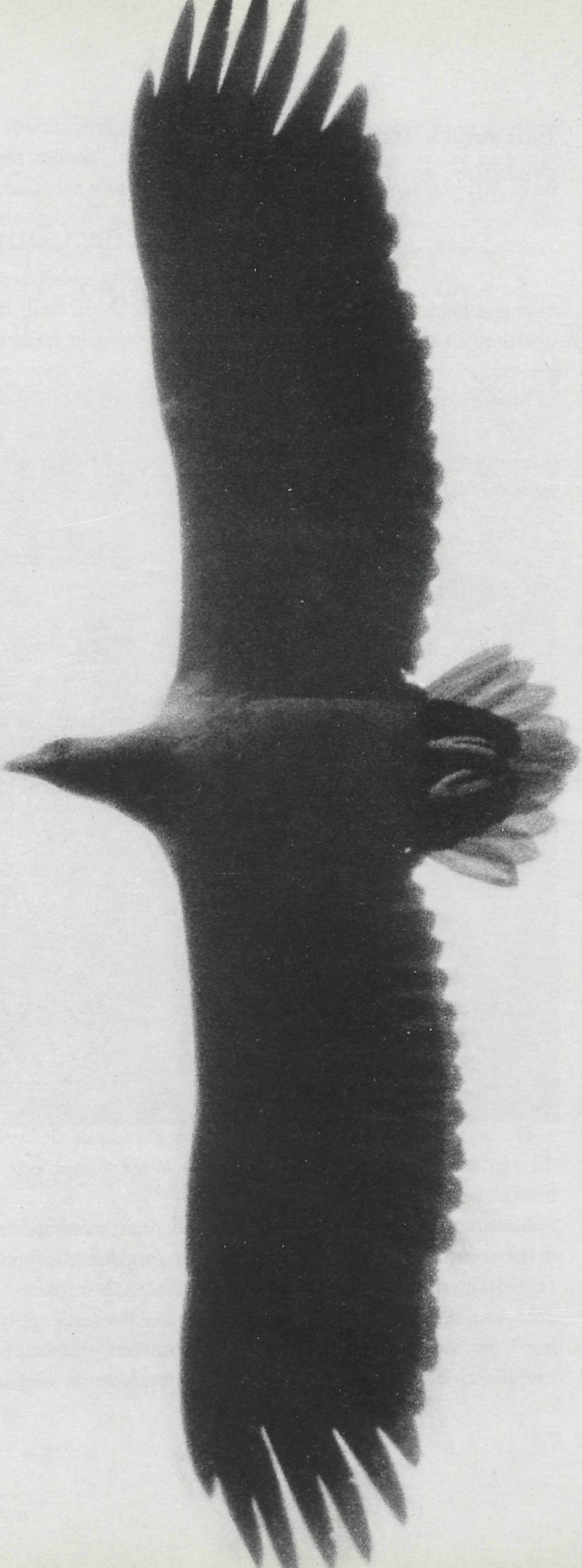
Zeearend (Haliaëtus albicilla)

Het statuut van deze vissende arend wordt onzeker in heel Europa (zie B.N. V.R. 1967 en Giervalk nr. 1 - 1968) alhoewel hij zich vestigt in weinig bevolkte gebieden: IJsland; de noordkust van Skandinavië; Joegoslavië en Griekenland. Sinds 1947 werd hij maar 16 maal vermeld in België (Avifauna van België).

Het cliché toont volledig de veldkenmerken: vleugels bijna rechthoekig, in glijvlucht, lichte snavel, en, zeer belangrijk, zeer korte witte staart.

In het Noorden van Noorwegen was hij vroeger het doel van een eigenaardige maar helaas doeltreffende jacht: een man, verborgen in een holte bedekt met turfplaten of rotsen, lokte het dier naar zich toe door middel van een lokaas bevestigd aan een koord. De twee eieren kunnen elk 140 g wegen.

(Cliché W. Suetens-Van Groenendael)

Een nieuw Reservaat der Belgische Natuur- en Vogelreservaten:

Het Moeras van de Gaume

B. PETREMENT

I. Historisch overzicht

Ongeveer twintig jaar geleden strekten lage weilanden zich uit waar zich nu het Moeras van de Gaume bevindt.

Bij het einde van de winter was een valdeur, die zich stroomopwaarts bevindt van het kleine beekje dat het reservaat aflijnt, gesloten.

De beek trad uit haar bedding en overstroomde de weilanden. Destijds was dit een middel dat men gebruikte om in de zomer een overvloedige hooiopbrengst te oogsten.

Stilaan veranderen de landbouwgewoonten; men stelde meer belang in het maaien der hooggelegen weiden en de gronden die veel onderhoud vergden (het draineren, uitbaggeren der rivieren enz...) werden verwaarloosd ten voordele van meer opbrengende percelen. De beek die een zeer bochtrijke loop heeft, propte zich op met slijk en boomwortels, trad buiten haar oevers en verbreidde zich van jaar tot jaar meer om tenslotte de voet te bereiken van de be-

bouwde helling. Nu stroomt enkel een kleine hoeveelheid water door de oude bedding die minder en minder belangrijk wordt naarmate het water zich uitspreidt over het moeras. Later vloeit het terug naar de diepte van de vallei waar zich een nieuwe waterloop heeft gevormd.

Een ontwerp tot drooglegging voorzag het graven van een kunstmatige bedding die midden de moerassige gronden zou aangelegd worden.

Dit projekt gevolgd door het afzonderlijk draineren van elk perceel zou misschien aan enkele eigenaars toegelaten hebben binnen enkele jaren enige magere gronden terug te winnen en zou tevens het Belgisch natuurpatrimonium een zwaar verlies doen lijden hebben door het teloorgaan van onschatbare natuurrijkdommen.

De B.N.V.R., die door AVES werden gewaarschuwd, hebben niet geaarzeld om de nodige maatregelen te treffen om deze moerasachtige zone, die ongeveer 20 ha beslaat, aan te kopen.

II. Geografische ligging en begroeiing

Twee hellingen, ten noorden en ten zuiden als landbouwgronden bewerkt, leiden ons naar de vallei waar zich de moerassige zone, eigendom van de BNVR, uitstrekt.

De smalle vallei eindigt ten oosten op een vochtige zone waar grote populieren en braakliggende gronden voorkomen. Aan de overzijde een klein Frans dorpje.

Ten westen daarentegen verdwijnen de hellingen en de horizont spreidt zich breed uit over Belgisch Lotharingen.

Tussen de bijzonderste begroeiingen vindt men de zeggegemeenschappen, voornamelijk samengesteld uit carex paludicosa. Deze uitgestrekte groenbewassing vormt in de winter een dikke laag droge grashalmen die in de lente doorboord wordt door de nieuw opschietende zegge, die weldra één meter hoogte bereikt en aldus een zeer dichte laag groenbegroeiing vormt.

Deze zeggegemeenschappen beslaan meer dan 50 % van de totale oppervlakte en spreiden zich ieder jaar verder uit. De met water doordrengde gronden zijn bedekt met zeggen (Carex), biezen (Juncus), gele lis (Iris pseudacorus), dotterbloem (Caltha Palustris). Dit alles vormt een kluwen van drijvende graseilandjes. Het riet (Phragmites communis) en de grote lisdodde (Typha latifolia) stellen hier en daar enkele weinig belangrijke planteneenheden samen. De lisdodden schijnen echter stilaan meer uitbreiding te nemen.

De moesdistels (Cirsium oleraceum) zijn eveneens in groepen verzameld op verschillende plaatsen, bijzonder in de zone die met struikgewas begroeid is, op de rand van het moeras. De elzen- en wilgenstruiken, die zelden voorkomen in het zeggemoeras, vormen een bijna ononderbroken lijn langsheen de oude bedding van de beek.

Achter deze lijn van struiken, waaruit enkele populieren en groepen hoge wilgen opsteken, ligt een smalle strook moeras die door de grilligheid van de beek tot een breedte van 20 meter wordt herleid. Toch blijft dit een belangwekkende zone, met enkele kleine zeggegemeenschappen, afgewisseld door dichte struikbegroeiing en de overal verspreide elzen. Het is een gunstig biotoop voor een gemengde fauna.

Het zuid-westen is afgesloten met een rij populieren waarvan de voorgrond beplant is met een dertigtal jonge epiceas. Een klein elzenbosje doorsnijdt het meest oostelijke deel van het moeras over gans de breedte. Aan de rand bevindt zich een groep hoge essen, waarin elk jaar een paar buizerds komen broeden, en een dennebos dat broedplaats is van de Torenvalk.

Over verschillende kilometers in de ronde strekt zich een heuvelachtige streek uit, een landbouwgebied waar velden en weiden zich afwisselen, wat aan dit landschap een bevloerd uitzicht geeft, zo typisch voor ons Belgisch Lotharingen.

III. Het moeras en zijn fauna

De schoonste rijkdom en om zo te zeggen de bestaansredenen van dit nieuw reservaat is zeker de Grauwe Kiekendief (Circus Pygargus), prachtige prooivogel die in België zo zeldzaam is geworden.

Deze soort nestelt hier in een echte kolonie en het aantal broedparen heeft gedurende twee achtereenvolgende jaren bijna het tiental bereikt. Het valt niet

te betwijfelen dat de combinatie van een moerassige zone met een uitgebreide omgeving van bebouwde velden aan de Grauwe Kiekendief de gelegenheid heeft geboden om er zich met gunstig gevolg voort te planten. Het moeras zelf geeft hem de nodige begroeiing die hij nodig heeft om er zijn nest te bouwen: de dichte en openliggende zeggegemeenschappen. De bebouwde gronden die er omheen liggen maken een uiterst gunstig jachtterrein uit voor deze prooivogelbevolking, die zich hoofdzakelijk met knaagdieren voedt. In de zomer kan men vaststellen dat de hellingen ondermijnd zijn met echte galerijen, door de knaagdieren gegraven.

Deze streek was reeds verschillende jaren door de Grauwe Kiekendief bezet. In 1966 hebben minstens 2 broedparen in het reservaat genesteld.

In strijd met wat men zich kan inbeelden blijft het altijd moeilijk het aantal broedparen vast te stellen door het waarnemen der volwassen vogels; tenzij men het bijvoorbeeld zou doen ter gelegenheid van de verzameling op de slaapplaats van de mannelijke exemplaren. Men ziet slechts enkele vogels tegelijkertijd.

In 1967 veronderstelde ik, bij het nakijken van de paarvluchten, dat een totaal van 3 paren aanwezig was. Het verder onderzoek van het gebied liet mij toe, gedurende de broedperiode 7 nesten te ontdekken die dikwijls minder dan 100 m van elkaar verwijderd waren. Een enkel paar echter bracht geen jongen groot; waarschijnlijk was dit te wijten aan het vernietigen van het legsel door een roofdier. Van de zes andere paren vlogen 20 jongen uit. In 1968 verhoogde de bevolking der Grauwe Kiekendieven tot 8 paren die in het moeras hebben

gebroed. Het is zelfs hoogstwaarschijnlijk dat één of twee andere paren er zich tijdelijk gevestigd hebben zonder tot broeden te komen.

De broedresultaten vielen minder mee dan vorig jaar. Slechts drie paren brachten jongen groot: namelijk drie, twee en vijf jongen. De redenen van deze gedeeltelijke mislukking blijven een raadsel. Rechtstreekse of onrechtstreekse tussenkomst van de mens alsook het verlaten van het nest zijn zeer waarschijnlijke verklaringen.

Vier van de vernietigde nesten bevonden zich in dezelfde moerasachtige zone. Dit laat toe een roofdier te veronderstellen want er was geen spoor te zien van een menselijke tussenkomst.

In de onmiddellijke omgeving vindt men de vos en de das. De bunzings die gedijen door het groot aantal kikkers zijn talrijk in het moeras en komen, mijns inziens, als de meest verdachten voor.

Het zou ons te ver leiden van in dit artikel een tot in alle bijzonderheden nauwkeurige beschrijving te geven van de voortplantingsbiologie van deze zo kenschetsende prooivogel wiens wondere schoonheid en sierlijke vlucht elke waarnemer verleiden. Het is nochtans belangrijk de grootste trekken te beschrijven van wat gebeurt gedurende de vijf maanden van het jaar dat de Grauwe kiekendief bij ons verblijft. De terugkeer naar de broedplaatsen geschiedt rond half april. De laatste drie jaren was het op 18 april dat de eerste kiekendieven werden waargenomen in de moerassen van de Gaume. De dag zelf van hun aankomst voeren de vogels reeds een soort baltsvlucht uit wanneer het mannetje en het wijfje mekaar ontmoeten in de lucht boven het moeras. Het nestelen wordt snel voorbereid, de wijfjes behouden zich een moerassige zone voor, ter-

wijl de mannelijke vogels in de omgeving gaan jagen. De bruidsvluchten worden dan een voortdurend schouwspel. Meermalen kan men verscheidene koppels tegelijk aan deze vluchten zien deelnemen. Zelfs gedurende een gevecht met kraaien of met andere prooivogels voert het mannetje met het wijfje akrobatische bruidsvluchten uit. De vogels stijgen graag samen hoog in de

lucht waar ze grote draaicirkels uitvoeren. Dan volgt een bliksemsnelle daling met geplooide vleugels. Dikwijls duikt het mannetje in spiraal of als een pijl neer naar het wijfje, doet schijnaanvallen alsof hij aan zijn wederhelft wil bewijzen dat hij bekwaam is zijn toekomstige kroost degelijk te verdedigen.

De eerste eieren worden gelegd rond half mei op een zeer eenvoudig nest. Dit is meestal samengesteld uit droog riet, soms zelfs door enkele in driehoeks-

vorm opgestapelde grashalmen. Naargelang het broeden en het grootbrengen der jongen vordert, worden steeds nieuwe materialen aan het nest toegevoegd om tenslotte een tamelijk belangrijke massa te vormen. Dit is het werk van het wijfje alhoewel ook het mannetje soms enkele bouwmaterialen meebrengt.

Gedurende dertig dagen verlaat het wijfje slechts het nest om in de vlucht het voedsel te gaan in ontvangst nemen dat het mannetje aanbrengt. Gedurende een stipt uitgerekende en gesynchroniseerde akrobatie legt de prooi in vrije val een korte afstand af en wordt gegrepen in de klauwen van het wijfje, dat dan neerstrijkt om de buit te bewerken, zelf op te eten of te verdelen tussen de jongen.

Gedurende al deze tijd, houdt het mannetje niet ver van daar de wacht. Dan vertrekt het opnieuw na tien tot twintig minuten om te gaan jagen. De geboorte van de verschillende jongen (half juni) is over meer dan een week verspreid in eenzelfde nest.

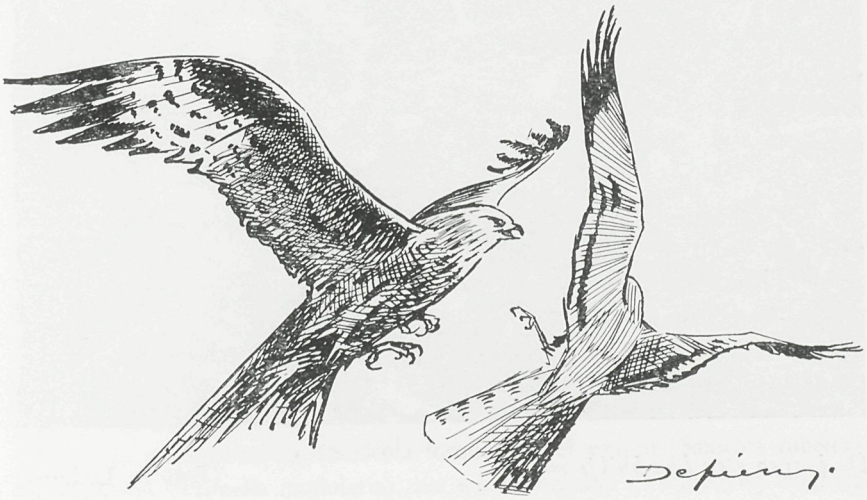
En dit vergroot de verantwoordelijkheden van het mannetje dat voedsel moet verschaffen aan de jongen en het wijfje. Inderdaad zal zij het nest gedurende twee weken niet meer verlaten. Daarna gaat zij jagen in de onmiddellijke omgeving van het moeras.

De jongen gaan op de vleugels als zij ongeveer een maand oud zijn, maar komen nog dikwijls terug naar het nest om te eten en te slapen. De volwassen

vogels leren hen het voedsel te grijpen in de vlucht en op de grond te jagen op kleine knaagdieren. Gedurende de eerste helft van augustus verlaten de families hun broedplaats.

In de onmiddellijke omgeving van het reservaat broeden een paar buizerds (Buteo buteo) in een klein groepje oude essen. De torenvalk (Falco tinnunculus) en de ransuil (Asio otus) broeden op de scheiding van deze zone waar struikgewas, zeggegemeenschappen, dennen en groepen elzen elkaar afwisselen.

De rode Wouw (Milvus milvus) en de zwarte Wouw (Milvus migrans) die in de omliggende bossen broeden worden dagelijks waargenomen boven het moeras. Soms hebben er hevige gevechten plaats met de Grauwe Kiekendief die met alle kracht zijn broedterrein verdedigt. De mannelijke vogel toont in deze strijd een merkwaardige soepelheid: loopings, spiraal- en duikvluchten volgen elkaar op en hij aarzelt niet naar de indringers te grijpen met zijn klauwen.

De jongen eten hun buikje vol (Foto A. Leclercq)

Het mannetje strijkt neer op het nest (Foto Suetens en Van Groenendael)

De eigenlijke moerassige zone is de verblijfplaats van enkele soorten zangvogels: de bosrietzangers (Acrocephalus palustris) en de kleine karekieten (Acrocephalus scirpaceus), de rietzangers (Acrocephalus schoenobaenus), de rietgorzen (Emberiza schoeniclus). De wilde eend (Anas platyrhynchos), de waterral (Rallus aquaticus), het waterhoen (Gallinula chloropus) en de watersnip (Capella gallinago) vinden er een zeer gunstig broedbiotoop. Maar het is bijzonder aan de randen, waar de wilgenstruiken, de elzen en de dennen verspreid staan te midden van een moerassige zone die aanleunt bij de weiden en velden, dat men een grote verscheidenheid vindt van de avifauna, met een ideale broedgelegenheid. Men kan er de klapekster (Lanius excubitor) en de grauwe klauwier (Lanus collurio) ontmoeten, de goudvink (Pyrrhula pyrrhula), de koekoek (Cuculus canorus), de sprinkhaanrietzanger (Locustella naevia), de fitis (Phylloscopus trochilus) en de tjiftjaf (Phylloscopus collybita), de grasmussen (Sylvia), de grijze kwik (Motacilla alba), de grote gele kwikstaart (Motacilla cinerea), de roodborsttapuit (Saxicola torquata), het paapje (Saxicola rubetra), de heggemus (Prunella modularis), het winterkoninkje (Troglodytes troglody-

tes) en het roodborstje (Erithacus rubecola), de geelgors (Emberiza citrinella), de groenling (Chloris chloris), de vink (Fringilla coelebs) en de kneu (Carduelis cannabina), de nachtegalen (Luscinia megarynchos), de goudhaantjes (Regulus) en de mezen (Parus), de zanglijsters (Turdus ericetorum) en de merels (Turdus merula), de draaihals (Jynx torquilla), de groene specht (Picus viridis) en de grote bonte specht (Dendrocopus major), de spreeuwen (Sturnus vulgaris), de ekster (Pica pica), en de zwarte kraai (Corvus corone).

Dank zij de grote oppervlakten van de moesdistels is het reservaat vanaf einde augustus een verzamelplaats van de jonge distelvinken (Carduelis carduelis). In september ziet men soms troepen van 300 exemplaren, die er uitzien als een veelkleurige zwerm.

Ongelukkig weten de vogelvangers, die aan beide zijden van het reservaat opgesteld zijn, in minder dan een week dit aantal tot enkele tientallen te verminderen.

Bovendien vormt het Moeras van de Gaume een pleisterplaats voor vele soorten trekvogels. Gedurende de trekperiode kan men er het blauwborstje waarnemen (Luscinia sveccica), de sperwer (Accipiter nisus), de Bruine Kiekendief (Circus aeruginosus), de waadvogels, de Blauwe Reigers (Ardea cinerea) en de wintertalingen (Anas crecca).

Meerdere malen hielden ook de kraanvogels (Grus grus) er een halte tijdens de lentetrek. De blauwe kiekendief (Circus cyaneus) verschijnt er in november en kan gans de winter door waargenomen worden in het moeras zelf en in de omgeving.

Besluit

Het moeras van de Gaume is in België het meest belangrijke broedbiotoop van de Grauwe Kiekendief. Men vindt er niet alleen een uitzonderlijke dichtheid aan broedparen die enig is in ons land, maar men kan het gebied ook aan-

zien als de basis voor een verdere uitbreiding van deze prooivogel naar het binnenland van Belgisch Lotharingen.

In 1968, inderdaad, werden nieuwe inplantingen waargenomen in de kleine moerassen die enkele kilometer van het reservaat verwijderd liggen; er waren zelfs twee kleine kolonies van elk 3 paren, waarvan een zich bevond te midden van een zeggezone die amper 4 ha groot was.

Het aankopen van dit nieuw reservaat is niet, zoals men zou kunnen veronderstellen, een wanhopige poging om de overschotten te redden van een zeer zeldzaam wordende soort.

De taak is veel belangrijker, daar zij een biotoop voor vernieling vrijwaart waarvan bevestigd kan worden dat er zich een kern van broedvogels vormt, waarvan het overtollige zich gaat uitbreiden en vestigen op verscheidene plaatsen van Lotharingen.

De Grauwe Kiekendief, juweel van ons nieuw reservaat, mag ons echter ook de overige rijkdom van de avifauna van het moeras en zijn onmiddellijke omgeving niet doen vergeten. Het gebied is tevens op het einde van de zomer een veilig oord voor verscheidene soorten vogels en een pleisterplaats waar zich elk jaar vele trekvogels ophouden.

Dankbetuigingen

Het is mij bijzonder aangenaam hier de Heer Jean Depiesse gans hartelijk te danken voor zijn bereidheid mijn tekst te verfraaien met zijn tekeningen, en voor het herlezen en verbeteren van het manuscript.

Onze beste dank gaat ook naar de Heer Raymond Bassee die de verantwoordelijkheid op zich heeft genomen het reservaat degelijk te bewaken.

Bescherming en rust van het reservaat

Het is bekend dat de omvorming van een landschap tot natuurreservaat niet altijd de beste manier is om het te beschermen. Dit brengt inderdaad met zich dat talrijke personen de plaats komen bezichtigen, soms met goede en soms met slechte bedoelingen, en wier nieuwsgierigheid en soms ook onvoorzichtigheid de rust verstoren.

Daar het bestaan van het moeras rechtstreeks werd bedreigd moest er een reservaat van gemaakt worden.

Wij durven hopen dat het gebied zijn kalmte zal bewaren en dit dank zij een vrijwillige tucht die door eenieder wordt aanvaard.

Vogelleven op "De Snepkensvijver" en "De Heide" in 1968

door J. CUYPERS

In ons vorig bulletin doofde mijn Snepkensvijver- en Heidepitje uit bij een stil verlangen naar 1968 en de geruststelling dat intussen toch enkele trouwe wintergasten zoals ze het ons gewoon hebben gemaakt, met wat kleur en leven, hun reservaat zullen frisjes houden. Zo was het ook. Ze overleefden harde dagen voor en na de jaarwisseling.

De zwarte specht spaanderde de dorre dennenstammen open en de buizerd leefde onbezorgd in de buurt van zijn gevilde muskusratten.

Door d'een d'ander steeds maar voor te willen zijn, trok zwijgzaam zoekend tussen schors en dorre blaadjes, de goudhaantjes vooraan, een bonte mezentroep voorbij.

't Was internationale eendentellingdag op 14 januari. IJskoud weder. Geen enkele eendvogel. Daar stonden we tussen de bomen, een beetje uit de wind, met ons blanco lijstje. Een oud mannetje roodborst, op een droog takje vlak voor ons, deelde ons beduusd mede dat alle eenden vertrokken waren naar hun toevlucht in nood, de open wateren van de beneden Schelde en dat ze hem als waarnemend gastheer hadden aangesteld. Een monter baaske... en zo gemoedelijk. Hij deed ons zelfs nog een eindje uitgelei.

Onze bezoeken in februari waren wel niet teleurstellend, maar toch... We geraakten die winter niet kwijt.

Een schoon glanzend mannetje spreeuw, hoog in 't kruintje van een populier, musiceerde zijn mooiste danklied bij elk pover beetje zon. Het holenduifje was hiermee ook al blij en „boeroedoerde" zoetjes.

Klaspekster, torenvalk en buizerd, elk in zijn kantonnement, maakten zich geen zorgen. Ze hadden hun sijs en hun rietgors, hun muis en hun kreng.

Veel later dan andere jaren, pas op 2 maart, kwamen de eerste kokmeeuwen van hoog in de vrieslucht hun broedplaats verkennen. Met 100 ineens. Op het ijs van de vijver stonden stil een twintig wilde eenden, twee aan twee, te wachten.

Weer een ervaring meer. Geen ijsvrij water in 't vroege voorjaar, dan is het met de eendenbroedparen in De Snepkensvijver en De Heide maar zeer aan de magere kant.

Half maart is het zo ver. De Snepkensvijver is sinds enkele dagen ijsvrij. Voormiddags liggen de woerden wilde eend zich op hun eentje te vervelen. Hun eendjes zijn al aan de leg toe.

Tussen de ruim 5.000 kokmeeuwen die op en boven het water spelemeien en bekvechten, trachten we enkele wintertalingen te ontdekken, maar niets daarvan. Gelukkig kregen we vijf pijlstaarten (2-3), het eerste paartje dodaarsjes en een paartje roepende torenvalken in de plaats. Vóór de bosgordel, waarin onafgebroken twee zanglijsters spetterend zongen, laveerden vier prachtige reeën door de pijpestrootjes en beluisterden zo nu en dan de jodeltremolo's van overscherende wulpen.

Het kan soms toch zo mooi zijn op De Snepkensvijver!

Nooit zag ik er het water zo „Mare-Nostrum-blauw" als op die zondag van 24 maart. Wat een overheerlijke zonnige dag! Een schitterend zicht die witte meeuwen op dat spiegelblauwe water in de zon. Daarbij die wilde eenden, meerkoeten, pijlstaarten, waterhoentjes, wintertalingen, allemaal zo zuiver fris in 't nieuw! Wat een kleurensymphonie!

Toen ik al geen kleine jongen meer was zegde mijn vader nog wel eens: „Schone liedjes duren niet lang". Zo was het toevallig ook weer eens ne keer, want een brutale domper ging er op. Waarom moest dat juist nu?

Het zal wel niet allemaal op één dag gebeurd zijn. Totaal aan de buitenkant, vooraan de dwarsdam doorheen de Snepkensvijver, dreven de aangespoelde lijken van 2 wilde eenden (1-1), een woerdje wintertaling, een meerkoet en een waterhoen. Een raadsel waarvan we wellicht nooit de oplossing zullen kennen.

Alle eventualiteiten hebben we grondig overwogen en uitgediept, maar op de vogels was geen spoor van onnatuurlijke dood te bekennen.

Naar nog meer dode vogels hebben we niet verder gezocht. Die zijn er misschien wel geweest.

Gelukkig dat natuur- en vogelliefhebbers telkens de kunst bezitten in hun bagagekoffer de lelijke brokstukken weg te bergen onder de mooiste napjes die ze die dag verzamelden! Al met al sloten we af met een gunstig bilan.

Parlementsverkiezingen op 31 maart. Boven de kolonie sputterde een toeristenvliegtuigje dat een lange flapperende banderol meevoerde „Stemt onder nummer .?." (.?. zeg ik niet). Protest met lawaai, paniek met angstkreten, om 't even. Een zaak werd me duidelijk, de meeuwen zijn zeer sociale vogels maar hebben afgrijselijk lak aan politiek en zeker wanneer hen die op zulke wijze wordt voorgeschoteld. Ze reageerden massaal, spektakulair wit en indrukwekkend oorverdovend. Een grootse tegenmanifestatie!

Op 13 april, wanneer de zwarte kraai broedt, vinden we de schaal van een wulpenei. Kraaienwerk. Jammer, maar och, die zal wel met veel moed herbeginnen en dat komt wel voor mekaar. Boven de bomen galmt haar roep even blij als in de voorbije dagen. Een ander wulpenpaar had minder zorgen. De bebroeding op 4 eieren was bezig. Daarvoor is de gevaarlijkste periode al bijna voorbij.

Het nest van een roodborstje (Erithacus rubecula) (Cliché J.C. Maes)

De eerste meeuweneieren, opvallend veel legsels met drie, pronken allemaal even schoon in hun sobere nestkom.

Van de zwarte specht vernamen we nog niets. Ze zijn er met twee, ze roffelen en roepen. Misnoegd misschien omdat spreeuwen en holenduiven en kauwen hun huisvesting overhoop zetten.

De zwarte mezen hebben nestgelegenheid in overvloed. Zij zijn met de nestkastjes „eerste keus" weg. De nesten zijn ingebouwd en 't is volop legtijd. Maar ook zij hebben hun rustverstoorders. Bij elk broedseizoen gaan in het reservaat tussen de 10 en de 15 mezenlegsels (alle soorten) verloren doordat een hommel het nestkastje bezet.

Eieren of geen eieren, broeden of niet broeden, de hommel legt beslag op het nestmateriaal, maakt er een losse bol van, installeert zich daar binnen in, maakt raat, legt eitjes... en ondertussen is de eerste bezitter reeds lang naar elders verhuisd.

Zo ook vandaag vonden we ons eerste zwarte-mezenlegsel '68, met vier eieren, verlaten. De hommel, een dikke, ziedde woedend onderaan in de nestkast.

Op 15 april, wie er bij was tijdens de voormiddagexcursie voor onze leden, herinnert zich nog wel die tafeleend ♀, die pijlstaarten (1-1), die zomertalingen, die slobben (1-1), die wintertalingen en die eerste jonge wilde eendjes. Hoe ook, 't was een fijne tocht. Had die koekoek nu maar eens een uurtje vroeger geroepen, dan ware hij ook op 't lijstje gekomen. 't Zou ons allemaal plezier gedaan hebben. Bij mij staat hij nu op 't namiddaglijstje.

20 april. De boomvalk is toegekomen! Het legsel van een ransuil door een zwarte kraai vernield. Tien dagen later vinden we een zwarte specht dood in de „Rechte dreef". Op 1 mei zijn er jonge meeuwen geboren...

In ons medeleven met de natuur moeten we onverstoorbaar de moed opbrengen de blijde voldoeningen evengoed als de bittere ontgoochelingen samen op de beide handen mee te dragen.

Kijken we naar dat dodaarsje met zijn jong, naar die zwarte ruiter in prachtkleed. Wat een mooie kemphaantjes! Beluisteren we even die fluitertrillers. Toch zijn jonge spreeuwen nog bevallig, zelfs met hun geurtje. Zie eens die oranje ransuilogen fascinerend boven de nestrand gluren... wij kijken nog eens achterom en wandelen dan langzaam verder.

Nu een stukje uit een belevenis die begon op 16 mei. Het is niet te doen rond de roep van de kleine bonte specht die we hoorden, maar wel om een ♀ bonte vliegenvanger.

In een nestkast, ongeverfd en grote maat, broedde een gekraagde roodstaart op zijn 7 eitjes. Nog twee dagen hoogstens en de jongen zouden geboren worden. Die 16e mei nu zie ik een ♀ bonte vliegenvanger dat nestkastje verlaten en zich in de buurt daarvan ophouden. Verrassing! Ik controleer die kast. De 7 eieren van de gekraagde liggen overdekt met een min of meer slordig nestbegin, samengesteld uit dorre buntgrassen.

Wat nu? Afblijven... en uitkijken... en vooral luisteren naar het mannetje bonte vliegenvanger... maar zij was en bleef alleen. Op 18 mei installeer ik mij voorzichtig op ruime afstand van het nestkastje. Het ♀ bonte is in de buurt... maar nog steeds alleen. Ze gaat een paar maal in en uit en laat het daarbij. Even kijken. Een zeer behoorlijk afgewerkt nest, alleen uit buntgrassen samengesteld, zonder enige versiering.

Op 24 mei ligt een lichtblauw eitje in het nest. 's Anderendaags zijn er twee en de 26e mei verlaat een wijfje gekraagde roodstaart het nestkastje. Wat gek! ...en er liggen drie eieren in. Wat nu? Moeilijk zo onmiddellijk tot iets te besluiten, want de eitjes van een gekraagde roodstaart gelijken in vorm en kleur zeer sterk op die van de bonte vliegenvanger. Suspens!

Ik controleer nog een paar nestkastjes in de buurt, zo maar om iets te doen. Zit me daar nu op 20 meter in een ander nestkastje, type Wageningen, geverfd

en gemerkt „L.I" het ♀ bonte vliegenvanger niet te broeden. Ze drukt zich diep in de nestkom en blijft er.

Op 31 mei broedt de gekraagde op 6 eitjes en heeft het bonte vliegenvangernest wat bijgewerkt, zodanig dat het een echt gekraagde roodstaartnest geworden was. In het andere nestkastje, op 20 meter daar vandaan dus zit het ♀ bonte vliegenvanger nog altijd even vast. Ik dwing haar niet het nest te verlaten al had ik wel eens graag gekeken wat er onder zat!

Op 1 juni, 't was zaterdag en nu had ik tijd, de ganse dag, om te wachten tot wanneer het ♀ bonte uit eigen beweging het nestkastje zou verlaten. 't Viel nogal mee. Een goei uurtje maar en ze vloog uit op insectenvangst. Vlug kijken. Een mooi legsel van 5 blauwe eitjes. Nest andermaal uit dorre buntgrassen opgebouwd en de nestkom versierd met een paar veertjes.

De eitjes van de bonte vliegenvanger zijn iets kleiner en iets minder flink blauw dan die van de gekraagde roodstaart. Zonder ze naast elkaar te hebben merkt men het verschil niet.

Op 13 juni zit de gekraagde roodstaart, twee hoog, met jongen van 5 dagen oud.

Op 8 juni „verdween?" spoorloos een eitje uit het nestkastje „L.I". Iemand met lange vingers!

Een legsel van de bonte vliegenvanger (Muscicapa hypoleuca)
De Heide 1968 (Foto Dr. Van Heule en De Deyne)

Het mannetje van de gekraagde roodstaart (Phoenicurus phoenicurus) *komt zopas van de jacht terug* (Cliché J.C. Maes)

Op 16 juni heeft het ♀ bonte vliegenvanger er de brui aan gegeven haar 4 onbevruchte eitjes verder te blijven bebroeden in haar „L.I-kastje". Ze had er nochtans genoeg haar best voor gedaan.

Heel die belevenis heeft dag op dag een volle maand geduurd. Sinds die dag zagen we haar ook niet meer terug.

Nu niet denken dat we intussen geen oog hadden voor iets anders.

Op 28 mei woonden we 's namiddags het uitvliegen bij van 9 zwarte mezenjongen, terwijl geen 100 meter daar vandaan de nachtzwaluw zijn long-play wekkerplaatje draaide.

We wisten een ringmus in een nestkastje. Die zou nu wel zo ongeveer klaar zijn met vlugge jongen van haar tweede broedsel. U kent zo'n ringmussennest. Heel het kastje vol strootjes en veertjes slordig tot tegen het deksel aan. Zo was dit ook nu, maar geen jonge ringmussen erin. Onderaan diep in de nestkast, in dit ongewijzigd ringmussennest, zaten 6 vliegvlugge jonge matkopmezen en

werden ijverig door hun echte oudjes gevoed. Zelfs vogelliefhebbers bij de Snepkensvijver kunnen het wel eens in Keulen horen donderen!

In zijn jaarlijks hetzelfde broedgebied van „De Heide" zit nu ook weer de ransuil met vier schone jongen.

Een dierenbeschermingsvereniging uit de Hoofdstad meldt mij op 9 juni, naar aanleiding van een ongeval, een jonge ransuil in gevangenschap op circa 14 km van „De Heide". Goed. Er naar toe. Onderzoek met de veldwachter onder mijn arm. Een jonge vogelrover. Geen kluif voor de Rechtbank. Zwaar doorwegende palavers. Tegen ontvangstbewijs reist, op 14 juni voor de eerste keer deze jonge ransuil per auto naar betere oorden, naar een vogelreservaat.

Wederopvoeding gedurende een week. Hem dan in gezelschap van de vier takkelingen in het ransuilrevier van „De Heide" geplaatst. Hij werd geadopteerd... en we waren een ransuil rijker.

Einde juni vinden we in jonge dennen de takkelingen van een ander ransuilepaar. Waar hadden die verstekelingen zo stiekem genesteld? Doet er niet toe. Het resultaat telt.

Zo kwam ook op 4 juli de torenvalk zijn 3 jongen aan ons voorstellen. Die moet het ook stillekens ergens aan de buitenrand van het reservaat klaar gespeeld hebben.

Ik hoor U al zeggen dat die conservator van De Snepkensvijver stilaan slijtage vertoont op zijn waarnemingsknobbel, wanneer hij zo'n opvallende vogels niet vroeger als broedvogel ontdekt. Akkoord. Keep smiling!

Met juli begint de verlofperiode. Schone tijd voor de vakantiegangers! Heerlijke tijd voor de „genieters" van het nog hier en daar overblijvende reliktje natuurschoon!

Mijn woordenschat is te klein. Ik heb wel woorden ter beschikking, maar vooral nu wil ik mijn fatsoen houden bij de beschouwingen van de volgende waarnemingen: ledige flessen, conserveblikken en -kartonnen, dozen, papier, plasticlappen, afgedankt speelgoed, afgedankte kinderwagens, fiets- en autobanden, fietsonderdelen, jutezakken, versleten kippengaas, buizen, behangpapier, kleergoed, emmers, w.c.-deksel, versleten balatum, groenteafval, enz. enz., allemaal aan de rand van ons schoon reservaat gedeponeerd of tot op een paar tiental meter aan de binnenkant gegooid.

Langs deze weg dank ik al die gelukkige kampeerders en vrolijke vakantiegangers voor hun zo ontroerende visitekaartjes en wens hen nu reeds weer een prettige vakantie voor het volgend jaar... maar dan elders!

Denk nu niet dat ik mij daarom gewroken heb met in juli en augustus de ene regenbui na de andere te laten neerstromen.

If I was a „regenmaker", than I was a rich man!

Ook ik ben er te dikwijls druipnat mee geworden en er waren ook nog een paar vogels die zon behoefden.

In een drietal nesten wisten we nog jonge zanglijsters.

De fuut (27 juli) op de Snepkensvijver was in zijn element, terwijl de drie jonge boomvalken poedelnat en hongerig een voedselbeurt afwachtten. In de boom ernaast koestert een houtduif haar twee kleine jongen.

De kievitentrek is op zijn hoogtepunt en de witgatjes zijn lang niet zeldzaam. De Snepkensvijver, waarop nog slechts een paar jonge meeuwen achterbleven, biedt nu een rustiger aanblik. Een paar zwarte kraaien en een handvol eksters houden opruiming. Ze zijn niet zo kieskeurig. Voor de 4 blauwe reigers ligt hier of daar ook nog wat in de nalatenschap van de meeuwen. De waterhoentjes en de meerkoeten wandelen tussen de buntpollen. Op het water prijken nu ongestoord de gezinnen wilde eend, wintertaling, zomertaling, slobeend en pijlstaart (1 en 2 volwassen jongen). Watersnippen en oeverlopertjes zoeken wat in het zwarte slijk langs de waterlijn.

Eens half augustus voorbij zou het hoogseizoen voor de eenden moeten aanvangen. In onze verwachtingen werden we teleurgesteld. Er waren er maar weinig. Vroeger jaren telden we honderden eenden en talingen. Nu evenwel moeten we het stellen met een schommelend aantal tussen de 50 en de 100 stuks. Eenzelfde ervaring hebben waarnemers in andere gebieden van de Kempen eveneens opgedaan.

Vanaf 7 tot 15 september sloeg in de Snepkensvijver een woerd bergeend zijn tenten op. Hoog bezoek! Hij had blijkbaar geen belangstelling voor de twee tafeleenden en de andere aanwezige eendensoorten. Hij ging met allen gelijk wel op de vleugels wanneer een bruine kiekendief, laag vliegend, de vijver afzocht. Bij „einde alarm" was hij een der eersten om terug neer te strijken.

Naar het einde van het jaar toe valt het drukke leven in de beide reservaten langzaam stil. Alleen de wintergasten blijven.

Hun winter kwam vroeg en hard aanzetten met sneeuw en ijs. Hongertijd voor onze vogels.

Ik dank een paar vrienden uit Lier die onze vogels en de reeën met volle zakken voedsel ter hulp zijn gekomen. Zij allen hebben hiervan dankbaar gebruik gemaakt.

Het laatste week-end van het jaar was wel het meest meedogenloze. Geen vogels op de grond. Een dikke sneeuwlaag dekte alles toe. Boven de bomen en hoog in de lucht zochten houtduiven, kramsvogels, wilde eenden, kolganzen en nu en dan een hulpeloos pieuwende leeuwerik de streek af.

Hen achternakijkend gingen met hen onze goede wensen mee.

Gelukkig nieuwjaar!

De Ronde Put

R. VERHOEVEN

In een tijd waar zowel de nood aan zuiver-waterplassen als aan moerassige gebieden zich scherp doet gevoelen, is het wel bijzonder gewenst juist die middens te beschermen waar nog deze voorwaarden bestaan.

Te Mol en omgeving liggen naast zeer grote wateroppervlakten in verlaten zandgroeven nog enkele uiterst interessante oude veenderijen. „De Ronde Put" is een van deze laatste.

Ongeveer 30 jaar na de laatste turfwinningen bevinden wij ons hier in een gebied dat volop in herkolonisatie is. Een dik tapijt veenmos (SPHAGNUM) bedekt de bodem aan de randen van het water met daartussen de typische zonnedauw (DROSERA), verder een grote rietkraag en nog hoger de mooie welriekende gagel (MYRICA) tussen de wildernis van het tot pollen gevormde pijpestrootje (MOLINIA). Op botanisch gebied zeer interessant, is het juist in deze vorm dat het terrein zou moeten bewaard blijven. Indien er niet wordt opgetreden grijpt een overdreven verlanding plaats wat een totale verandering en verarming van flora en fauna tot gevolg zou hebben. De begroeiing op de lager

De vijver van De Ronde Put is door bossen omzoomd (Foto Verhoeven)

gelegen plaatsen wordt nu geleidelijk verwijderd om zodoende een typisch biotoop te behouden voor de karakteristieke Kempische grondbroeders, zoals de wulp de kievit en wie weet, misschien wel een grauwe kiekendief: die moet ook zijn kans krijgen. Maar laat ons nu niet op de feiten vooruitlopen en liever zien wat nu op het huidige ogenblik de rijkdom uitmaakt van dit uniek gebied. Wie zegt „Ronde Put", zegt eenden. Met honderden overwinteren ze hier. Eerst en vooral de wilde eenden die men reeds in januari en februari per koppel ziet rondvliegen, het wijfje eerst en, zeer bezorgd, de woerd achter haar aan. Hierbij voegen zich wintertalingen, pijlstaarten, tafeleenden, slobeenden, kuifeenden en ontelbare meerkoeten. Op het einde van vorige winter heeft hier eveneens gedurende ± 14 dagen een grauwe gans verbleven.

Tussen de drukdoende gemeenschap praten de statige blauwe reigers ook nog hun woordje mee. Als zij dan soms met een tiental tegelijk komen opdagen moet er wel even worden uitgezien naar een gunstig staanplaatsje.

Zo mogelijk nog indrukwekkender als deze aantallen watervogels is het forse lijstje prooivogels dat hier kan worden opgesteld. In de late winter werden genoteerd: sperwer, buizerd, bruine kiekendief, smelleken, slechtvalk, torenvalk, havik, blauwe kiekendief en ruigpootbuizerd. Aan het veelvuldig voorkomen van prooivogels als overwinteraars, doortrekkers, zowel als broedvogels is de uitzonderlijke ligging van het terrein zeker niet vreemd: namelijk ± 4.000 ha nauwelijks bewoond gebied bestaande uit bossen, heide en moeras, met hier en daar enkele akkers en een schaarse boerderij.

De eerste lenteboden zijn de kieviten. Eind februari, begin maart komen ze ter plaatse terug van hun zwerftochten.

Met hun acrobatische baltsvlucht en hun eigenaardige roep brengen zij hier het nodige leven. Als typische weidebroeder heeft de kievit in de omgeving gelegenheid genoeg tot broeden.

Nagenoeg samen met de kieviten verschijnt de wulp, een andere broedvogel vergroeid met de streek. Deze vogel is wonderlijk aangepast en het is soms zeer moeilijk hem te onderscheiden tussen het bruingele buntgras.

Rond dezelfde tijd hoort men ook weer voor het eerst de heldere zang van de grote lijster.

Einde maart worden opnieuw de vlottende rietmatten klaargelegd voor de zwarte sterns. Een zware karwei maar zeker niet vruchteloos.

Het resultaat dit jaar was meer dan bevredigend; 9 paartjes op 13 matten tegen 3 paartjes vorig jaar op 8 matten. In 1969 leggen we 30 matten! Het is een merkwaardige vogel, die zwarte stern, met een uiterst sierlijke vlucht, onvermoeibaar in zijn jacht. Het is een feest de kolonie van op enige afstand te observeren.

Er wordt wel eens een belegering gedaan door enkele blauwe reigers. Hier blijkt dan dadelijk het nut van zulk een kolonievorming. Deze veel grotere vo-

Een uitzonderlijk nest vol bruine kiekendieven (Circus aeruginosus)
(Foto Vermeire)

gels moeten onverrichterzake het beleg staken. Wij hebben ook meermalen opgemerkt dat de bruine kiekendief alles behalve gewenst is boven het territorium; prompt wordt hij er uitgejaagd.

Plots wordt men geboeid door de lage misthoornachtige roep van de roerdomp vanuit het riet. Als men dan ook nog de bruine kiekendief en bijna gelijktijdig een wespendief opmerkt, dan krijgt men toch wel een beetje de neiging overmoedig te worden en men zou wel eens denken dat de toestand overal even rooskleurig is.

De aktiviteit geschiedt vooral in en om het water. Het rusteloos duikende dodaarsje speelt verstoppertje tussen de begroeiing. Dit jaar beleefden we een primeur, voor de eerste maal verscheen hier de grotere neef van de dodaars, namelijk de fuut. De rietgorzen, grote en kleine karekieten vinden hun gading in de uitgestrekte rietkragen.

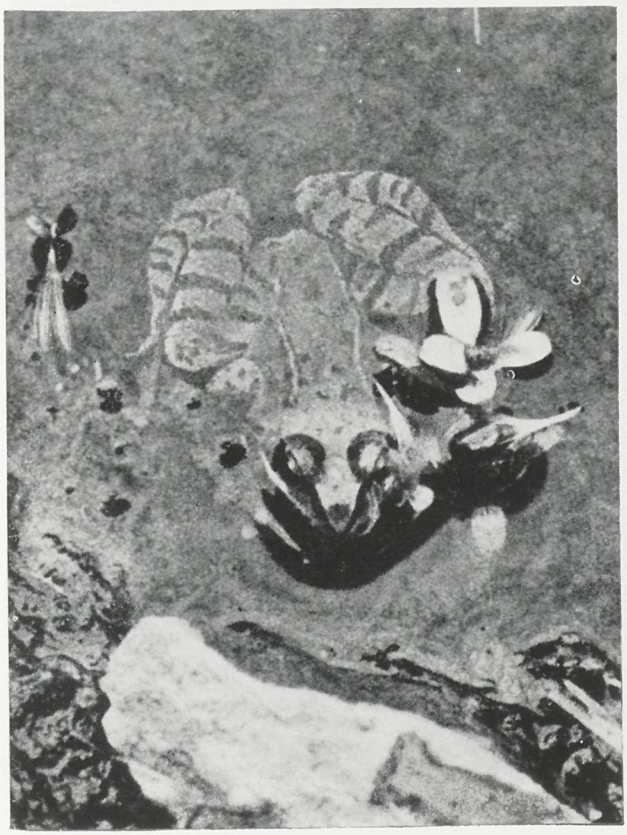
De ijsvogel is ook totaal afhankelijk van het water. Deze kleurrijke vogel die wel eens doet denken aan een exemplaar uit de tropen is hier helemaal geen zeldzaamheid.

Vorig seizoen broedde een blauwborstje aan de rand van de Put.

Een ander niet te onderschatten gast is de visarend die evenals de ijsvogel de vis, schijnbaar zonder moeite, uit het water haalt. Het is indrukwekkend deze zware vogel in het water te zien duiken om daarna te verdwijnen met zijn prooi stevig in de klauwen geklemd.

Veel meer is hier nog te beleven, maar de bedoeling was enkel een beetje de sfeer op te roepen: de eindeloze rust van de natuur die toch anderzijds zo vol leven is.

Ongeduldig wachten wij de volgende lente af wanneer het grote feest van het leven hier weer begint, dat soms hard en meedogenloos schijnt voor ons, maar dat steeds verloopt volgens een wet, de wet van het leven zelf. Op excursies die U hier binnenkort zult meemaken gaat U niet als een toeschouwer komen zien naar de opvoering van een stuk met een vast plan. U gaat meemaken hoeveel verbeelding het leven wel heeft, het gaat vóór U en achter U zijn, links en rechts en U gaat zeker na een eerste maal niet genoeg hebben gezien. Dan spreken we af voor een volgende keer.

Bruine kikvors
(Rana temporaria)

(Foto Ittelet)

Reigers en Aalscholvers op de Blankaart

P. HOUWEN

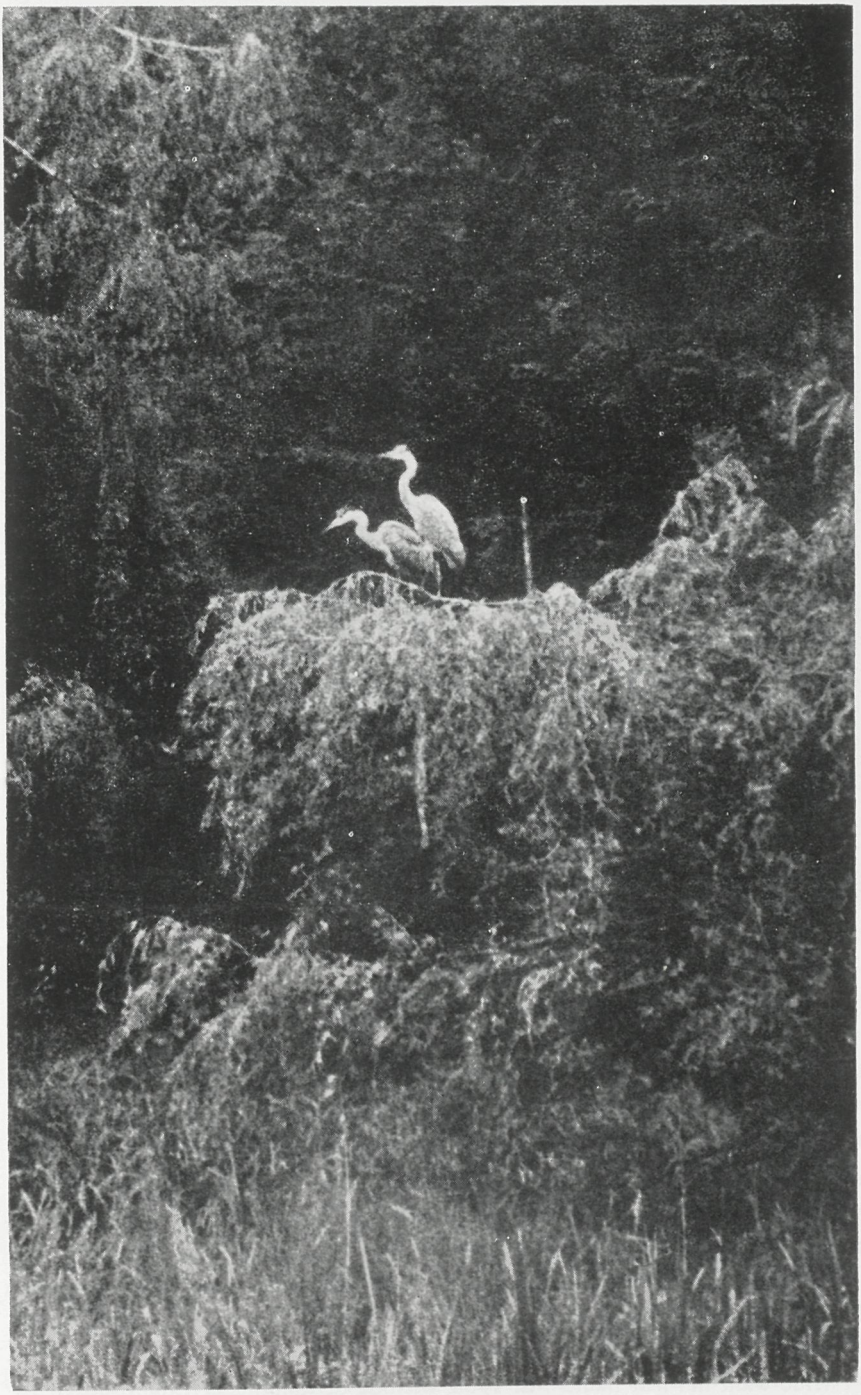
Toen de Blankaart in 1959 tot de status van natuurreservaat werd verheven, waren enkele jaren voordien zowel de Blauwe reigers als de Aalscholvers van hun oude broedplaatsen verdreven. Zij hadden nochtans jarenlang deel uitgemaakt van het vlakke landschap van de IJzerbroeken, waarvan de Blankaartvijver en het omgevende houtgewas het middelpunt is.

De Blauwe reigers huisden in de streek sedert mensenheugnis maar de Aalscholver was een nieuweling die men de weinig vleiende naam van „stinker" gaf. Deze niet bepaald smakelijke volksnaam belette de Duitse bezetters tijdens de tweede oorlog toch niet „Kormoranenpastei" erg lekker te vinden.

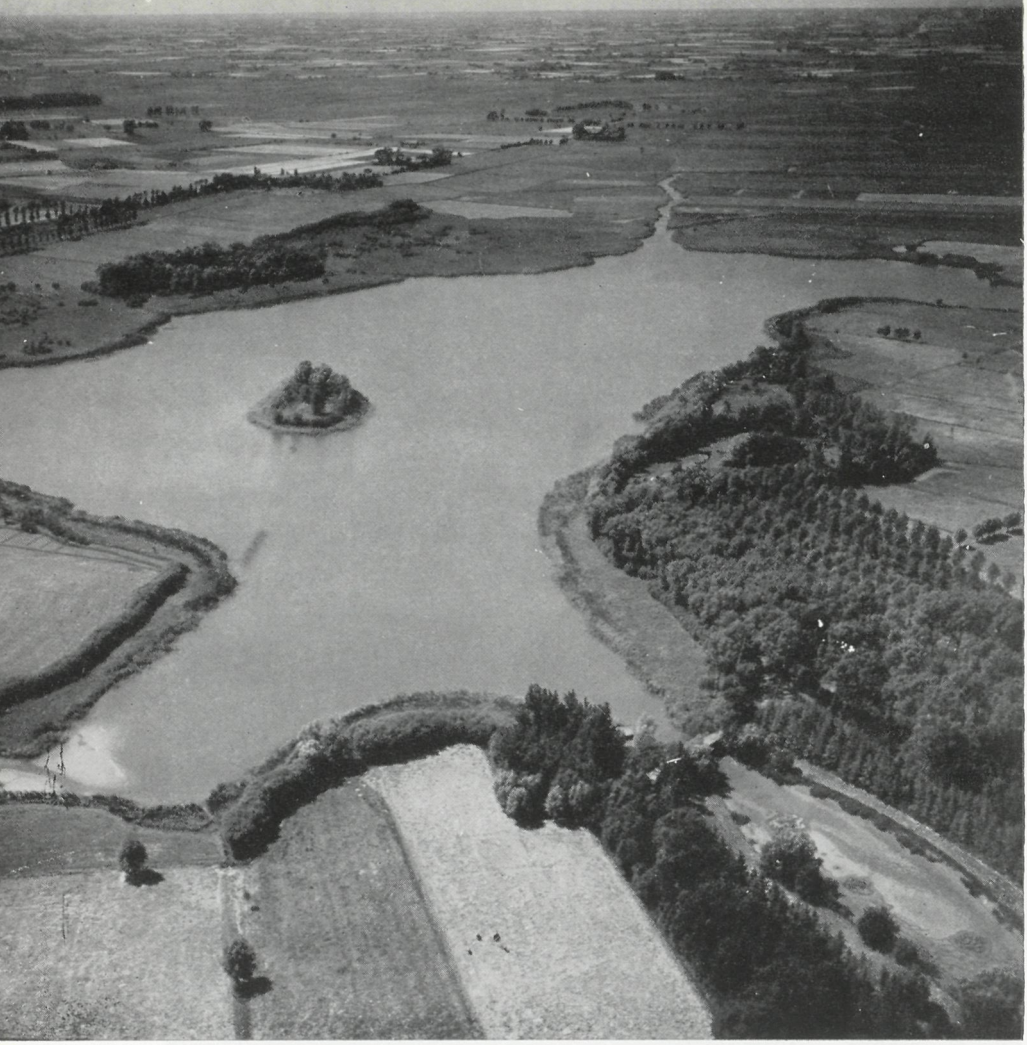
Sedert 1959 werden talloze pogingen ondernomen om de Blauwe reiger te bewegen opnieuw zijn oude broedplaats op de Blankaart in te nemen. Kunstnesten werden in de bomen van het eiland, de eendenkooi en de visvijver geplaatst om eventuele broedlustige reigers aan te lokken. Tevens werd tijdens de broedperiode aan de waterkant riet gemaaid om de reigers uiterst gunstige visplaatsen te verschaffen. Dit had tot resultaat dat de reigers wel degelijk naar de Blankaart kwamen vissen maar dat zij toch liever in de Alveringemse kolonie bleven broeden.

De harde winter van 1962-1963 veroorzaakte een voorlopige, zij het vrij gevoelige aantalsvermindering bij de Blauwe reiger en in de eerstvolgende jaren was deze vogel in de polders een ware zeldzaamheid geworden. In het najaar van 1963 bv. waren op de Blankaart de doortrekkende Purperreigers talrijker dan de Blauwe reigers.

In 1965, op een tijdstip dat de Blauwe reigers hun winterverliezen hadden hersteld, werden de reacclimatisatiepogingen met verse moed en nieuwe methodes aangepakt. Er werd contact opgenomen met het R.I.V.O.N. (Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud) in Nederland om jonge Blauwe Reigers en Aalscholvers in te voeren en ze op de Blankaart groot te brengen in de hoop dat zij er de eerste kern van een nieuwe kolonie zouden vormen. Het initiatief viel in goede aarde en met de medewerking van de Heer A. Timmerman en de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten werden in 1966 een dozijn Aalscholvers uit de kolonie van het Naardermeer en evenveel Blauwe reigers uit de Bakkerskooi in de Belter Wijde naar de Blankaart overgebracht. Zij werden met zoetwatervis, zeevisafval, muskusratten en slachtafval opgekweekt. Eenmaal zelfstandig zorgden zij voor een gedeelte zelf voor hun kost en genoten zij bij de ruime kasteelvijver, onmiddellijk aansluitend bij het eigenlijke natuurreservaat, van een beperkte vrijheid.

De jonge kolonie vestigt zich in de hoge bomen (Foto Vermeire)

Luchtfoto van De Blankaert

In 1967 reeds, toen onze ingevoerde Blauwe reigers nog niet geslachtsrijp waren, vestigden zich drie paar volkomen wilde reigers in het kasteelpark. Zonder twijfel hadden deze wilde reigers zich tot de onze aangetrokken gevoeld want anders lag het voor de hand dat — indien het tot een vestiging kwam — zij de veiligste plaatsen op het eiland of de eendenkooi zouden uitkiezen. Oorspronkelijk hadden wij gedacht dat de vestiging van de reigerkolonie eerst van binnen uit zou verlopen, nl. dat eerst onze ingevoerde reigers zouden gaan broeden en naderhand soortgenoten zouden aanlokken. Nu bleek het tegenovergestelde want het jaar nadien, in 1968, breidde de kolonie zich tot 11 paar uit, waarvan een gedeelte zeker uit onze eigen reigers bestond.

De eerste kolonievorming in 1967 bestond uit drie broedsels, waarvan er twee tot een goed einde kwamen. Er vlogen 7 jongen uit. Van de elf bezette nesten in 1968 vlogen in totaal 31 jongen uit, hetgeen een gemiddelde van bijna drie jongen per nest betekent. Dit is een betrekkelijk hoog gemiddelde want het cijfer dat men hiervoor in Engeland op een zeer groot aantal nesten heeft bekomen bedraagt amper 2,1. Dit wijst wellicht op het feit dat de kolonie, die momenteel nog in een jeugdstadium verkeert, zich nog zal uitbreiden en dat de œcologische voorwaarden voor die uitbreiding in voldoende mate aanwezig zijn.

De eerste drie nesten waren in treurwilgen gebouwd. Na de winter bleef van de bouwsels nagenoeg niets meer over en in 1968 werd uitsluitend in dennen genesteld.

Momenteel beschikken wij niet meer over „tamme" reigers. Onze reigers, die uit Nederland werden ingevoerd, zijn in niets meer te onderscheiden van hun wilde soortgenoten. Men kan nu gewagen van een zevende reigerkolonie in ons land en dit nu in een natuurreservaat, waar streng op hun veiligheid zal gewaakt worden.

Het experiment is een duidelijk voorbeeld van de beïnvloeding op de factor tijd in de biologische wet van Beyerinck: „Alles is overal, het milieu selecteert". Inderdaad, indien wij aannemen — en daar waren wij van overtuigd — dat de Blankaart geschikt is voor de Blauwe reiger, dan moet hij er ook voorkomen. Het is nu praktisch zeker dat deze vogel er ooit zou teruggekeerd zijn. Dit kon echter nog jaren duren. Dit tijdselement hebben wij nu „kunstmatig" ingekort door de reigers tot een spoedige vestiging aan te zetten.

Met de Aalscholvers kenden wij vooralsnog geen succes. Een vestiging van buiten uit zal zeker moeilijker plaats vinden daar deze vogel niet meer in ons land broedt. De dichtstbijgelegen kolonies zijn respectievelijk gelegen nabij Fécamp in Frankrijk en in het Naardermeer in Nederland, op zowat 250 km van de Blankaart vandaan. Nog een andere hinderpaal is het feit dat de Aalscholver slechts geslachtsrijp wordt in zijn vierde kalenderjaar zodat wij met onze eigen vogels heel wat geduld moeten oefenen.

Toch zijn de kansen op een hernieuwde vestiging reëel. Onze oudste vogels vertonen reeds het typische paarspel (ook na 1966 werden nog Aalscholvers ingevoerd). Het thans regelmatige voorkomen van geheel wilde Aalscholvers is zeker ook betekenisvol. Een ander positief element is de aanwezigheid van een reigerkolonie. Vroeger heeft men immers in ons land vaak kunnen vaststellen dat Aalscholvers zich graag in een bestaande reigerkolonie komen vestigen. Deze voorwaarde is nu eveneens aanwezig.

Zo'n reigerkolonie schijnt ook andere vogels aan te trekken. Op 29 maart '68 streken 17 adulte kwakken midden in de kolonie neer en in hetzelfde seizoen broedde er een ransuil. Het lijkt alsof die grote reigers vertrouwen inboezemen. Het is vanzelfsprekend moeilijk te bewijzen maar men zou gaan den-

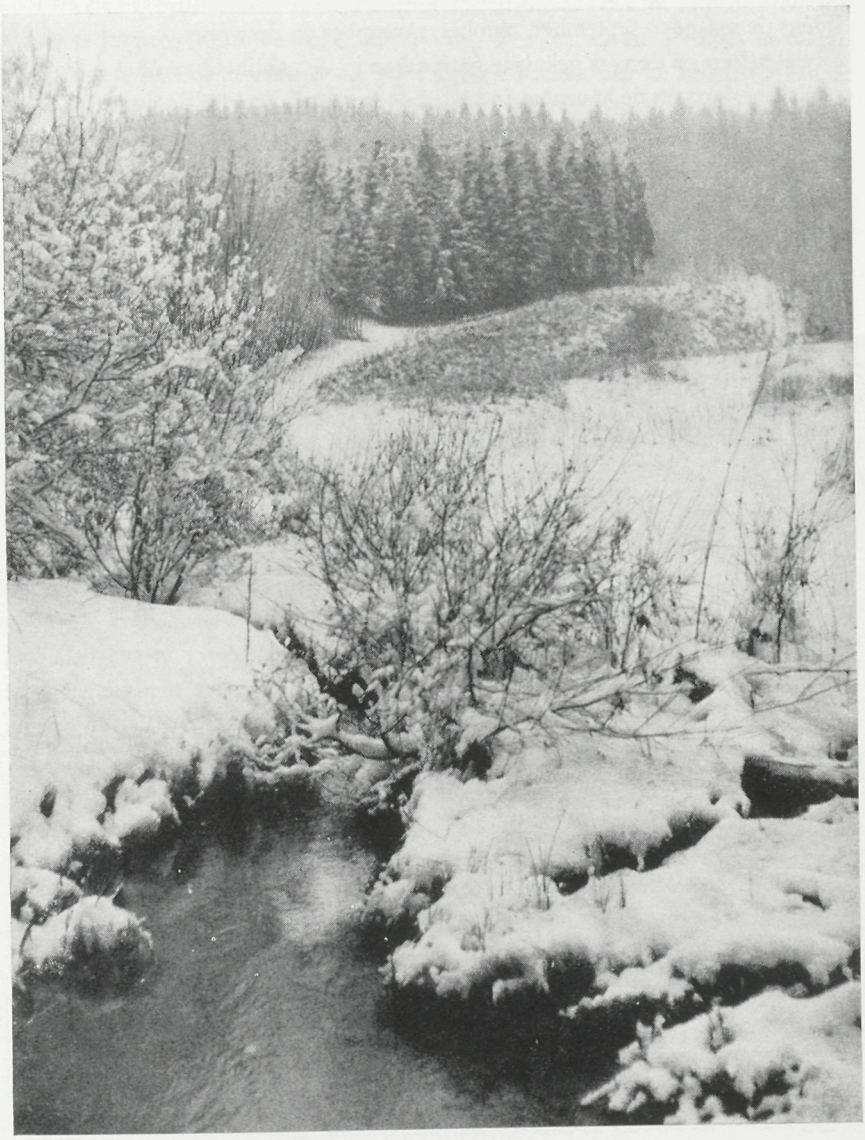
ken dat andere vogels als het ware bescherming gaan zoeken bij de Blauwe reigers.

In elk geval is de reigerkolonie een trekpleister voor mens en vogel. De sierlijke vlucht van de reigers in en rond de kolonie is een lust voor het oog en, wie weet, vestigen er zich binnenkort ook nog de Aalscholvers.

Het Domein Tintange in 1968

M. ORTS

De bossen van Tintange onder een smetteloze sneeuwmantel (Foto M. Orts)

Wij hebben in deze streek een massale en indrukwekkende invasie van notenkrakers (Nucifraga caryocatactes macrorhynchos) vastgesteld, en deze vogels werden in groot getal waargenomen.

Toen Graaf Lippens op 23 augustus melding maakte van de aanwezigheid van de eerste notenkrakers aan de kust, konden wij op die datum meerdere eksemplaren gadeslaan. Sindsdien is er geen enkele dag voorbijgegaan zonder dat deze fraaie vogel op verschillende plaatsen van het domein werd opgemerkt rijdens de maanden september, oktober, november en december.

Niet alleen op de vers geknipte grasperken in de nabijheid van het huis, maar ook in het dorp, in de hagen en in volle bos waren zij druk in de weer.

De notenkrakers brachten geruime tijd door in de vlierbomen en in de braambossen, waar ze zich verzadigden aan de bessen. Soms deden ze zich tegoed aan slakken op de grond, of hielden zich onledig met het pellen van beukenootjes. We zagen ze eerst post vatten op een afsluitingspaaltje dicht bij een beuk beladen met beukenootjes. Dan volgde een druk heen en weer gevlieg om de vruchten af te plukken. In een paar snavelstoten deden ze de schors openbarsten en uiteenspatten teneinde er het beukenootje uit te pikken. Daarna ging het op inspektietocht in de hazelaren. Hun hazelnootjes gingen ze meestal verorberen in de kruin van een spar, of gewoonweg op de grond of onder de struik zelf.

In de omgeving van Tarchamps (Groothertogdom Luxemburg), vlak bij Tintange, werden soms samenscholingen van 50 notenkrakers waargenomen in de hazelaarstruiken die er grote oppervlakten beslaan. Deze vogels waren er zelfs talrijker dan de pleisterende gaaien omstreeks einde oktober en begin november.

Op 2 december 1968 werden twee notenkrakers opgemerkt in een tuin van het centrum van Bastogne. Enkele notenkrakers overwinterden niet alleen in de bossen van Tintange, maar ook tevens in de tuinen van het dorp, waar ze zich op bepaalde plaatsen regelmatig lieten zien.

Op 15 maart benaderde ik een notenkraker die in de kruin van een den zat te roepen; zijn roep werd telkens beantwoord door een andere vogel die 50 meter verder zat. Zullen ze misschien in onze Ardennen gaan broeden?

Enkele kruisbekken (Loxia c. curvirostra) werden op 10 november waargenomen op de met vruchten beladen sparretakken. Een mannetje werd bij het plukken van een pijnappel kennelijk door het gewicht van zijn buit omlaag getrokken; hij opende echter tijdig zijn vleugels als een valscherm en kon aldus veilig in de 3 à 4 meter lager gelegen naaldbomen belanden.

De buizerden (Buteo buteo) gaven ons grote voldoening, en het aantal bewoonde nesten was praktisch hetzelfde als vorig jaar. De jongen werden niet geringd, en daarom kan ik enkel een algemeen overzicht geven.

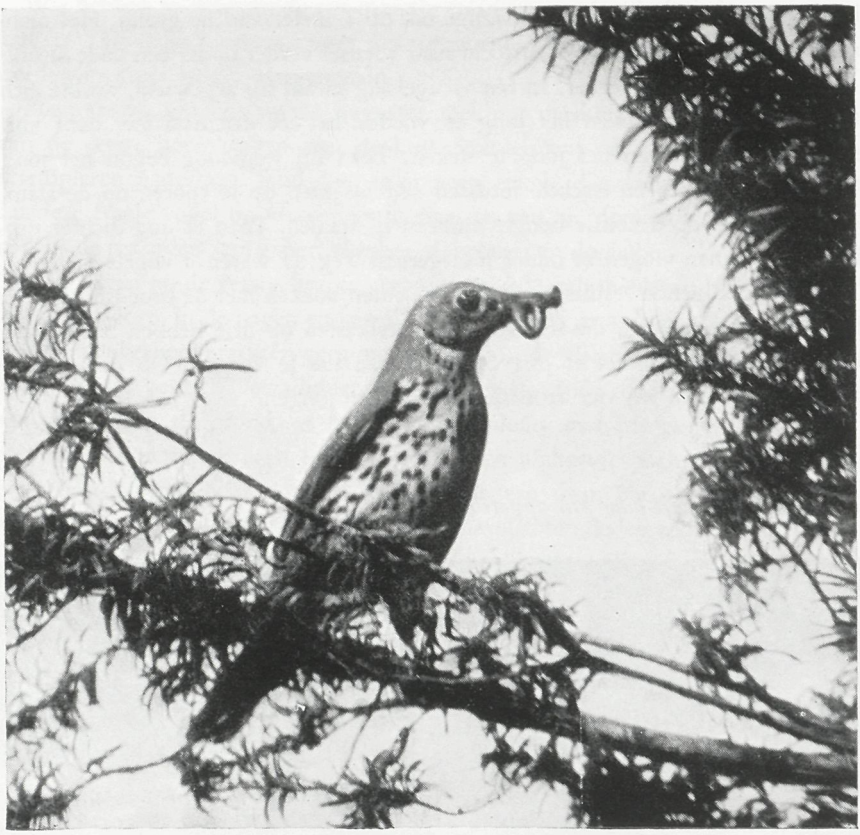
Op 20 juli sloegen wij een zwarte specht ♀ (Dryocopus martius) gade, die op een dertigtal meter afstand druk bezig was een groot jong te voeden. Dit

hield zich vastgeklampt aan een jonge eik op 1 meter van de grond. Het mannetje zette onverpoosd zijn speurtocht naar voedsel verder onder een oude struik, een vijftiental meter verder. In één vleugelslag kwam hij afgewiekt, drukte zich tegen de stam iets boven het jong en voedde het tot driemaal toe, door zijn snavel in de keel van het jong te steken. Toen hij wegvloog begon het jong luidkeels te roepen en trachtte intussen zelf insekten op te sporen op de stam, door er steeds op dezelfde hoogte omheen te draaien. Toen ik nog dichter probeerde te komen vlogen ze onder luid geroep weg; er waren 4 vogels in totaal.

De bemoedigende resultaten die wij mochten boeken met de broedsels van de bosuilen (Strix aluco), die in 1967 twee nestkasten op drie hebben bezet, hebben er ons toe aangezet er nog 6 andere aan toe te voegen. Op deze negen nestkasten hadden wij vier broedsels met dertien jongen.

De muskusrat heeft haar hut opgetrokken (foto M. Orts)

Een dikke aardworm is een lekkernij die de jonge lijsters niet versmaden
(Cliché A. Didier)

Een sneeuwtapijt heeft geruime tijd de natuur toegedekt. In dezelfde sektor als vorig jaar vonden wij weer de sporen van een wilde kat.

De muskusratten bij de vijver zijn in aangroei en ze hebben er andermaal een hut gebouwd. Tijdens de koudste periode moesten enkele moestuinen van het dorp, dat 1 km verderop gelegen is, het bekopen.

Tijdens de wintermaanden hebben een groot aantal vogels de nestkasten als slaapgelegenheid benut. Buiten de mezen, kregen wij ook het bezoek van verschillende boomklevers (Sitta Europea). De vogels werden met graan en ongezouten spek op de voedertafels gevoed. Ononderbroken kwamen ze er van snoepen. Op een voedertafel die slechts een tweetal meter van het huis verwijderd was, hadden we margarine aan het voedsel toegevoegd en natuurlijk aten de koolmezen (Parus major) en de pimpelmezen (Parus caeruleus) er zeer gretig van. Een dikke koolmees voedde steeds een andere die aanmerkelijk kleiner

was. Wou zij alleen dit voortreffelijk gerecht aanbevelen, of zette haar moederinstinkt er haar toe aan een zwak jong te overvoeden? De glanskopmezen (Parus palustris) deden zich uitsluitend tegoed aan de granen evenals de vinken (Fringilla coelebs) terwijl de kepen (Fringilla montifringilla) zich bij voorkeur onder de voedertafel kwamen verzadigen.

De stand van het hazelhoen (Tetrastes bonasia) bleef ongewijzigd en de patrijzen (Perdix perdix) zijn in aangroei. Dit zou kunnen te wijten zijn aan de praktisch totale uitroeiing van de vossen door de vergassing van hun holen. Vroeger werden er een minimum van 25 vossen per jaar afgeschoten, hetgeen ons reeds veel leek.

De dassen hebben aan deze uitroeiing een zeer zware tol betaald, maar het is nog te vroeg om reeds een besluit te trekken; zij zijn zeker nog in hun winterslaap want de late lente schommelt tussen 6-7 en 0°. De winter werd vooral gekenmerkt door een temperatuurdaling die — 25° bereikte.

BEZETTING VAN DE NESTKASTEN VAN DE BELGISCHE NATUUR- EN VOGELRESERVATEN

310 nestkasten geplaatst - 64 gelukte broedsels.

De bijzonderheden omtrent de broedsels zijn onvolledig door het feit dat de kontrole na het uitvliegen van 2/3 der jongen werd gedaan.

P. major	1 n. 6 jongen
P. ater	14 n. 87 jongen
P. palustris	1 n. 2 jongen
Certhia	1 n. 4 jongen
Phoenicurus ph.	1 n. 6 jongen
Troglodytes	11 n. 5 bezet

42 broedsels geslaagd maar niet vereenzelvigd.
2 nestkasten bezet door wespen
18 nestkasten bezet door hommels
7 nestkasten bezet door hazelmuizen: 5 gedood
26 nestkasten bereid door hazelmuizen: bladeren
26 nestkasten verlaten, waarvan 12 vernield (1 hoek afgeknaagd op hoogte van de eieren: holte iets groter dan ei). Er blijven dikwijls eieren op de bodem. Is dit het werk van een eekhoorn? Dit knaagdier is in de sektor zeer aktief.

Plunderingen door groot roofwild werden niet vastgesteld.

BEZETTING VAN DE NESTKASTEN MODEL ZWIN - GEVERFD

93 nestkasten geplaatst - 33 broedsels geslaagd.

De bijzonderheden van de broedsels zijn onvolledig door het feit dat de kontrole gedeeltelijk werd verricht na het uitvliegen der jongen.

P. Major	12 n. 99 jongen
P. Caeruleus	2 n. 16 jongen
Sturnus	1 n. 4 jongen
Sitta europea	5 n. met gemetseld vlieggat, jongen?

15 geslaagde broedsels maar niet vereenzelvigd (ofwel P. major ofwel P. caeruleus)
3 nestkasten bezet door wespen
3 nestkasten bezet door hommels
2 nestkasten bezet door hazelmuizen
10 nestkasten voorbereid, verlaten, 2 met eieren; 1 met 10 j. bevederde P. major die dood werden gevonden op 11.6.1968 door vorst bij vroegtijdig broedsel.

Het Zwin

A. FLAUSCH

In ons Bulletin maakt het Reservaat van het Zwin in het algemeen het onderwerp uit van een verslag van waarnemingen waar de Conservator voor onze lezers de meest belangwekkende aspekten weergeeft op gebied van ornithologie.

Graaf Léon Lippens, wiens persoonlijkheid zich vereenzelvigt met het Zwin, beschrijft ons ditmaal interessante waarnemingen verricht gedurende het jaar 1968.

Maar het is soms nuttig het biotoop en zijn bewoners te verlaten en belang te stellen in de organisatie van een Reservaat.

Het Zwin is een proefstation waaruit is bewezen — tegenstrijdig met hetgeen sommige specialisten beweerden — dat het beschermen van de natuur, enerzijds, en het bedrijvig toerisme, anderzijds, niet onverenigbaar zijn.

De proef duurt reeds 17 jaar en in 1968 kreeg het Zwin 250.000 bezoekers en het aantal vogels — zowel broedende als trekkende en overwinterende — groeit steeds aan.

Om dit resultaat te bereiken is het Zwin in drie zones verdeeld, waarvan er twee niet toegangbaar zijn voor het publiek, behalve tijdens begeleide wandelingen (twee maal per week). In deze twee zones zijn de meeste vogels geconcentreerd en kan men ze van op zekere afstand gadeslaan.

In de voor het publiek toegankelijke zone, die ongeveer de helft van de totale oppervlakte beslaat, verblijven talrijke vogels die men héél kort kan benaderen, daar de tegenwoordigheid van de mens ze helemaal niet hindert.

Het reservaat van het Zwin is een modelreservaat in zijn genre en indien zijn oppervlakte van 150 hectaren wel de schaal weergeeft van onze 30.000 km², dan kan zijn struktuur talrijke landen tot voorbeeld dienen.

Inderdaad, in het Zwin vinden wij al de eigenschappen van een modern reservaat: de zorg voor bescherming gepaard gaande met deze van opvoeding, beredeneerde tussenkomst met het oog op de verbetering van het biotoop, mogelijkheid voor specialisten tot verwezenlijking van opzoekingen, zuinige steun. Bovendien is het Zwin een Internationaal Reservaat, daar een gedeelte van zijn oppervlakte zich in Nederland bevindt, dat ook volledig beschermd is. De bescherming is verwezenlijkt in 1952 wanneer een omheining werd geplaatst. Deze maatregel heeft destijds enige protesten uitgelokt maar werd ruimschoots verrechtvaardigd door het groeiende aantal wandelaars uit de naburige vakantiecentra en door gewetenloze handelaars die deze plaats met commercieel doel uitbuitten.

Het levend aspekt van het Zwin is misschien het meest kenmerkend, het meest belangwekkend; de verzamelingen van de tentoongestelde vogels werden bezocht door tienduizenden bezoekers, en dit aantal bevat een zekere hoeveelheid vogelliefhebbers die daar de gelegenheid kregen hun eerste noties over ornithologie te verwerven.

De geleide bezoeken in de voor het publiek normaal verboden zone laten meer gevorderde liefhebbers toe zich vertrouwd te maken met de minder ge-

Het paarspel van de kluten gelijkt op de moderne choreografie
(Foto R. Vermeire - april 1968)

kende soorten, tenminste wanneer het geluk hun gunstig is (Het is duidelijk dat deze „zeldzaamheden" niet steeds op dezelfde plaats verblijven en dat de goede wil van de Conservator zich beperkt tot het aanduiden van deze plaatsen aan de bezoekers!).

De bezoeker kan zijn dokumentatie vervolledigen ter plaatse daar de boekhandel beschikt over een ruime verzameling ornithologische werken.

In een klein land als het onze, onderhevig aan overbevolking, intensieve landbouw en groeiende nijverheid, mag de bescherming niet alleen passief blijven. Men moet de gebieden „onderhouden", dat wil zeggen, ofwel strijden tegen een te snelle natuurlijke ontwikkeling, ofwel tegen de beschadiging veroorzaakt door mensenhanden. Daarom heeft men gebruik gemaakt van de verhogingswerken van de internationale dijk, na de vloedgolf van 1953, om enkele vijvers en een geul te delven.

Dank aan de eilandjes in het midden van de vijvers, hebben de *visdiefjes* zich terug op Belgisch grondgebied gevestigd, nadat ze sinds geruime tijd ons land verlaten hadden.

De geul vergemakkelijkt de toegang van het zoutwater en bevordert aldus het behoud van de enige grote schorre in België.

Het „ingrijpen" werd nog toegepast in een ander domein: de acclimatisering van verschillende soorten, zoals de ooievaars (zie ons Bulletin 1966) en de grauwe ganzen, die een groep vormen van ongeveer 250 vogels. Meer dan 500 gansjes zijn geringd geworden in enkele jaren: 118 in 1968.

Het wetenschappelijk werk bestaat uit een permanent ringstation (4.598 exemplaren van 93 verschillende soorten geringd in 1968) en uit onderzoeken door onafhankelijke vorsers die dankbaar gebruik maken van de grote mogelijkheden van dit Reservaat. Het Zwin is een rijk overwinteringsgebied, gelegen op een zeer drukke vogeltrekweg; het belang van het gebied voor het ringwerk is dan ook zonder meer duidelijk.

Zij die de Nationale Parken van de Everglades of van Crater Lake in de Verenigde Staten bezochten, vinden dat een vergelijking tussen de afmetingen van deze oorden en deze van het Zwin onmogelijk is. Dit is zeker juist, en het korps met de grote hoeden van de „Rangers" is zeker talrijker dan de sympathieke groep medewerkers van Graaf Lippens. Het is nochtans bewezen dat het Zwin een goed antwoord is op de „Amerikaanse uitdaging" inzake natuurbescherming, en dat het aan alle principen van een echt Internationaal Park beantwoordt.

Enkele Ornithologische waarnemingen in het Zwin in 1968

Léon LIPPENS

Het belang van een ornithologisch reservaat zoals dat van het Zwin berust op het feit dat men er alle dagen van het jaar de vogels waarneemt en men er van hun doortochten, gedragingen, verplaatsingen enz. nota neemt. Een ringstation is er gans het jaar werkzaam: de konservators, bewakers en talrijke bezoekers zijn er de getuigen van de afwikkeling van de jaarlijkse levenscyclus van de vogels. Aldus ontsnappen weinig gebeurtenissen aan onze waarneming.

Om zich een beeld te vormen van de ornithologische rijkdom van het Zwin lijkt het mij wel nuttig, ten minste éénmaal in de annalen van het bulletin de aandacht te vestigen op enkele belangrijke feiten die zich in de loop van het jaar 1968 hebben voorgedaan:

1. Purperreiger (Ardea purpurea) een volwassen vogel op 26 mei.

2. Kwak (Nycticorax nycticorax).

1 volw. vogel op 30/3; 1 juveniele 2e jaar op 20/4; 2 volw. vog. en 1 juv. 2e jaar op 28/4; 1 juv. 2e jaar op 2/5; 1 volw. en 1 juv. 2e jaar gevangen en geringd in tegenwoordigheid van de Franse ornithologen Jean Delacour en Fr. Edmond Blanc op 5/5 (Dit volwassen exemplaar geringd H 7851 werd dood gevonden bij de vijver van Saint Cirq 44°09 N 1°37 O; Tarn-et-Garonne, Frankrijk — 825 km Z.W., op de dag van de opening van de jacht 1968. Dit zou een voorbeeld kunnen zijn van een vogel die zijn broedplaats overschrijdt („overshooting") om er later terug te keren; 3 juv. 2e jaar en 1 volw. op 6/5; 1 volw. op 12/5; 1 juv. 2e jaar gevangen en geringd op 1/6; 1 vogel op 3/6; 1 juv. 2e jaar tussen 8 en 12/6; 1 juv. 2ejaar op 18/6; 1 juv. 2e jaar op 29/6; 1 juv. van het jaar, gevangen en geringd op 9/8; 1 juv. van het jaar op 19/8; 32 vogels in de vlucht om 7 u 's morgens op 22/8; 1 juv. van het jaar op de volgende data: 3/9: 7/9; 3 op 7/10; 13 op 17/10; 20 op 21/10; 27/10; 18/11.

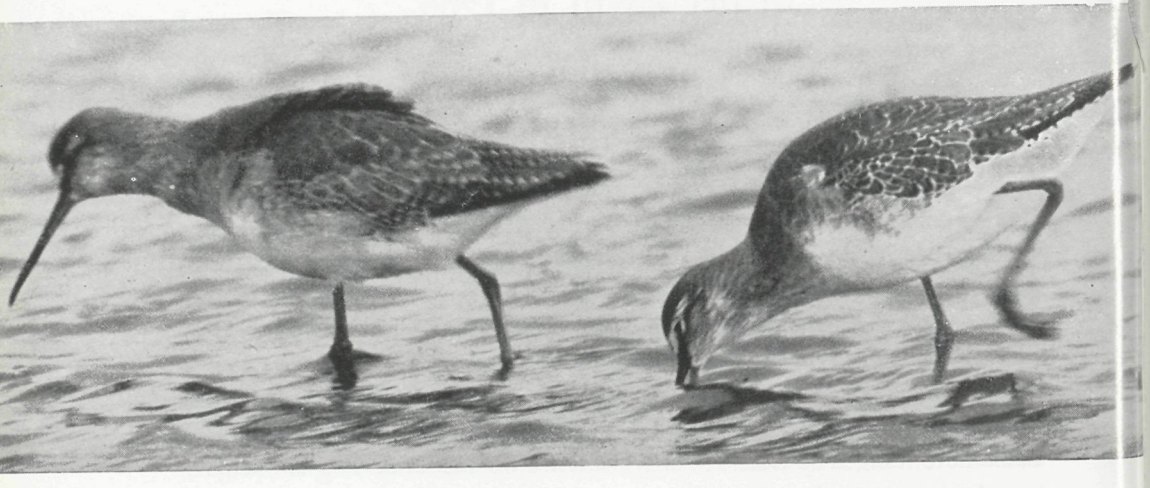
Deze bijzonder boeiende waarnemingen konden gedaan worden omdat in het Zwin enkele kwakken in kooien worden gehouden. Deze lokken de trekvogels aan die gedurende de nacht overvliegen. 's Morgens bevinden zich deze vogels op de kooi of in de nabijheid.

3. Roerdomp (Botaurus stellaris).

Tenminste 4 roerdompen hebben vanaf 1 december in de duinen of kreken van het Hazegras overwinterd.

4. Flamingo (Phoenicopterus ruber roseus.)

1 ex op 20/10.

Deze twee tureluren (Tringa totanus) *zijn broedvogels van het Zwin.*

De Bergeend, zo genoemd door de Franse naturalist Belon, nest in een pijp en overwintert in onze mondingen. (Tadorna tadorna).

5. Grauwe gans (Anser anser). De in het Zwin geacclimateerde ganzen hebben met sukses gebroed; 118 pulli werden geringd.

6. Krakeend (Anas strepera).

Een twintigtal exemplaren pleisterden in november en december.

7. Eidereend (Somateria mollissima).

Verbleven er tijdens de lente en gedurende een deel van de zomer; 68 exemplaren op 27 mei. In december bracht men ons verschillende door stookolie bezoedelde eidereenden. Wij zijn er in geslaagd 2 vogels te redden, die zich nu nog in één van de vogelparken van het Zwin bevinden.

In dit opzicht hebben wij een tamelijk doeltreffende methode uitgewerkt om door stookolie bezoedelde vogels te redden; op voorwaarde natuurlijk dat ze niet te erg aangetast zijn en niet te veel stookolie inslikten. Het gevederte raakt men zo weinig mogelijk aan (geen ontvettingsmiddelen); men rukt de allervuilste pluimen uit; men dient een krachtige voeding toe van rauw vlees en vis; men brengt de vogel hoegenaamd niet in kontakt met water — behalve een minimum om zijn dorst te lessen; men houdt de vogel gedurende twee tot zes weken in een kleine ruimte *op latwerk* aangebracht op 20 cm van de bodem, opdat het gevederte steeds droog zou blijven en blootgesteld aan de lucht. Op die manier hebben wij eidereenden, zeekoeten, zeeëenden enz. kunnen redden. De moeilijkheden zijn groter met duikers en futen, omdat die gewoonlijk stervende zijn wanneer men ze ons brengt.

8. Sperwer (Accipiter nisus).

Schijnbaar gevoelig aangegroeid: een tiental vogels overwinterden. Als slaapplaats kozen ze de beboste duinen of de begroeiing van de Hazegraspolder.

9. Zwarte wouw (Milvus migrans).

Deze vogel werd nooit eerder in het Zwin waargenomen. Op 28/4/68 werden drie zwarte wouwen waargenomen door Guido Burggrave, Magda Cuvelier, Charles Strubbe en André Hertogs.

10. Kraanvogel (Megalornis grus).

21 kraanvogels overvlogen het Zwin op 7/11/1968 te 16.15 u.

11. Steltkluut (Himantopus himantopus).

1 steltkluut op 25 mei

12. Zwarte ruiter (Tringa erythropus).

Verschillende vogels overwinteren regelmatig in het Zwin en in de omgeving. Dit in tegenstelling met de bewering van de Belgische Avifauna (Giervalk 57, fasc. 3/4 blz. 45) die hem als een onregelmatige overwinteraar beschouwt.

13. Grote jager (Stercorarius skua).

Een vogel op 26/9. Dit is de tweede gekende waarneming in het Zwin.

14. Zilvermeeuw (Larus argentatus).

Een paar heeft in het Zwin gebroed; waarschijnlijk is dit het enige nest in België.

15. Zwartkopmeeuw (Larus melanocephalus).

Zwarte Ruiter (Foto Suetens en Van Groenendael)

Een paar kwam in 1967 tot broeden, maar kon het broedsel niet tot een goed einde brengen. In 1968 heeft deze meeuw niet gebroed, maar 2 vogels werden op 7 en 8 april waargenomen.

16. Stormmeeuw (Larus canus).

296 overwinterende stormmeeuwen werden in januari geringd. Onder hen bevonden zich vogels voorzien van Russische, Zweedse, Finse en Nederlandse ringen.

17. Visdiefje (Sterna hirundo).

De kolonie daalde van 200 nesten in 1967 tot 75 nesten in 1968. Deze werden door de ratten vernietigd. Verschillende volwassen vogels werden dood op het nest gevonden, o.m. een vogel met Engelse ring, op 2/6. Dit visdiefje werd geringd als pullus noordse stern (Sterna macrura) (?) op 3/7/1965 te Farne Islands, Northumberland, England (660 km N). Er is helaas geen zekerheid omtrent de identiteit van het geringde jong omdat te Farne Islands ook enkele visdiefjes broeden, alhoewel de noordse sternen er het talrijkst voorkomen. Dit bewijst echter eens te meer dat de sternen niettegenstaande ze op een bepaalde plaats geboren worden, later eventueel in andere kolonies gaan broeden die honderden kilometers van hun geboorteplaats verwijderd zijn.

18. Dwergstern (Sterna albifrons).

De scholeksters (Haematopus ostralegus) daarentegen schijnen veel bezadigder... (Foto J.M. Etienne - M. Ittelet)

Alhoewel tot in 1965 10 paar van deze kleine stern in het Zwin hebben gebroed, heeft deze vogel sindsdien geen broedpogingen meer ondernomen: slechts 2 vogels werden tijdens de zomer 1968 waargenomen.

19. Hop (Upupa epops).

Op 18, 22 en 26 april werden respectievelijk 1, 2 en 3 hoppen waargenomen in de duinen van het Zwin.

20. Nachtzwaluw (Caprimulgus europaeus).

Een nachtzwaluw heeft van 19 tot 22 augustus in de nabijheid van het Zwin gepleisterd. De enige waarneming die sedert 1940 werd gedaan was deze van een vogel op 11/5/1962.

21. Draaihals (Jynx torquilla).

Een draaihals werd gevangen en geringd op 2 mei.

22. Nachtegaal (Luscinia megarhynchos).

Een vogel werd laattijdig gevangen en geringd op 14/10.

23. Zwartkoptuinfluiter (Sylvia atricapilla).

Op 17 januari werd een exemplaar waargenomen. De zwartkoptuinfluiters waren zeer talrijk tijdens de trek (222 werden in 1968 geringd).

24. Cetti's zanger (Cettia cetti).

Een Cetti's zanger werd gevangen en geringd op 28/5. Dit is de eerste waarneming voor het Zzin.

25. Dwergvliegenvanger (Ficedula parva).

Een exemplaar gevangen en geringd op 5/10/1968. Het is de eerste waarneming in het Zwin.

26. Grote pieper (Anthus richardi).

Een exemplaar gevangen en geringd door Louis Claeys nabij het Zwin op 19/10/68. Ik heb persoonlijk de vogel in de hand gehad. Het is de tweede waarneming voor het Zwin, de vorige dateert van oktober 1967.

27. Grote Gele kwikstaart (Motacilla cinerea).

Tussen 18 en 29 oktober verbleef een exemplaar in het park van het Zwin. Het is de eerste waarneming voor het Zwin.

28. Rouwkwikstaart (Motacilla alba yarellii).

Op 24/4 werd een exemplaar waargenomen in de nabijheid van het Zwin.

29. Siberische notenkraker (Nucifraga caryocatactes macrorhynchos).

Zoals overal elders in België trok de uitzonderlijke invasie van deze notenkraker in de omgeving van het Zwin de aandacht in 1968. De eerste vogel werd opgemerkt op 22 augustus. Tarlijke exemplaren soms in groepjes van 7 of 8, werden in september en oktober waargenomen.

De laatste notenkraker werd op 25/11 dood aangetroffen en aan het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen overgemaakt. Het voedsel was zeer gevarieerd: bessen, insekten, aardwormen, muizen, jonge wespen enz. Vier exemplaren, waarvan twee bijna uitgeput, werden ons in oktober gebracht en verblijven op 1 april 1969 nog in een kooi. Hun geliefkoosd voedsel bestaat uit aardnootjes.

30. Goudvink (Pyrrhula pyrrhula).

Een exemplaar werd gevangen op 1/8. Het is de zevende waarneming voor het Zwin.

31. Ortolaan (Emberiza hortulana).

Een ortolaan op nachtelijke trekvlucht werd 's nachts gehoord boven het Zwin op 21/8 door Henri Wille en mijzelf. Het is de vierde waarneming voor het Zwin.

32. Sneeuwgors (Plectrophenax nivalis).

Zij waren niet talrijk: slechts 43 werden geringd in 1968, tegen 245 in december 1967 (waarvan een groep van 101 in één netslag werd gevangen).

Buiten deze bondige opsomming werden nog ontelbare waarnemingen gedaan van meer alledaagse vogels, waardoor men zich een beeld kan vormen van de verscheidenheid en het aantal vogels dat in de loop van het jaar in het Zwin voorkwam.

Melden we nog om te besluiten, dat wij in 1968 in het Zwin een totaal van 4.598 vogels van verschillende soorten hebben geringd.

Jaarverslag 1968 Reservaat Genk

R. VANHOORNE

Het Genkse Reservaat kende in 1968 voor de eerste maal sedert lang de zo noodzakelijke rust. Een volledig sluiten van de toegangswegen en tijdelijk (broedseizoen) sluiten van het wandelpad was daar de oorzaak van. De controle op het waterpeil der vijvers was echter nog onvoldoende, dit punt werd dan meteen ons objectief voor het volgende jaar.

Hieronder een kort verslag der voornaamste waarnemingen in het Genkse Reservaat.

Futen:

Op 23 maart werden de eerste futen (4 koppels) op de Grote Huyskensweyer waargenomen. Door de sterk wisselende waterstanden bleef er nog één koppel over, dat nog twee maal naar een andere vijver moest trekken om tot een geslaagd broedsel te komen. Op 10 september werd het paar (in vlucht) voor de laatste maal waargenomen. De dodaars (eerste waarneming op 2 april) kende

De kleine karekiet (Acrocephalus scirpaceus) waagt een achterdochtig blikje
(Foto Vanhoorne)

dezelfde moeilijkheden: vijf verlaten nesten in droogstaande Grote Dillekensweyer; er werden echter verscheidene jongen op andere vijvers waargenomen.

Reigerachtigen:

De Blauwe reiger werd in minder groot aantal waargenomen dan het vorig jaar. Het Woudaapje werd ook het slachtoffer van de plots veranderende waterstand. De roerdomp overwinterde, er waren meerdere koppels aanwezig doch ook deze typische rietvogel werd gestoord (gebroken legsel in Grote Duivelskuil).

Eendachtigen:

Broedgevallen van blokeend, wintertaling en tafeleend. Enkele winterwaarnemingen:
100 blokeenden op 10 oktober;
250 wintertalingen op 15 december;
30 smienten op 30 maart;
25 pijlstaarten op 23 maart;
40 slobeenden op 10 oktober;
6 kuifeenden op 10 november;
50 tafeleenden op 24 november;
2 brilduikers op 9 februari.

Op 16 november twee interessante waarnemingen: de grote zaagbek te midden een groep wintertalingen en een groepje (6) bergeenden.

Zwanen:

Op 18 mei doortrekkende knobbelzwanen; in het najaar opvallend meerdere waarnemingen van „wilde" zwanen (Cygnus species).

Roofvogels:

Geen zekere broedgevallen, wel meerdere waarnemingen van buizerd, bruine kiekendief, boom- en torenvalk.

Steltlopers:

Door de sluiting van alle toegangswegen heerste er een grotere rust in de heide van het reservaat, zodat ook hier meerdere kieviten tot broeden kwamen.

In de maanden april en mei boden de ledige maar drassige vijvers een schouwspel van doortrekkende steltlopers: watersnip, bontbekplevier, kleine plevier (alarmerend), grutto, witgatje, bosruiter, oeverloper, zwarte ruiter, groenpootruiter.

Een plots, ongemeld onderwater brengen van de interessantste vijver (Grote Huyskensweyer) liet zeker verschillende broedsels verloren gaan.

De *IJsvogel* meldde zich terug in zijn typisch biotoop, de ten zuiden van het Reservaat liggende „Oude Beek".

De kleine Duivelskuil onder een prachtige sneeuwmantel (Foto Vanhoorne)

Gierzwaluw:

De eerste gierzwaluwen werden waargenomen op 24 april.

Zwaluwen:

Buiten boerenzwaluw en huiszwaluw (aankomst respectievelijk 20 en 28 april) was ook de oeverzwaluw aanwezig. Een kolonie oeverzwaluwen (± 200-nesten) bevond zich aan de andere zijde van het Albertkanaal, op de terreinen van de Ford-fabriek.

De *kuif-, veld- en boomleeuwerik, duin-, boom-* en *graspieper, gele* en *witte kwikstaart,* waren, zoals vorige jaren, broedvogels in het reservaat.

Zangers:

Sprinkhaanrietzanger, snor, kleine en grote karekiet, bosrietzanger, rietzanger, zwartkopgrasmus, tuinfluiter, grasmus, fitis en tjiftjaf.

Mezen:

Koolmees, pimpelmees, glanskopmees, matkopmees en staartmees.

Al is het niet de bedoeling een volledige inventaris te geven, toch moeten we de wielewaal, roodborsttapuit, gekraagde roodstaart, nachtegaal, blauwborst, bonte vliegenvanger, rietgors, geelgors en kneu vermelden, om aan te tonen dat het reservaat ook voor kleinere vogels door zijn verscheidenheid in biotoop een ware oase vormt.

Samengevat kan men besluiten dat het Reservaat van Genk vordering kende door de genomen maatregelen; wij hopen er nog op vooruit te gaan, een hoop die niet ongegrond is (in het voorjaar 1969 is reeds een koppel wulpen, voor het eerst sedert verscheidene jaren, terug gevestigd).

Het Moeras van Harchies nog steeds in gevaar

Paul SIMON
Conservator

In het jaarboek 1967 hebben wij onder de titel: „Het Moeras van Harchies in gevaar", gewezen op de ernstige bedreiging, die vijftien jaar studie en bescherming van onze vereniging, in dit moeras, tot niets zou kunnen herleiden.

Het is ons een genoegen, de solidariteit, de medewerking en de spontane hulp in het licht te stellen, die wij ondervonden van alle verenigingen die belang stellen in natuurwetenschappen en in natuurbescherming, en van de sympathisanten van deze verenigingen. Aan hen allen bieden wij langs deze weg onze welgemeende dank aan.

Maar waar wij enerzijds tot onze bemoediging vaststellen dat een steeds meer belangrijke groep, uit alle lagen van de bevolking, bewust wordt van de gevaren die onze omgeving bedreigen en de gevolgen hieraan verbonden vreest, staan wij anderzijds ontzet bij de negatieve houding die wordt aange-

nomen door de „verantwoordelijken" inzake natuurbescherming in België. Bij de zware beslissingen inzake het gebruik van onze mooiste gebieden, zou het oordeel van hen, die de oogkleppen der specialisatie dragen, niet voorbarig mogen zijn, voornamelijk wanneer ze geïnspireerd worden door de „raad" van speculanten.

Uit de onwetendheid omtrent de rol die de grote natuurlandschappen* spelen in het „Leven", en uit de onverschilligheid ten overstaan van andere problemen dan die, ingegeven door financiële belangen op korte of langere termijn, spruit voort dat dossiers van alle projekten die de „natuur" in gevaar kunnen brengen, niet met een ruime geest en de nodige kennis bestudeerd worden.

Hoeveel onvergangbare rijkdom is er niet teloor gegaan doordat tot op heden de „Natuurbescherming" nooit werd geraadpleegd bij het uitwerken of bespreken van studies betreffende het gebruik van onze gronden.

Wat er ons vandaag nog overblijft van die schat, die dikwijls zo achteloos werd ontmanteld, is te kostbaar om er nog maar het minste deel van te verspillen.

Helaas, ondanks de alarmkreten en de herhaalde waarschuwingen zijn zij die het allereerst zouden moeten zijn nog steeds niet voldoende overtuigd van de ernst van de toestand...

Het waterpeil van het Moeras van Harchies is stabiel gebleven tijdens de winter en in het begin van de lente 1968.

Het was in volle broedtijd dat het water te snel met 1,50 m gezakt is, en dit ondanks de beloften vervat in de brief van 7 november 1967 die de Heer Minister Héger ons zond en waarvan hierna een uittreksel:

„Ik stip volgende punten aan:

1. Het droogleggen van het moeras zal in twee fasen gebeuren, die voldoende progressief zullen uitgevoerd worden om de fauna toe te laten zich te verplaatsen.
2. De eerste fase gebeurt vóór de winter. Men zal vermijden aan de tweede fase te beginnen tijdens het nestbouwen."

In dezelfde brief verzekert de Heer Minister Héger ons:

„De werken hebben niet de gehele drooglegging van het moeras tot doel, een deel van ongeveer 100 ha blijft bestaan, alsmede de rietrand die het omringt."

Het zicht was erbarmelijk.

Voor de eerste maal klonk de roep van de Roerdomp (Botaurus stellaris) niet over Harchies; hij heeft het verdroogde rietveld verlaten.

---

* In brede zin genomen kunnen deze gebieden ook het resultaat van menselijke akties zijn. Het zijn in ieder geval plaatsen waar de natuur haar rechten heeft herworven of bezig is ze te herwerven.

Het jeugdige kroost van een braamsluiper (Sylvia curruca) (Cliché J.C. Maes)

Een zware brand heeft een groot gedeelte van het rietveld vernield en verwarring gezaaid in de rangen van de eerste broedvogels die uit hun overwinteringsplaatsen waren teruggekeerd. De talrijke futen (Podiceps cristatus) waarvan Harchies de mooiste kolonie in België vormde, werden verstoord wanneer hun broedzone dagelijks verminderde. De nesten werden zonder beschutting gebouwd, en doordat het water bleef dalen heeft geen enkel zijn jongen kunnen opkweken.

Duizenden grote karekieten (Acrocephalus arundinaceus), kleine karekieten (Acrocephalus scirpaceus), rietzangers (Acrocephalus schoenobaenus) en snorren (Locustella luscinioïdes) hebben plots hun voor de voortplanting noodzakelijk biotoop zien veranderen. Deze hoogst gespecialiseerde vogels hebben in het ongastvrije riet verbleven zonder er te broeden...

De blootgelegde modderpoelen daarentegen zijn een paradijs geweest voor de trekkende strandlopers die langer dan gewoonlijk te Harchies zijn blijven pleisteren.

De bruine kiekendief (Circus aeruginosus) heeft wellicht voor de laatste maal op deze plek zijn jongen grootgebracht. Drie mooie jongen zijn uitgevlogen.

Twee nieuwe soorten hebben ondanks de veranderingen in het reservaat gebroed: de ransuil (Asio otus) en de krakeend (Anas strepera). Voor deze laatste soort is het een eerste waarneming van een broedgeval in ons land. Feit dat in ornithologisch opzicht steeds een zeker belang zal hebben.

In de maand juli, na tussenkomst van de afgevaardigden van de Intercommunale Maatschappij voor Economische Ontwikkeling en Aanpassing voor de streek Henegouwen-West, van de gemeente Bernissart en van „De Belgische Natuur- en Vogelreservaten" bij het Ministerie van Landbouw, werden de werken op de „Grand Courant", die moesten toelaten het waterpeil met nog 0,50 m op het moeras te verlagen, stilgelegd. De hoop de Heer Minister Héger een gunstige beslissing voor het behoud van de plek te zien nemen, deed ons verblijden.

Helaas, onder de druk van de voorstanders der drooglegging zijn de werken hernomen.

Ziehier de twee voornaamste argumenten om de inbeslagname van het moeras te verrechtvaardigen.

— De werken van de autosnelweg ontnemen aan de landbouw in het algemeen, aan de lokale landbouwers in 't bijzonder belangrijke oppervlakten grond. Daartegenover, zullen de herwonnen gronden door de drooglegging van het moeras van Harchies het geleden verlies goedmaken voor de landbouwers uit de omgeving.

— De werken, betaald door tussenkomst van het Ministerie van Landbouw, hebben tot op heden ongeveer 8.000.000 F gekost en het is onvoorstelbaar het aangevatte werk gewoonweg te laten varen en alzo zij het dan nog niet de winsten van die onderneming, dan toch het reeds bestede kapitaal te verliezen.

Het antwoord op het eerste argument:

Het blijkt uit het verslag van de heer E. de Roubaix, verbonden aan het Cartografisch Centrum voor Bodemonderzoek te Genk (IRSIA) dat:

„Het winnen van grote oppervlakten grond, die werkelijk waardevol zouden zijn voor de landbouw, ten nadele van het Moeras van Harchies lijkt ons zeer twijfelachtig.

„De op het moeras gewonnen gronden zouden „geschikt" kunnen zijn als weiland, „redelijk geschikt" of „weinig geschikt" voor andere doeleinden; talrijke percelen zullen ongeschikt blijven voor gelijk welk doel".

Bij dit verslag voegt zich nog de studie van de geologische Dienst van België, Administratie der Mijnen, omtrent de mijnverzakkingen die het gebied van het moeras van Harchies nog zullen teisteren in de eerstvolgende jaren.

De omvang van deze verzakkingen zal ongeveer van 25 tot 75 centimeter bedragen en men moet deze cijfers als minima beschouwen.

Op te merken valt dat geen enkele der plaatselijke landbouwers de percelen die hij bezat in gebruik genomen heeft en dat geen enkele van de door de autosnelweg onteigende landbouwers van deze gronden gekocht heeft.

Dit is redelijk kenmerkend voor het gebrek aan vertrouwen in de verbeteringswerken die aan de waardeloze gronden zouden kunnen gebracht worden door de afwatering.

In deze „pijnlijke" zaak, lijkt het dat de voorstanders van deze werken, die zich beriepen op het verdedigen der plaatselijke landbouwbelangen en wensten door grondherwinning op het moeras de onteigeningen voor de autosnelweg te compenseren. blijk hebben gegeven van weinig werkelijkheidszin.

Te meer dat de herwinning van tweederangsgronden indruist tegen de vooropgestelde ideeën van het plan Mansholt.

Het antwoord op het tweede argument:

De ondernomen werken zouden geen verspilling betekenen, zoals sommigen zouden willen laten geloven, indien ze tenslotte niet helemaal zouden beantwoorden aan het gestelde doel dat was, 700 ha grond geschikt maken met daarin slechts optimaal een honderdtal ha bestemd voor het oprichten van een natuurreservaat.

De reeds gedane uitgaven zijn niet verloren vermits deze werken noodzakelijk waren om de gevolgen te vermijden die de streek nog zullen treffen door de mijnverzakkingen.

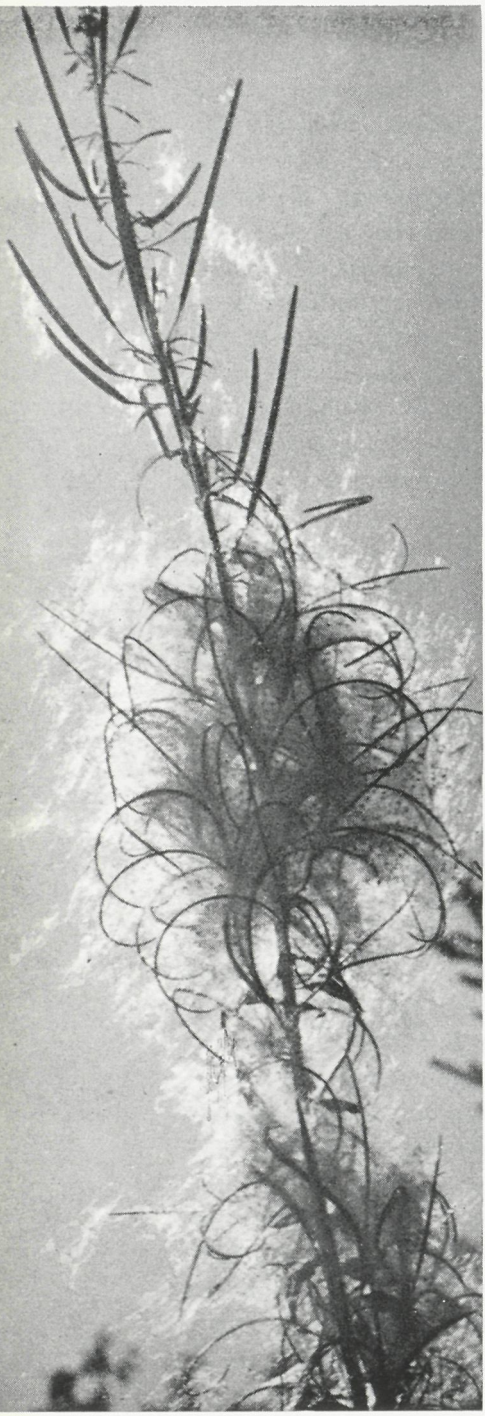
Uit deze beschouwingen blijkt dat de drooglegging van de Moerassen van Harchies een dubbel verlies betekent want de landbouwers zullen niet terugkrijgen wat men hen had laten hopen en de gemeenschap zal een parel van zijn biologisch erfgoed verloren hebben.

Moeten wij wanhopen en zullen wij het gezond verstand niet zien zegevieren? Het is vaak pijnlijk een gemaakte fout te moeten toegeven, maar wie kan er zich op beroepen er nooit gemaakt te hebben en is het geen teken van moed het te durven erkennen en een teken van verstand het te durven goedmaken.

Nu heeft een weelderige groei van waterplanten zich meester gemaakt van de ontstane moddervlakte en zo is er een gunstig biotoop voor de watervogels ontstaan.

De roerdomp is weer waargenomen te Harchies en het terrein dient slechts lichtjes aangepast opdat hij er opnieuw zou broeden. Indien men niet moet geloven dat die eerste werkzaamheden geen schade zouden aangericht hebben aan de fauna en flora, moet men evenmin geloven dat door deze schade het niet meer de moeite zou lonen om het reservaat van de Moerassen van Harchies op te richten.

Het gebied behoudt een opmerkelijke waarde.

Lichtspel in een basterdwederik

Reservaten in de Streek van Charleroi

P. TORDOIR

De grote concentratie van industrieën en kolenmijnen in de streek van Charleroi maakt het kleinste onbelangrijkste reservaat tot een kleinood.

1. *Reservaat van Loverval*

Is gedeeltelijk gelegen op het grondgebied van de gemeente Marcinelle en gedeeltelijk op het grondgebied van Loverval. Het landschap staat reeds meer dan 10 jaar onder de hoede van de Belgische Natuur- en Vogelreservaten. Het strekt zich uit over een oppervlakte van 160 ha en bestaat uit hoogstammig bos en hakbos, waarin o.m. de volgende soorten opvallen: zomereik, beuk, steenbeuk, berk en enkele epiceas. Een beek loopt door de grootste lengte van het reservaat en voedt de vijvers. Het domein staat ter beschikking van het publiek als ontspanningscentrum en omvat twee grote vijvers die gelegenheid bieden tot roeien en vissen; het biedt verder speelgelegenheid voor kinderen, een wildpark, een restaurant, een jeugdcentrum enz.

De kool- en pimpelmees komen er het talrijkst voor en deze vogels bezetten nagenoeg de totaliteit van de 25 nestkastjes die er werden aangebracht; ook enkele koppels glanskopmezen en matkopmezen kunnen er waargenomen worden. De roodstaart is er elk jaar een graag geziene gast en enkele koppels bezetten regelmatig de nestkasten. De boomklever komt er vrij algemeen voor, zoals ook de vinken, kepen, groenlingen, Turkse tortels, bosduiven, bonte spechten,

zwartkoppen, de tjiftjaf, de spotvogel, de fitis, de tuinf
staart, de grote gele kwikstaart en soms de ijsvogel. Op
treft men tijdens de winter soms waterhoenen, dodaarz

2. Een 20 ha groot eigendom toebehorend aan het
Catholique de Charleroi vormt in voornoemd domein een
servaat dat gedeeltelijk omheind is vertoont dezelfde eig
vermeld landschap en men treft er dezelfde fauna met ui
wild.

3. Het domein van Mevrouw de Prinses de Mérode li
van Marcinelle-Bruyère. Dit integraal reservaat van 180 h
mig bos en hakbos en biedt dezelfde aanblik als hogerve
hoewel een klein beekje doorheen het landgoed kabbel
vers. Het eigendom is niet toegankelijk voor het publiek
geleide bezoeken die er door onze vereniging worden

In dit bijzonder rustig midden wordt noch gejaagd
ning gedaan, dit natuurlijk ten gunste van het groot v
voorkomt in het dichte hakbos en dood hout. Aangezien
domein van Loverval paalt neemt men er dezelfde voge
zondering natuurlijk van de avifauna die op vijvers en v
komt.

4. Op het grondgebied van de gemeente Marcinelle
reservaat met een oppervlakte van ongeveer 20 ha. He
waarin het Sanatorium des Bruyères werd opgericht.
schap verschillen niet van hogergenoemde reservaten,
breekt. Dit kleine eigendom werd reeds voor de laatste
gericht. In 1964 werden er een veertigtal nestkasten
de broedperiode interessante waarnemingen toelaten.

5. Sedert verschillende jaren reeds wordt een groot
bruik geraakte lijnen van de Belgische Spoorwegen in
wen als integraal reservaat beschouwd. De talloze graspl
worden door onze graanetende vogels ten zeerste op pri
ste, zoals ook de insektenetende vogels vinden in
bermen uitstekende broedplaatsen.

6. De belangrijkste verwezenlijking in 1968 was de
reservaat: het Domein van Claire-Fontaine. Drie gemee
oprichting van dit reservaat: Gouy-lez-Piéton, Godarvil
laimont.

Dit uitgestrekt ensemble van ongeveer 200 ha word
riviertje „Le Piéton" en bestaat uit moerassige beboste
weilanden die palen aan kultuurgronden waarop jacht e
zijn.

STEUN HET COÖRDINATIECOMITÉ
VOOR VOGELBESCHERMING
Durentijdlei 8, Brasschaat
p. r. 44.95.95

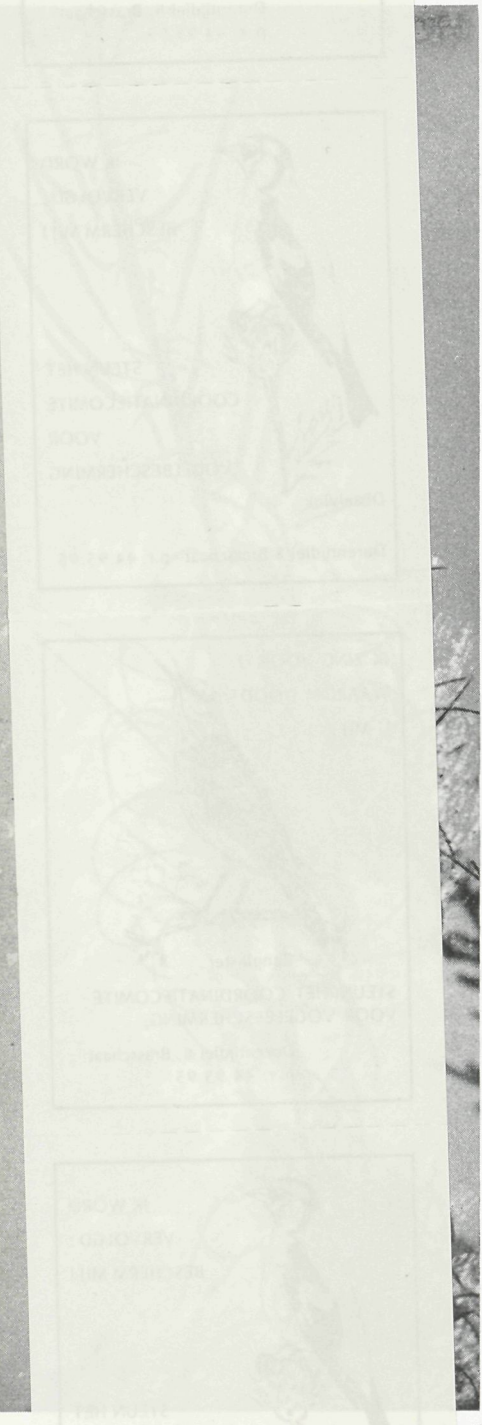
Durentijdlei 8 Brasschaat - p.r. 44.95.95

STEUN HET COÖRDINATIECOMITÉ
VOOR VOGELBESCHERMING
Durentijdlei 8, Brasschaat
p. r. 44.95.95

Durentijdlei 8 Brasschaat - p.r. 44.95.95

rik

Reservaten in de Streek van Charleroi

P. TORDOIR

De grote concentratie van industrieën en kolenmijnen in de streek van Charleroi maakt het kleinste onbelangrijkste reservaat tot een kleinood.

1. *Reservaat van Loverval*

Is gedeeltelijk gelegen op het grondgebied van de gemeente Marcinelle en gedeeltelijk op het grondgebied van Loverval. Het landschap staat reeds meer dan 10 jaar onder de hoede van de Belgische Natuur- en Vogelreservaten. Het strekt zich uit over een oppervlakte van 160 ha en bestaat uit hoogstammig bos en hakbos, waarin o.m. de volgende soorten opvallen: zomereik, beuk, steenbeuk, berk en enkele epiceas. Een beek loopt door de grootste lengte van het reservaat en voedt de vijvers. Het domein staat ter beschikking van het publiek als ontspanningscentrum en omvat twee grote vijvers die gelegenheid bieden tot roeien en vissen; het biedt verder speelgelegenheid voor kinderen, een wildpark, een restaurant, een jeugdcentrum enz.

De kool- en pimpelmees komen er het talrijkst voor en deze vogels bezetten nagenoeg de totaliteit van de 25 nestkastjes die er werden aangebracht; ook enkele koppels glanskopmezen en matkopmezen kunnen er waargenomen worden. De roodstaart is er elk jaar een graag geziene gast en enkele koppels bezetten regelmatig de nestkasten. De boomklever komt er vrij algemeen voor, zoals ook de vinken, kepen, groenlingen, Turkse tortels, bosduiven, bonte spechten,

zwartkoppen, de tjiftjaf, de spotvogel, de fitis, de tuinfluiter, de witte kwikstaart, de grote gele kwikstaart en soms de ijsvogel. Op de wateroppervlakten treft men tijdens de winter soms waterhoenen, dodaarzen en blokeenden.

2. Een 20 ha groot eigendom toebehorend aan het Centre Médico-Social Catholique de Charleroi vormt in voornoemd domein een soort enclave. Dit reservaat dat gedeeltelijk omheind is vertoont dezelfde eigenschappen als hogervermeld landschap en men treft er dezelfde fauna met uitzondering van waterwild.

3. Het domein van Mevrouw de Prinses de Mérode ligt op het grondgebied van Marcinelle-Bruyère. Dit integraal reservaat van 180 ha bestaat uit hoogstammig bos en hakbos en biedt dezelfde aanblik als hogervermelde domeinen. Alhoewel een klein beekje doorheen het landgoed kabbelt bestaan er geen vijvers. Het eigendom is niet toegankelijk voor het publiek uitgenomen tijdens de geleide bezoeken die er door onze vereniging worden ingericht.

In dit bijzonder rustig midden wordt noch gejaagd noch aan enige ontginning gedaan, dit natuurlijk ten gunste van het groot wild dat er zeer talrijk voorkomt in het dichte hakbos en dood hout. Aangezien het eigendom aan het domein van Loverval paalt neemt men er dezelfde vogelsoorten waar, met uitzondering natuurlijk van de avifauna die op vijvers en wateroppervlakten voorkomt.

4. Op het grondgebied van de gemeente Marcinelle bevindt zich nog een reservaat met een oppervlakte van ongeveer 20 ha. Het betreft een oud park waarin het Sanatorium des Bruyères werd opgericht. De fauna en het landschap verschillen niet van hogergenoemde reservaten, alleen grof wild ontbreekt. Dit kleine eigendom werd reeds voor de laatste oorlog als reservaat opgericht. In 1964 werden er een veertigtal nestkasten opgehangen die tijdens de broedperiode interessante waarnemingen toelaten.

5. Sedert verschillende jaren reeds wordt een groot gedeelte van de in onbruik geraakte lijnen van de Belgische Spoorwegen in de provincie Henegouwen als integraal reservaat beschouwd. De talloze grasplanten die er voorkomen worden door onze graanetende vogels ten zeerste op prijs gesteld, en deze laatste, zoals ook de insektenetende vogels vinden in de begroeiing van de bermen uitstekende broedplaatsen.

6. De belangrijkste verwezenlijking in 1968 was de oprichting van het vrij reservaat: het Domein van Claire-Fontaine. Drie gemeenten droegen bij tot de oprichting van dit reservaat: Gouy-lez-Piéton, Godarville en Chapelle-lez-Herlaimont.

Dit uitgestrekt ensemble van ongeveer 200 ha wordt doorstroomd door het riviertje „Le Piéton" en bestaat uit moerassige beboste gronden en uitgestrekte weilanden die palen aan kultuurgronden waarop jacht en vogelvangst verboden zijn.

De moerassige zone is bijzonder interessant omdat de spontane boombegroeiing er afwisselt met kunstmatige heuveltjes die gevormd worden door aanslibbingen veroorzaakt door het uitbaggeren van het nabije kanaal Charleroi-Brussel.

In deze afwisselende biotopen zal dit jaar gestart worden met de waarneming en de studie van de talrijke fauna die er voorkomt.

Ook de inrichting van het reservaat werd krachtdadig aangevat, en deze werken zullen toelaten in de toekomst over een prachtig wetenschappelijk biotoop te beschikken voor de studie van de avifauna.

Vrije reservaten

Vruchtbare en herhaalde kontakten werden met eigenaars aangeknoopt, en hebben ons toegelaten onze aktie verder uit te breiden. Derhalve kwamen in 1967 verschillende vrije reservaten tot stand voornamelijk in de streek van Thy-le-Château, provincie Namen, en te Beaumont, Baudour en Fayt-le-Franc in de provincie Henegouwen.

Natuurkamp 1968

Na het suksesvol kamp dat in 1967 te Buzenol werd ingericht in samenwerking met de Federatie van Katholieke Scouts, hebben wij onze medewerking verleend aan „Point 100", een kamp waar duizenden scouts samenstroomden in de streek van Hauts-Pays. Honderden jongeren hebben gedurende de maand juli in Fayt-le-Franc diverse werken uitgevoerd ten bate van de natuurbescherming. In samenwerking met het gemeentebestuur werd tevens een prachtige wandeltocht ingericht waarbij een bezoek werd gebracht aan één van de belangrijkste reservaten van onze medewerker, Jean-Claude Paradis. Talrijke borden met thema's omtrent de natuurbescherming werden op de gunstigste plaatsen aangebracht ten einde het publiek op diskrete maar suggestieve manier tot natuurbescherming aan te sporen. Meer dan duizend nestkastjes voor holbewonende vogels werden er ter plaatse vervaardigd, terwijl de scouts ook werden ingewijd in de geheimen van het ringwerk. De kroon op deze afwisselende aktiviteiten was een aantrekkelijke tentoonstelling gewijd aan de natuur die door honderden belangstellenden werd bezocht. Het opvoedend belang van dergelijke kampen wekt niet alleen de belangstelling van het kaderpersoneel, maar tevens ook deze van de scouts.

Nieuwe vrije Reservaten

Van onze goede medewerker, de heer Bert Van den Broeck, uit Opwijk, leider en bezieler van de Werkgroep Trod en Dokkene, ontvingen we bemoedigend nieuws. Verschillende private eigendommen werden, door toedoen van de Werkgroep, door hun bezitters onder de bescherming van de Vereniging geplaatst. Deze vorm van zelfdiscipline i.v.m. natuurbescherming is eersteklas propaganda voor en een bewijs van het verder doordringen van ons ideaal. Vermeld weze een gebied met vijver en lage vloeibeemden in het Broek van Grembergen bij Dendermonde, het Heibos te Merchtem, het landgoed van de familie du Behault, het Groenhof van de familie Seghers te Malderen, en de Poelbossen te Lebbeke.

De Werkgroep streeft naar aktief beheer van deze vrije reservaten, door intens nestkastenonderzoek en ringwerk. Aan de volksopleiding wordt gedacht door geleide bezoeken, en voor volgend jaar is een studiedag gepland voor de leraars biologie.

Terhaagdoornheide

J. ELSEN

De „Terhaagdoornheide" en „Den Teut„ een gevarieerd heidelandschap waar heuvelruggen het dal van de Rooster- en Laambeek omsluiten, is enig in Midden-Limburg. Hier ademt de natuur nog vrijuit.

Onze eerste kennismaking levert reeds twee merkwaardige broedvogels, namelijk: het korhoen en de wulp. Op de heidevlakte ontmoeten we de boompieper, de boomleeuwerik, de tapuit en... onze zeldzame klapekster. In het overgangsgebied duiken andere gasten op: de kievit, de geelgors, de rietgors en de witte kwik.

De vennen zelf, met omringend kreupelhout, zijn een dorado voor de waterral, tureluur, grutto, waterhoen en kokmeeuw.

De Roosterbeek naderend en aandachtig luisterend, herkennen we de nachtegaal, de grasmus, diverse mezensoorten, de roodborst, het wit gesterd blauwborstje, de tjif-tjaf en de wielewaal.

Krijsende kraaien achtervolgen een torenvalk; op een houten paal zit de ijsvogel : werkelijk, hier is wat te beleven.

De „TERHAAGDOORNHEIDE" en „DEN TEUT" bezitten tevens een merkwaardige flora. Het typische veenmos (Spagnum), de veenbes (Vaccinium oxycoccus), de vermaarde lavendelheide (Andromeda polyfolia) tot het veenpluis (Eriophorum angustifolium), de kleine ronde zonnedauw (Drosera rotundifolia) en de zonderlinge moeraswolfsklauw (Lycopodium inundatum), noemen we slechts dagelijkse waarnemingen.

Verder wandelend langs de geurige gagelstruiken ontdekken we nog de wateraardbei (Comarum palustre), de beenbreek (Narthecium ossifragum), wilde kamperfoelie (Lonicera Periclymenum), grote en kleine egelskop (Sparganium erectum en simplex) en last but not least het blaadjeskruid (Utricularia minor).

Het zou ons te ver leiden om alle torren, vlinders en libellen te behandelen.

Hij die de natuur naar waarde weet te schatten, is hier werkelijk in „Het Beloofde Land". Een paradijs voor al wat leeft, groeit en bloeit.

Oologia Belgica

Een prachtig werk van Dr. René VERHEYEN, nagezien en aangevuld door Dr. R. F. VERHEYEN, dat 334 bladzijden bevat, versierd met wondermooie foto's, alsook 72 kleurplaten buiten tekst. Elke ornitholoog zou dit bijzonder interessant werk moeten bezitten. De prijs bedraagt 750 fr. en het bedrag dient te worden gestort op P.C.R. 916.81 van het VERMOGEN van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, 31 Vautierstraat te Brussel 4.

Hiernaast

Zal er voor iedereen wat afvallen? — Grasmus (Sylvia communis)

(Cliché J.C. Maes)

De Maat

J. HENDERICKX
Conservator

Als voornaamste broedvogels hadden wij in 1968: enkele koppels wilde eenden en wintertalingen, snor (2-3 zangposten). Waterhoen, meerkoet, kleine karekiet, fitis en rietgors goed vertegenwoordigd; verder waterral, ijsvogel (1 koppel, tweemaal in hetzelfde hol in een slootkant), blauwborst. Een mannetje wouwaap is het ganse seizoen zeer aktief geweest, was steeds te horen en te zien.

De nestkastjes (een dertigtal) zijn voor het merendeel bezet door kool- en pimpelmezen, een enkele matkop (deze geven nog de voorkeur aan zelfuitgehakte holletjes), één zwarte mees (méér dan 100 m van het dennenbos), een spreeuw. Deze laatste in een grotere nestkast die nog geen meter van de grond hangt. Dit is een van de laagst bekende broedgevallen voor de spreeuw in België.

Veel broedgevallen van merel, zanglijster, grasmus, zwartkop, tuinfluiter, winterkoning, roodborst, grote lijster.

Weinig wielewalen in 1968. Verder gaai, tortel, houtduif, fazant.

Verbleven enkele dagen of weken tijdens de lentetrek:

2 zingende fluiters, enkele nachtegalen, een grote karekiet (al enkele jaren geen broedgeval meer), braamsluiper. Werden verder nog waargenomen: goudvink, groenpootruiter, witgatje, watersnippen. Een mannetje nachtzwaluw werd een paar jaar achtereen in hetzelfde terrein opgestoten, zonder konfirmatie van een broedgeval.

De bruine kiekendief wordt er nog regelmatig op jacht gezien, maar heeft geen nestpoging meer ondernomen.

De draaihals broedde er in 1966 en 67, maar gaf forfait in 1968.

Als herfst- en wintergasten: veel wilde eenden: 4 à 500; op 1/IX 4 kringende buizerden, grote gele kwik, klapekster, waterral. Verse sporen van reeën ontbreken nooit. Er moet een behoorlijke reeënstand zijn in de streek.

In de maand mei ziet men overal in het reservaat de veegplaatsen, kleine vernielde berkjes, eikjes of andere boompjes waartegen de bast van de horens afgeschuurd werd. In de zomer schrapen ze met hun hoeven de grond bloot in de elzenstukken om koelte en in de winter vinden wij hun ijsbedden in de sneeuw. Daar leren wij ook hun karakteristieke uitwerpselen kennen, zo verschillend van die van haas en konijn door hun zwarte kleur en hun langwerpige vorm.

In de sneeuw kruisen wij ook wel eens het pad van bunzing en wezel, en aan een brugje zien wij de plaats waar een zeldzame otter uit de sloot kroop om er aan de andere kant weer in te duiken, eeuwig op zoek naar vis.

Mededeling

Te Brussel werd een V.Z.W. opgericht genaamd „Les amis de la commission des parcs nationaux": zij werd gesticht door Prof. Jean-Paul Harroy, Voorzitter van de Internationale Vereniging der Natuurparken (C.I.P.N.) en de Internationale Unie voor Natuurbescherming en haar Hulpbronnen (U.I.C.N.).

De nieuwe vereniging „Les Amis de la C.I.P.N." streeft, door haar internationaal karakter namelijk, een doel na, dat verschillend is van dit van de Belgische verenigingen voor natuurbescherming.

De gelden die door de „Amis de la C.I.P.N." in alle landen van de wereld zullen verzameld worden, zullen dienen om zekere werkzaamheden mogelijk te maken die de C.I.P.N. moet ondernemen.

Men weet dat de C.I.P.N., onder de handtekening van Jean-Paul Harroy, een interessant dokument heeft uitgegeven, „Liste des nations unies des parcs nationaux et reserves analogues" waarvan de Franse versie reeds verschenen is* en waarvan de Engelse tekst ter perse ligt.

Deze inventaris, bekrachtigd door het Algemeen Secretariaat van de Verenigde Naties, maakt een onmisbaar werktuig uit om in vele landen de verwezenlijking van hogervermelde doelstellingen mogelijk te maken. De systematische uitbouw van dit werk vormt een van de voornaamste taken waaraan de nieuwe V.Z.W. haar hulp zal aanbieden.

Het bureau van de C.I.P.N. is samengesteld door de Heer Marcel de Leener, Ingenieur A.I.Br., voorzitter, Mevrouw Y.M. Robert, lid van de Raad van Beheer der Belgische Natuur- en Vogelreservaten, de heer Maurice Willaert, Ere-Gouverneur van Kivu en Mevrouw Delfosse-Garnir, secretaresse-schatbewaarder...

Het secretariaat van „Amis de la C.I.P.N." is gevestigd, 33, Jeannelaan te Brussel 5, Tel. 47.29.71, P.C.R. 1966.72.

---

* Hayez, 4 Finstraat, Brussel 8 - 550 bladzijden.

Verzoek tot Medewerking

Verschillende buitenlandse wetenschappelijke onderzoekingen hebben aangetoond dat bepaalde insecticiden en herbiciden zeer schadelijk kunnen zijn voor al wat leeft in de natuur en dat ze mede verantwoordelijk zijn voor het plaatselijk verdwijnen van bepaalde soorten. Alzo is het een vaststaand feit dat de felle achteruitgang van de populatiedensiteit van bepaalde roofvogels in geheel West-Europa (o.a. slechtvalk, kiekendieven) gedurende de laatste jaren door vermelde chemische bestrijdingsmiddelen aanzienlijk werd in de hand gewerkt. Deze vermindering is vooral te wijten aan een hoge sterfte van de volwassen vogels door vergiftiging en aan het onvruchtbaar worden van de broedvogels (vaak werden residu's van insecticiden in eieren aangetroffen waardoor het embryo tijdens zijn ontwikkeling stierf).

De heer L. GORDTS heeft zich bereid verklaard de schadelijke invloed van de chemische bestrijdingsmiddelen op de Belgische avifauna te onderzoeken. Hij verzoekt al onze medewerkers zo veel mogelijk dood gevonden vogels (zowel vliegende als jongen) en eieren en legsels waarvan de jongen niet uitgekomen zijn naar volgend adres te zenden.

Aan de Heer GORDTS, Luc.
Instituut voor Hygiëne
Dienst: voedingswaren
Juliette Wytsmanstraat, 14
1050 Brussel (Tel. 02. 47.99.80; 327).

Vanzelfsprekend zijn alleen maar die exemplaren interessant waarvan de insecticiden de meest waarschijnlijke doodsoorzaak zijn. Legsels of jongen welke door verstoring verlaten werden evenals vogels welke gedood werden door jagers, vogelvangers, katten, auto's enz. komen bijgevolg voor het onderzoek niet in aanmerking. In geval van twijfel betreffende de juiste doodsoorzaak raden we de medewerker aan in alle geval de vogel of het legsel voor ontleding op te sturen.

Het kadaver of het legsel mag tijdelijk bewaard worden in een koelkast alvorens het verzonden wordt (niet in alkohol of formol bewaren); gezien de labiliteit van sommige pesticiden is het echter wenselijk het monster *zo snel mogelijk* op te sturen.

Volgende vindgegevens zijn voor het onderzoek van het grootste belang:
— soortnaam van de vogel (indien mogelijk leeftijd en geslacht) of van het legsel;

— vindplaats (gemeente, provincie) en datum;
— indien mogelijk: naam van het chemisch bestrijdingsmiddel dat gebruikt werd, alsmede een staal ervan (bv. besproeide zaden);
— naam en adres van de medewerker.

De resultaten van de ontleding van elk ingezonden stuk (vogel of legsel) zullen zo snel mogelijk aan de medewerker medegedeeld worden.

Kleurenfoto's: Copyright M. Dobrski

Keerzijde omslag:
Een blik op het natuurreservaat „De Snepkensvijver" tegen het einde van de winter (Foto E.H. Parrez)

